

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка**
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітній ступень: «магістр»

на тему:
**«РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ПРОЦЕСІ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ»**

Виконала:
студентка VI курсу, 61 групи
Спеціальності 013 «Початкова освіта»
Свириденко Вікторія Миколаївна

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кисла Оксана Федосіївна

Роботу подано до розгляду « _____ » _____ 2021 року

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри дошкільної та початкової освіти

Протокол № _____ від « _____ » _____ 2021 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри _____
(підпис)

Ірина ТУРЧИН

(прізвище та ініціали)

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. Теоретичні основи розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку	9
1.1. Розвиток творчих здібностей у дітей як педагогічна проблема	9
1.2. Особливості розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку	26
1.3. Початкове технічне моделювання як засіб розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку	39
Висновки за I розділом	50
РОЗДІЛ II. Практичне дослідження щодо розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку під час гурткової роботи з початкового технічного моделювання	51
2.1. Діагностика по виявленню вихідного рівня розвиненості творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку	51
2.2. Зміст роботи з розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку під час гурткової роботи з початкового технічного моделювання	65
Висновки за II розділом	97
ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	102
ДОДАТКИ	111

ВСТУП

Актуальність розвитку творчих здібностей людини сформульовано у Концепції Нової української школи [24]. У магістральних орієнтирах розбудови освіти поряд з інтелектуальним, духовно-моральним та патріотичним вихованням йдеться і про творчий розвиток особистості. У «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді» творчість визначається базовою національною цінністю [68]. У Концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа» розвиток самостійної творчої діяльності дитини є одним із аспектів сучасного освітнього середовища. У вимогах до організації умов нової школи вказується на необхідність розвитку творчого потенціалу кожної дитини. Реформування освіти знайшло своє відображення у формулі нової школи, де однією із дев'яти ключових компетентностей зазначено, що педагогічні працівники зобов'язані розвивати в учнів творчі здібності [55].

Питання розвитку творчих здібностей молодших школярів в освітньому процесі розглянуті в працях С. Мірошник [50]. (проблемне навчання в школі), Є. Заїр-Бек [28], В. Сівек [78] (метод проєктів в початковій школі), С. Пазиненко [59] (евристичний метод навчання в початковій школі); Г. Джевага [25] (дослідне навчання в початковій школі); А. Савенков [75] (інтегративне навчання в початковій школі). Досліджено психологічні основи розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку (І. Барташнікова [4], І. Біла [8], А. Горальський [20], В. Кудрявцев [39] та ін.). Розроблено методики розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку в освітньому середовищі в початковій школі з розвиваючими цілями в рамках гурткової роботи (С. Литвиненко [44], В. Моляко [52], Г. Падалка [58] та ін.).

Одним з основоположних принципів оновлення змісту освіти є його особистісна орієнтація, що передбачає опору на суб'єктний досвід учнів, актуальні потреби кожного учня. У зв'язку з цим гостро постало питання про

організацію активної пізнавальної та творчої діяльності учнів, яка сприяє накопиченню творчого досвіду молодших школярів, як основи, без якої самореалізація особистості на наступних етапах безперервної освіти стає малоефективною.

Питання про розвиток творчих здібностей дітей є однією з основних проблем шкільної педагогіки, оскільки наразі не повністю вивчений «феномен дитячої творчості» та питання, пов'язані з творчими можливостями дитини молодшого шкільного віку. Учень початкової школи здатний до власного багатовимірного творчого розкриття і творчої самореалізації. Адже саме в цьому віці найбільшою мірою наявні риси сензитивності для розвитку творчих здібностей і пов'язаних з ними психічних процесів [8].

Розвиток творчих здібностей молодших школярів надзвичайно важливий для системи освіти в цілому. Діти молодшого шкільного віку, які мають розвинені навички самостійної художньої діяльності, проявляють творчі здібності, здатні продовжувати їх розвивати і надалі. Успішність шкільного навчання дітей молодшого шкільного віку залежить від рівня розвиненості творчих здібностей, комунікативності, пізнавального інтересу в сфері мистецтва, самостійності та інших значущих чинників.

Згідно досліджень педагогів, більшість методів розвитку творчих здібностей дітей, які використовуються в початковій школі в навчально-виховному процесі, завжди орієнтовані на певний тип характеру і рівень розвитку мислення дитини і, як наслідок, не включають в активну діяльність всіх учнів конкретного класу (Ю. Лимар [43]). Як правило, це негативно позначається на ставленні окремих школярів до творчої діяльності, веде до зниження їх творчої мотивації, стає причиною розвитку у деяких дітей психологічних комплексів, що є неприпустимим. Таким чином, практика гурткової роботи в початковій школі потребує подальшого пошуку і розробки ефективних методів і засобів розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Початкове технічне моделювання є потужним поштовхом у розвитку творчих здібностей молодшого школяра, прогресивним засобом розвитку дитини і її творчих здібностей. Кожен вид мистецтва наділений своїми специфічними можливостями впливу на особистість, але, діючи окремо, не завжди можна повною мірою розвинути її творчі здібності, а, отже, і виховати повноцінну, гармонійно розвинену, творчу особистість. Тому особливого значення для розвитку творчих здібностей представляє взаємодія різних видів мистецтва, технічної творчості і художньо-естетичної діяльності.

Художню школу чи будинки дитячої та юнацької творчості відвідують діти за особливим бажанням і за наявності талантів і здібностей, тому охопити всіх дітей і розвинути у них творчі здібності, стає завданням загальноосвітніх шкіл. У школі назріває проблема правильно підібраних кадрів викладання технічного мистецтва, існування кількох програм з образотворчого мистецтва, гурткової роботи із художньої праці. Тому вважаємо правильним вибір теми нашого дослідження **«Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі гурткової роботи»**.

Об'єкт дослідження – процес розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Предмет дослідження – методика застосування початкового технічного моделювання у розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку та розробка змісту роботи з початкового технічного моделювання під час гурткової роботи.

Завдання:

1. Проаналізувати психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів.
2. Виявити можливості початкового технічного моделювання в розвитку творчих здібностей молодших школярів.
3. Вивчити стан роботи у закладі загальної середньої освіти з

формування творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку під час гурткової діяльності.

4. Розробити зміст завдань з початкового технічного моделювання, спрямований на розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі **методи наукового дослідження**: теоретичні: аналіз психолого-педагогічної літератури, класифікація – система розподілення об'єктів за групами відповідно до визначених ознак, індукція – метод міркування від часткового до загального, дедукція – рух від загального до окремого, побудова аналогій, порівняння результатів дослідження; емпіричні: спостереження, анкетування, моделювання, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний), методи математичної обробки зібраних даних.

Теоретичне значення роботи полягає в дослідженні проблем активізації творчих здібностей молодших школярів, виявленню методів для розвитку творчих здібностей.

Практичне значення роботи полягає в організації гурткової роботи з початкового технічного моделювання, де кінцевим результатом занять має стати створення нового продукту («корисні речі» з підручних матеріалів, «фантастичні істоти» з викидного матеріалу, вироби декоративно-прикладного мистецтва, українські народні іграшки, оформлення приміщень та підготовка до свята тощо).

Апробація результатів дослідження відбулося в процесі участі у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мистецька освіта в інформаційному суспільстві» (м. Полтава, 20 – 21 травня 2021 року).

Публікації. Під час дослідження теми була опублікована стаття на тему: «Початкове технічне моделювання як засіб розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку» в науковому журналі «Інноваційна педагогіка» № 40, 2021 року. Були видані тези на тему: «Роль і значення

позакласної та позашкільної роботи у початковій школі» у журналі «Мистецька освіта в інформаційному суспільстві» 20-21 травня 2021 року.

Експериментальна база. Дослідження проводилося в Чернігівській загально – освітній школі I – III ступенів № 30, Чернігівської міської ради. В експерименті взяли участь 56 учнів третіх класів, з них 28 учнів – експериментального класу та 28 учнів - контрольного класу. Експеримент тривав протягом січня – травня 2021 року, де я була керівником гуртка «Початкового технічного моделювання» і це є опис мого досвіду.

Структура магістерської роботи: робота складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (100 найменувань, з них 4 – іноземною мовою), додатків. Повний обсяг кваліфікаційної роботи становить 143 сторінки, основний зміст викладено на 100 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 5 таблиць, загальним обсягом 2 сторінки; 21 рисунок загальним обсягом 9 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Розвиток творчих здібностей у дітей як педагогічна проблема

Однією з основних проблем, що стоять сьогодні перед системою освіти і суспільства в цілому, є проблема активізації творчих здібностей молодших школярів. Психологи стверджують, що розвивати творчий початок в дітях слід якомога раніше, в іншому випадку він може згаснути. Отже, необхідно організовувати у закладі середньої освіти цілеспрямовану роботу із розвитку творчих здібностей молодших школярів з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей.

Творчість – це діяльність, що породжує щось якісно нове і відрізняється неповторністю, оригінальністю і культурно історичною унікальністю [32]. Суттєвою ознакою творчості є новизна його продуктів. Творчість передбачає нове бачення, новий підхід, нове рішення, тобто готовність до відмови від звичних стереотипів сприйняття, мислення і поведінки. Під новизною розуміються нові думки, дії, речі, які раніше не існували взагалі або вдосконалені, раціоналізовані на основі наявних об'єктів [52]. Новизна проявляється в нестандартних підходах до вирішення проблеми; в розробці нових методів, прийомів, засобів і їх оригінальних сполучень; в ефективному застосуванні наявного досвіду в нових умовах; в удосконаленні, раціоналізації і модернізації відомого знання відповідно до нових завдань; у вдалій імпровізації на основі як точного знання і компетентного розрахунку, так і високорозвиненої інтуїції; в умінні бачити «варіанти» вирішення однієї і тієї ж проблеми.

Є багато думок про творчість, так, В. Сухомлинський [83] вважав, що «творчість» – надзвичайно важлива сторона активної діяльності вихованця, в якій особливо сильно переживається радість мислення. На думку М. Марусинець [45], творчість молодшого школяра – це створення дитиною оригінального продукту, або якого-небудь виробу, в процесі роботи над яким

були самостійно застосовані засвоєні знання, вміння, навички, здійснено їх перенесення, комбінування способів діяльності або створення нового для учня підходу до виконання завдання.

Внесли неоціненний вклад у дослідження творчих здібностей Л. Виготський [14], Д. Ельконін [27], В. Моляко [52] та ін. Розглядаючи різні точки зору і підходи вчених, можна розкрити поняття «креативність», як творчу здатність людини, яка характеризується готовністю до прийняття і створення абсолютно нових ідей і продуктів, що відрізняються від традиційних загальноприйнятих схем мислення і входять в структуру обдарованості як незалежний чинник, а також здатність вирішувати проблеми, що виникають всередині незмінних параметрів системи. С. Литвиненко [44] визначав «креативність» як здатність, що відображає глибинну властивість створювати оригінальні і незвичайні цінності, приймати нестандартні рішення. До цього поняття можна звернутися в зв'язку з сучасними підходами в освіті, оскільки основною вимогою сьогодні є розвиток творчої особистості, здатної виходити за межі відомого, приймати нестандартні рішення, створювати продукти, які характеризуються новизною.

Вивчивши праці Л. Виготського [14] можна відзначити, що він характеризував творчість як необхідність розвитку здатності створювати щось нове, незалежно від того буде це продукт матеріального світу чи плід розуму і уяви. Таким чином, багато дослідників дотримуються думки, що креативність має зв'язок з розвитком уяви. Крім Л. Виготського, до числа таких дослідників відносяться Т. Волобуєва [17], Л. Прибега [67] та ін. Вони виділяють кілька емоційних передумов для виявлення креативності, наприклад, таких як напружена увага, вразливість, сприйнятливність. До числа інтелектуальних проявів відносять інтуїцію, фантазію, вигадку, широту знань.

Можна відзначити, що найбільш цілісну і повну концепцію творчості як психічного процесу, запропонував психолог і педагог Л. Прибега [67],

який розробив структурно-рівневу модель психологічного механізму творчості. Під креативністю він вважав психологічну властивість, яка зводиться до інтелектуальної активності, до чуттєвості, до пошукової мотивації. На противагу творчій людині для нетворчої характерна націленість на результат і досягнення мети, а не новизна і пошук чогось нового. Педагог стверджує про те, що креативність реалізується за рахунок творчого акту. Цінність творчого мислення полягає в тому, що для творчої людини важливий результат діяльності, який є чимось новим, незвичайним, раніше невідомим у процесі інтелектуальної дії, яка реалізується за певною схемою і проходить певні етапи. Всього таких етапів три, причому автор даної концепції акцентує увагу саме на включеності свідомості в ту чи іншу дію. Отже, на першому етапі це постановка проблеми (свідомість у реальному часі), на другому – прийняття рішення (свідомість неактивна), третій етап полягає у відборі і перевірці правильного рішення (свідомість у реальному часі).

Величезний внесок у розвиток досліджень креативності внесли такі зарубіжні автори, як Дж. Гілфорд і Е. Торренс. Першим, хто став розглядати креативність як пізнавальну, творчу здатність, став Дж. Гілфорд. Він створив переворот в області дослідження креативності. Основні моменти концепції:

- 1) залежність креативності від інтелектуальних здібностей;
- 2) принципова відмінність між двома типами розумових операцій: конвергенцією і дивергенцією. Конвергентне мислення (сходження) актуалізується в тому випадку, коли людині для того, щоб вирішити завдання, треба на основі безлічі умов знайти єдине вірне рішення [18].

Дж. Гілфорд, який займався проблемами вивчення людського інтелекту, встановив, що творчим особистостям властиве так зване дивергентне мислення. Якщо людина володіє таким типом мислення, то можна відзначити, що при вирішенні будь-якої проблеми вона не концентрує всі свої зусилля на знаходженні одного правильного рішення, а починає шукати різні рішення за всіма можливими напрямками для того, щоб

розглянути якомога більше варіантів. Такі люди схильні утворювати нові комбінації з елементів, які більшість людей знають і використовують тільки певним чином, або формувати зв'язки між двома елементами, які не мають на перший погляд нічого спільного. Дивергентний спосіб мислення лежить в основі творчого мислення, яке характеризується такими основними особливостями: швидкість – здатність людини висловлювати якомога більше ідей (в цьому випадку важлива не їхня якість, а кількість); гнучкість – здатність висувати велику кількість ідей; оригінальність – здатність втілювати нові нестандартні ідеї (це може виявлятися у відповідях, рішеннях, які не збігаються із загальноприйнятими); завершеність – здатність максимально вдосконалювати свій «продукт» або надавати йому закінчений вигляд.

У концепції креативності Джо Пола Гілфорда можна виділити шість основних параметрів креативності:

- 1) здатність до виявлення і постановки проблем;
- 2) спонтанність до генерування великої кількості проблем;
- 3) оригінальність, несхожість, незвичайність запропонованих або висловлюваних ідей, велике прагнення до новизни, здатність втілювати свої ідеї, які асоціюються з чимось, незвичайні відповіді;
- 4) семантична гнучкість – здатність виявити основну властивість об'єкта і запропонувати новий спосіб його використання;
- 5) образна адаптивна гнучкість, тобто здатність змінити своє ставлення до об'єкта таким чином, щоб побачити його нові сторони, характерні риси, які людина як правило не бачить відразу;
- 6) семантична спонтанна гнучкість – здатність втілити різноманітні і незвичайні ідеї в нерегламентованій часом і засобами вираження ситуації.

Грунтуючись на концепції Дж. Гілфорда, Е. Торренс [100] під «креативністю» мав на увазі здатність, яка ґрунтується на взаємозв'язках інтелекту, особистісних характеристиках і здібностях до продуктивного мислення. Він розділив творчий процес на сприйняття проблеми, пошук

рішення, виникнення і формулювання гіпотез, перевірку гіпотез, їхню модифікацію і знаходження результату.

Будь-яке втілення ідеї, виконана робота стане творчою тільки в тому випадку, коли людина в найтонших, непомітних елементах, в результатах роботи помічає щось своє, особливе, що відрізняє її працю від витворів інших людей. У педагогіці і психології термін «творчість» розглядається в контексті поняття «творча діяльність».

Творча діяльність – це відношення суб'єкта діяльності до своєї праці (задоволеність своєю роботою, прагнення до самостійності в її виконанні, позитивна мотивація в ході її рішення) і процес вирішення творчих завдань (самостійне перенесення раніше засвоєних знань, умінь, способів діяльності в нову ситуацію, бачення проблеми, бачення нової функції відомого об'єкта). Творча діяльність – результат і одночасно важлива умова подальшого розвитку особистості, розвитку її творчого потенціалу.

Термін «здібності», відзначаючи його давнє і широке використання в психології, наявність у літературі досить точних його визначень, дуже багатозначний. «Здібність» – це одне з найбільш поширених психологічних понять. У психології багато авторів давали йому розгорнуті визначення.

Поширення набули такі уявлення про здібності, в основу яких покладено такі три ознаки:

- 1) здібності є індивідуально-психологічними особливостями, що відрізняють одну людину від іншої;
- 2) тільки ті особливості, які мають відношення до успішного виконання діяльності або декількох діяльностей;
- 3) здібності до знань, умінь і навичок, які вже вироблені у людини, хоча і обумовлюють легкість і швидкість їх набуття [59].

Як відзначають багато вчених (Т. Гіза [98], А. Горальський [20], Г. Падалка [58], В. Роменець [71] та ін.), творчість пов'язана зі здібностями людини, особливо зі здібністю нестандартно мислити, породжувати незвичайні ідеї, відхиляючись в мисленні від звичних схем, вирішувати

проблемні ситуації незвичайним способом. Творча людина самостійно ставить проблеми і сама ж їх і вирішує. Безумовно, внутрішня мотивація є одним з найпотужніших двигунів творчості. Мотивація може компенсувати відсутність творчого середовища. Для того, щоб людина прагнула до творчості, необхідно, щоб довкілля підживлювало її внутрішню мотивацію. На думку вчених термін «здібність» розуміється як певна сукупність отриманих знань, можливості людини, передумови для початку діяльності, успішне виконання цієї роботи. Якщо ця здібність розвинена на високому рівні, то у особистості успішніше виходить виконати якесь завдання, вид діяльності.

У зарубіжній психології творчі здібності визначаються як креативність, яка активно стала вивчатися після опублікування робіт Дж. Гілфорда. Основними показниками розвиненості творчих здібностей є швидкість, гнучкість думки, оригінальність, допитливість, точність і сміливість. Можна розкрити ці показники:

- швидкість думки – кількість ідей, яка виникає за одиницю часу;
- гнучкість думки – здатність швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу; бачити, що інформацію, отриману в одному контексті, можна використати в іншому;
- гнучкість мислення – це добре розвинений навик переносу. Гнучкість мислення забезпечує вміння легко переходити від одного класу явищ, які вивчаються, до іншого, долати фіксованість методів вирішення, своєчасно відмовлятися від скомпрометованої гіпотези, бути готовим до інтелектуального ризику і до парадоксів;
- оригінальність – здатність до генерації ідей, які відрізняються від загальноприйнятих, до парадоксальних, несподіваних рішень. Вона пов'язана із цілісним баченням усіх зв'язків і залежностей, непомітних під час послідовного логічного аналізу;
- допитливість – здатність дивуватися; відкритість і інтерес до всього нового;

- сміливість – здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця, ризикуючи особистим успіхом та репутацією [18].

За словами Д. Богоявленської [11], навчання і розвиток людини пов'язані з її творчістю. Розвивається лише той, хто створює і творить нове (для себе або для інших), хто виходить за рамки зумовленого, реалізує потенційні можливості свого внутрішнього світу. Такі вчені, як Д. Ельконін [27], Є. Нецька [99], пов'язують формування творчих здібностей у дитини з розвитком її творчої діяльності, а також з оволодінням дітьми різноманітними видами діяльності, які традиційно вважаються «творчими»: конструктивною, музичною, образотворчою, художньо-літературною.

А. Леонт'єв вивчав здібності з різних точок зору. Особливу увагу психолог приділяв індивідуально-психологічним передумовам успішного розвитку тих чи інших функцій і умінь. Він займався вивченням того, як з природних передумов на основі структур людської діяльності виникають якісні психічні функції і процеси [42].

Н. Роджерс акцентує увагу в своїх працях на те, що питання про розвиток творчих здібностей необхідно розглядати в тісному зв'язку з культурно-історичним і діяльнісним підходами. Це своєрідний результат визначення творчої ідентичності в світі мистецтва, з цих позицій творчі здібності – внутрішня домінанта освоєння дитиною історичного розвитку культури людства [70].

Питання творчих здібностей дитини у науці аналізується з різних позицій. Якщо розглядати продукт творчості, то він може бути не тільки предметом матеріального світу або духовних цінностей, а й самою особистістю людини, її внутрішнім розвитком, творенням, перетворенням життя. Готовність творити для себе, для розвитку свого світорозуміння, самопізнання, що здійснюється під час творчого процесу, характеризується А. Мелік-Пашаєвим як «зустріч з собою». Саме творчий продукт дає можливість дитині побачити і зрозуміти, на що вона здатна [49].

Ж. Піаже стверджував, враховуючи творчу спрямованість психічного розвитку дитини, що творчі здібності – це не що інше, як відображення божественного начала [64]. Н. Комарівська заявляла про еkleктизм творчої діяльності [35], І. Бех відзначав її універсальність, пластичність [7], В. Юрженко підкреслював її активність, альтруїстичність [95], А. Савенков говорив про її надмірності, про те, що емоційна насиченість і виразність характеризують її змістовну сторону, її пошукові тенденції [75].

І. Біла вказує на творчі здібності як на суперечливу і діалектичну форму розвитку дитини, якісний перехід від вже знайомого до принципово нового. Для дитини творчість – це суто суб'єктивний процес, який визначається унікальністю особистості, досвідом її художньої діяльності [8].

Говорячи про формування здібностей, необхідно зупинитися на питанні про те, коли, з якого віку слід розвивати творчі здібності дітей. психологи називають різні терміни від півтора до п'яти років. Існує також гіпотеза, що розвивати творчі здібності необхідно з самого раннього віку.

Мозок дитини особливо швидко зростає і «дозріває» в перші роки життя. Це дозрівання, тобто зростання кількості клітин мозку і анатомічних зв'язків між ними залежить від різноманіття і інтенсивності роботи вже існуючих структур і від того, наскільки стимулюється середовищем утворення нових. Період «дозрівання» є часом найвищої чутливості і пластичності до зовнішніх умов, час найвищих і найширших можливостей для розвитку. Це найсприятливіший період для початку розвитку всього різноманіття людських здібностей. Але у дитини починають розвиватися тільки ті здібності, для розвитку яких є стимули і умови до моменту цього дозрівання. Чим сприятливіші умови, чим ближче вони до оптимальних, тим успішніше починається розвиток. Якщо дозрівання і початок функціонування (розвитку) збігаються за часом, йдуть синхронно, а умови сприятливі, то розвиток йде легко – з найвищим з можливих прискорень. Розвиток може досягти найбільшої висоти, і дитина може стати здібною, талановитою і геніальною [38].

Однак можливості розвитку здібностей, досягнувши максимуму в «момент» дозрівання, не залишаються незмінними. Якщо ці можливості не використовуються, тобто відповідні здібності не розвиваються, не функціонують, якщо дитина не займається необхідними видами діяльності, ці можливості починають втрачатися, деградувати і тим швидше, чим слабше функціонування. Це згасання можливостей до розвитку – незворотний процес. З психологічної точки зору молодший шкільний вік є сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей, тому що в цьому віці діти надзвичайно допитливі, у них є величезне бажання пізнавати навколишній світ. І батьки, заохочуючи допитливість, повідомляючи дітям знання, залучаючи їх у різні види діяльності, сприяють розширенню дитячого досвіду. А накопичення досвіду і знань – це необхідна передумова для майбутньої творчої діяльності. Крім того, мислення молодших учнів вільніше, ніж мислення більш дорослих дітей, воно ще не задушене догмами і стереотипами, воно більш незалежно.

У педагогічній науці, в зв'язку з впровадженням сучасних концепцій освіти і виховання, націлених на індивідуально-орієнтоване навчання, гуманізацію педагогічного процесу, одним з основних положень є виховання активної творчої особистості. Художня творчість дитини дає їй можливості для самопізнання, саморозвитку і самоствердження.

Розвиток творчих здібностей дитини невіддільний від навчання, оскільки тільки в процесі вирішення навчальних завдань формуються творчі здібності дитини і засвоюються знання, вміння і навички. Педагогічні дослідження питання розвитку художньо-творчих здібностей дитини розглядають проблему з різних позицій.

Вчені аналізували характер взаємин між дитиною і дорослим в процесі організації творчої діяльності, імпульси до розвитку, мотивацію дитячої художньої творчості. Також були розробки у напрямі виділення в якості основ всіх художньо-творчих проявів навчання дитини спеціальні уміння і навички. На думку дослідників у продукт художньої творчості дитина

неминуче вкладає свої знання [43], емоційне ставлення до зображуваного [30], застосовує навички, отримані за час навчання самостійно або спільно з педагогом [97], зображально-виражальні засоби [91]. Одним з найважливіших показників свободи творчого вираження вважається ступінь оволодіння дитиною «засобами зображення», під якими маються на увазі засоби виразності, технічні прийоми, способи зображення. На ступінь розвитку творчих здібностей дитини впливає обсяг отриманих нею вражень, ступінь розвитку її сприйняття, різноманітність засобів зображення, які використовуються дитиною.

Центральна роль у розвитку творчості дитини відводиться наявності у неї інтересу до подібної діяльності. Можна виділити такі елементи інтересу: емоційне вираження, явища, супутні пізнавальній і творчій активності, вольові зусилля, необхідні для отримання продукту творчої діяльності. Вчені визначили три головні взаємопов'язані елементи творчої діяльності, які надають взаємний вплив один на одного – це сприйняття, виконавство і творчість. Тільки за умови розумного поєднання цих трьох елементів можливий розвиток творчих здібностей дитини [22].

Дитина займається художньою творчістю для себе, її відкриття суб'єктивні, хоча дитина і створює нестандартні образи, робить відкриття в процесі сприйняття навколишнього світу. Емоційний відгук дитини, її готовність шукати художній образ в малюнку, багаторазово повторювати його, прагнення відчувати інші варіанти його рішення, створити декоративну або сюжетну композицію є основою творчих здібностей дітей. У дитини наявна готовність експериментувати з матеріалами, з'єднувати, поєднувати різноманітні засоби виразності при створенні творчого продукту. Творча діяльність має пошуково-орієнтовну спрямованість, а схильність дитини використовувати різні матеріали і способи відображення дійсності надає діяльності творчий інтегрований характер.

Проблемою розробки діагностики рівня розвитку художньо-творчих здібностей займалися багато авторів. С. Мірошник приділяла увагу аналізу

процесу діяльності і його продукту, розробила ряд проблемних завдань [50]; Ю. Сенько виділила комплекс умінь і здібностей, які необхідно досліджувати, розробила моніторинг, запропонувала завдання, спрямовані на виявлення рівня розвитку здібностей [77]; С. Яланська в основі своєї діагностики виділяє показники процесу та якості продукції дитячого художнього образу [96]; О. Артамонова розглядала глибину інтересу [1]; О. Кульчицька і Л. Чорна пропонують дослідити рівень творчої активності за допомогою доопрацювання шаблонів [40]; методика П. Торренса пропонує домислити малюнок з аплікації у формі краплі [100]; А. Тарара розробила універсальну діагностику творчих здібностей дитини [86].

Ю. Тамбергом виділені критерії художньо-творчих здібностей дітей: когнітивно-емоційний, особистісно-креативний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-процесуальний, рефлексивний. Когнітивно-емоційний критерій дозволяє виявити схильність до нестандартного мислення, здатність виконувати різноманітні творчі роботи відмінні від шаблону, ступінь емоційного відгуку, який впливає на продукт творчої діяльності, що відрізняється оригінальністю рішень. Особистісно-креативний критерій – активізація творчого потенціалу, здатність задіяти фантазію і уяву при виконанні завдання, прагнення до самостійності. Мотиваційно-ціннісний критерій виявляє готовність брати участь в творчому процесі, створення продукту творчої діяльності, усвідомлення значущості творчості кожної людини. Діяльнісно-процесуальний критерій вказує на тенденцію до використання оптимальних прийомів при виконанні художньо-творчого завдання, орієнтованість на отримання результату. Рефлексивний критерій виявляє вміння застосовувати саморефлексію, готовність до саморозвитку, прийняття об'єктивної критики своїх і чужих результатів творчості [85].

Індивідуально-психологічні особливості особистості дитини допомагають їй опанувати способи творчих дій, успішно з ними справлятися, знаходити нові, оригінальні рішення тих чи інших завдань. Крім того, чималу роль в творчому розвитку дітей відіграють і вольові прояви, такі

як самостійність і ініціативність, які допомагають реалізовувати творчий початок. Основою для розвитку творчості є продуктивна діяльність. Особливо велике значення займає образотворча діяльність, яка виникає на ранніх етапах онтогенезу і сприяє психічному і особистісному розвитку дитини.

Розвитку творчих здібностей сприяє самостійна предметна діяльність дітей, а також організований процес навчання. Розвиток уяви і її специфічні особливості пов'язані з формуванням осмисленої моторики. Дослідники підкреслюють роль психофізіологічних механізмів як найбільш ранніх передумов для формування творчості.

Спочатку уява дитини спрямована на проживання повторно отриманих вражень в грі, малюванні та інших видах продуктивної і творчої діяльності. У тому випадку, якщо дитина не може співвіднести що-небудь з реальністю, вона звертається до уявлень. Для дитини характерно, що її творчість носить проєктивний характер, тобто є символізацією наявних у дитини стійких переживань, тому творча діяльність дітей виступає як спосіб компенсації травмуючих переживань і розглядається як засіб психокорекційного впливу. Значимість дитячої уяви полягає в тому, що вона змінює видимий зміст проблеми або конфлікту і тим самим сприяє вирішенню. Як цілеспрямована діяльність уява розвивається в процесі виникнення задуму, поданні схеми уявного образу, явища, події.

Педагогічними завданнями із формування творчого мислення в молодшому шкільному віці є такі:

1. Розвиток вміння виявляти протиріччя в будь-якому предметі і явищі.
2. Вироблення вміння чітко формулювати виявлені суперечності.
3. Формування вміння вирішувати протиріччя [32].

Системність мислення розвивається коректним аналізом систем і спеціальними вправами. Можна вказати на такі педагогічні завдання з розвитку системності мислення в молодшому шкільному віці: формування вміння розглядати будь-який предмет або явище як систему, що розвивається

в часі; розвиток вміння визначати функції предметів з урахуванням того, що будь-який предмет багатфункціональний.

Існує думка вчених про універсальність творчих здібностей, так само як і будь-яких інших здібностей. Якщо людина володіє якоюсь здібністю, то це означає, що застосовувати її вона може всюди, а не тільки на тому матеріалі, на якому її цього навчили [88]. Коли стверджується про універсальність творчості, то маються на увазі дві протилежні, але єдині речі:

- а) творчість може виявлятися в будь-якій діяльності;
- б) немає жодної діяльності, яка за визначенням завжди була б творчою.

Творчість – це не тільки робота вченого, художника, або, наприклад, успішного кулінара. Можна творчо розмовляти, говорити, плавати. Це все не обов'язково робити, але якщо є таке бажання або необхідність, то будь-яку діяльність можна зробити творчою. І звідси наслідок: значить, і розвивати творчі здібності можна в будь-якій діяльності. Відповідно, друга сторона – якщо перед нами художник, музикант або вчений, то зовсім не обов'язково, що він займається творчістю, проявляє творчі здібності, і навіть не обов'язково, що коли-небудь це робив. Якщо дитина зробила (тобто придумала) щось нове, чого ніколи не робила, не бачила у інших, не чула і про що навіть не здогадувалася, то це, зрозуміло, творчість. Але для дорослого це дитяче відкриття дуже часто творчим не буде, тому що ці відкриття вчитель бачить регулярно. Якщо метою виховання є розвиток творчих здібностей дитини, то єдиним суттєвим масштабом є її власне життя і діагностичні критерії: 1) раніше ніколи не робила і 2) придумала сама [61].

Завдання дорослого – дати дитині своєрідні інструменти для творчості, а саме, розвивати операції уяви, вчити створювати нові образи, використовуючи різні прийоми, вчити експериментувати, пробувати, шукати найрізноманітніші нестандартні варіанти. Це можливо тільки в атмосфері довіри і співпраці між дорослим і дітьми. Взаємини між педагогом і дітьми мають важливе значення для прояву їх творчої активності і розкриття творчого потенціалу, що пов'язане з емоційним фоном взаємин.

Для розкриття індивідуальності дитини необхідним є формування у неї вміння висловлювати свої почуття. Якщо педагог підтримує це прагнення в дитині, вчить висловлювати різні почуття, формує у дітей способи вираження почуттів, то взаємодія педагога і дитини стає більш глибокою, діти відчувають довіру до педагога і він може встановити із дітьми глибокі особистісні взаємини, побудовані на взаєморозумінні, умінні співпереживати [93].

Відносно педагога до дітей також присутній суб'єктивний аспект. Природно, що педагог повинен ставитися до всіх дітей в рівній мірі однаково і це ставлення не повинно відрізнятися. Але, оскільки педагог відчуває також різні емоційні стани, то деякі діти можуть викликати у нього почуття розчарування, засмучення, роздратування і т. ін. Тому однією з умов емоційного благополуччя дітей є розвиток професійних умінь педагога управляти, перш за все, власним емоційним станом, здійснювати контроль над своїми емоціями, аналізувати своє ставлення. В цьому напрямку важливе значення має наявність у педагога вміння організовувати різні види діяльності дітей, встановлювати діалог з дітьми, використовувати різні засоби для того, щоб вибудовувати взаємодію між дітьми. Чим більш професійно компетентним є педагог, тим ефективніше він вибудує взаємодію в умовах групи між собою і дітьми, взаємодію дітей один з одним, взаємодію з батьками дітей.

Однією з умов розвитку творчих здібностей є творча діяльність, яка безпосередньо дозволяє дитині включатися в процес творчості. Творча діяльність може бути розгорнута на основі продуктивних видів діяльності, гри і т. ін. Велике значення при цьому має створення позитивного емоційного фону, при якому діти відчувають себе емоційно комфортно, відчувають себе розкутими, здатними висловлювати свої ідеї та задуми.

Розвиток творчих здібностей в образотворчій діяльності, як і в інших видах діяльності, у дітей відбувається поступово, починається з елементарного накопичення досвіду, пасивного копіювання оточуючих до

поступового внесення в цей досвід власний фантазій, ідей власного ставлення. Саме тому дослідники вважають, що творчості необхідно дітей вчити, але цей процес відрізняється від звичайного процесу. Зокрема, в роботах І. Тітова вказується, що знайомлячи дітей з об'єктами і предметами навколишнього світу, педагог вчить дітей порівнювати ці предмети і об'єкти, навчає їх способам аналізу і дослідження, способам їх зображення, дозволяючи дитині набути досвіду, який вона може застосовувати на власний розсуд. Тобто в ході образотворчої діяльності дитина набуває ті інструменти вираження свого ставлення до навколишнього, які може використовувати самостійно, незалежно ні від кого [90].

Вчитель повинен уважно ставитися до кожної дитини, вчити, аналізувати рівень художньої творчої підготовленості, характер і інтереси. Більшою мірою це відноситься до тих дітей, які, на думку педагога, не володіють творчої активністю, здібностями до засвоєння предмета різних видів мистецтва. Досліджуючи характер і особливості розвитку творчої активності дітей за допомогою різних видів мистецтва, можна констатувати, що творча активність – це такий тип творчості, який відбувається при більш інтенсивній психічній діяльності дітей.

Новизна явищ, які відкриваються, доставляють дитині багато позитивних емоцій, і є стимулом для розвитку творчості. Джерелом різноманітної нової інформації є для дитини дорослий, саме дорослий вводить дитину в світ фантазій, вчить розуміти образи. У процесі творчої діяльності на заняттях дітям пропонуються нові проблеми за змістом матеріалу, вони шукають нові, оригінальні форми, методи та шляхи їх вирішення. Отже, діти в процесі вивчення і пізнання творів мистецтва набувають необхідні знання та навички, необхідні для засвоєння і оволодіння творчою діяльністю.

Вивчення дітьми декоративно-виробних властивостей і естетичних якостей природних, художніх і інших матеріалів в значній мірі сприяє не тільки пізнанню дітьми прекрасного, а й активізує їх творчу уяву. Умовою

для розвитку творчих здібностей дітей служить ігрова форма проведення уроків (ігри-драматизації, театралізація), комплексна побудова основної освітньої діяльності (використання декількох видів творчої діяльності: образотворче мистецтво, музичне та ін.), що стимулює пізнавальну активність дитини і надає ефективний вплив на розвиток її творчих здібностей.

Н. Перепелиця [61] підкреслює, що творчі здібності і активний інтерес до художньої спадщини кожного учня базується не тільки на його індивідуальних задатках і здібностях, але й на традиційно, історично сформованому естетичному тлі того суспільного середовища, в якій він виховується. Це все безпосереднім чином знаходить втілення в естетичній та художній спадкоємності, дозволяє виробляти естетичні оцінки сприйняття і уявлення, формує знання, уміння і навички з обов'язковим знайомством і аналізом творів мистецтва. Добре оснащене розвиваюче предметно-просторове середовище буде сприяти розвитку у дітей потреби у творчій діяльності і буде сприяти виникненню самостійної творчості.

Доцільно розвивати творче мислення молодших школярів на матеріалі уроків, які передбачають вільне самовираження. Це можна успішно зробити на уроках і гуртках із малювання, початкового технічного моделювання, використовуючи різні нестандартні техніки, яких на сьогоднішній день дуже багато.

Можна виокремити такі умови для розвитку творчих здібностей: планування та організація видів діяльності, що сприяють розвитку творчих здібностей дітей; організація розвиваючого предметно-просторового середовища групи; взаємодія з педагогами та батьками з питань розвитку творчих здібностей. Чим більше дитина бачила, чула і пережила, чим більше вона знає і засвоїла, тим більшою кількістю елементів дійсності вона володіє, тим значніше і продуктивніше при інших рівних умовах буде діяльність її творчої уяви. Саме з накопичення досвіду починається будь-яка уява. При

цьому дорослі повинні всіляко заохочувати допитливість дітей, виховуючи любов і потребу в знаннях.

Отже, природа творчості складна і суперечлива. Більшість дослідників у поглядах на творчість сходяться в таких визначеннях: творчість – специфічно людське явище, родова, сутнісна характеристика людини; творчість – форма людської активності, що виконує перетворюючу функцію. Творчість передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю. Здібності людини є центральним моментом в її індивідуальних особливостях, саме здібності визначають становлення особистості і обумовлюють ступінь яскравості її індивідуальності.

У роботі із молодшими школярами особливу увагу слід приділяти їх емоційності і реактивності (рефлексії). На цьому етапі розвитку творчо спрямована особистість вимагає не стільки прямої похвали або зауважень, скільки особливої атмосфери психологічного комфорту і позитивного емоційного фону. В питанні створення такої атмосфери слід дотримуватися ідеї забезпечення індивідуального простору для творчості, де сам суб'єкт буде визначати міру його емоційної (творчої) напруги, потребу звертатися, якщо буде потреба, за допомогою, ділитися емоціями, очікувати і отримувати потрібні в даний момент поради або підтримку. Саме в цьому полягає секрет забезпечення унікальної творчої свободи у початковій школі.

1.2. Особливості розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку

Молодший шкільний вік – це період розвитку дитини, що є якісним стрибком в розвитку однієї або декількох областей, час глобальної перебудови психіки, розвитку особистості, він створює найбільш сприятливі умови для розвитку творчих здібностей, для формування у дитини певних психологічних властивостей і поведінки. Тому особлива увага саме в цьому віці приділяється творчій активності учнів. В початковій школі діти можуть проявити себе нестандартно, винахідливо, непередбачувано.

Коли дитина приходить вперше до школи, її уклад життя кардинально змінюється, трансформується коло спілкування, а провідною діяльністю стає навчальна. На перший план виходить такий психічний процес, як мислення. Системою відносин дитини стає «дитина – вчитель». Навчальна діяльність передбачає нові обов'язки, а також оцінювання результату своєї діяльності. Ця діяльність безумовно спрямована на творче засвоєння отриманих цінностей і досягнень культури, накопичених людиною. На відміну від гри вона цілеспрямована, результативна, обов'язкова і довільна [29].

Початок шкільного навчання безумовно збігається з періодом другої фізіологічної кризи (сім років). В організмі дитини відбуваються різкі зміни, вона активно зростає, тіло змінюється, збільшуються внутрішні органи, перебудовується вегетативна нервова система. Відбуваються кардинальні зміни в системі відносин, в соціальних взаєминах дитини, які збігаються з різкою зміною діяльності усіх функцій і систем організму, що вимагає у величезній кількості енергії, напруги, активації всіх резервів дитини. Щоб активно розширювалася пізнавальна діяльність молодшого школяра, необхідно емоційне сприйняття того, що відбувається в новому укладі життя, чуйність, співпереживання. Наприклад, книжка з картинками, наочний навчальний посібник, жарт вчителя, довірче спілкування – все викликає у нього негайну реакцію. У молодших школярів викликати відповідну емоційну реакцію можна досить легко, наприклад, почуття, що виникають на

основі опису під час розповіді вчителя або читання книжки, дуже яскраві. Запам'ятовують молодші школярі спочатку зовсім не те, що необхідно для успішного вирішення поставлених завдань, а те, що справило на них найбільше враження, те, що цікаве, емоційно забарвлене, несподіване або нове. В емоційному житті дітей цього віку відбуваються зміни, тобто, якщо дошкільник радіє тому, що з ним грають, діляться іграшками і т. ін., то молодшого школяра хвилює головним чином те, що пов'язане з навчанням, школою, вчителем. Його тішить, що вчитель і батьки хвалять за успіхи в навчанні, і, якщо вчитель піклується про те, щоб почуття радості від навчальної праці виникало в учня якомога частіше, то це закріплює позитивне ставлення учня до навчання [84].

Молодший шкільний вік сприятливий для розвитку творчих здібностей, оскільки саме в цей час закладається основа для творчої діяльності. Дитина цього віку здатна до створення нового малюнка, конструкції, способу, фантазії, які відрізняються оригінальністю, варіативністю, гнучкістю і рухливістю. У молодших школярів з'являється ясно виражене прагнення до того, щоб зайняти нове, більш доросле становище в житті і виконувати нову, важливу не тільки для них самих, але і для оточуючих діяльність. Це реалізується в прагненні до стійкого соціального становища школяра і до навчання як нової соціально значущої діяльності. Цей вік характеризується активною діяльнісною позицією, цікавістю, постійними питаннями до дорослого, здатністю до мовного коментування процесу і результату власної діяльності, стійкою мотивацією, достатньо розвиненою уявою, наполегливістю. Ініціативність пов'язана з допитливістю, винахідливістю, здатністю до вольової регуляції поведінки, умінням долати труднощі.

Кожен віковий етап характеризується особливим становищем дитини в системі суспільних відносин. У зв'язку з цим життя дітей різного віку заповнене і різним змістом – особливими взаємовідносинами з оточуючими людьми і особливою, провідною для даного етапу розвитку діяльністю –

грою, навчанням, працею. Дітям даного віку не властиво замислюватися про складнощі і труднощі. Вони легко і безпосередньо відносяться до всього, що пов'язане з їх творчістю і справами. Але до цього періоду все-таки переважає пізнавальний характер гри.

Розглядаючи, аналізуючи і зіставляючи особливості, з точки зору передумов розвитку творчих здібностей молодшого школяра, можна помітити те, що в цьому віці активно розвивається уява дитини. З'являючись в процесі ігрової діяльності, уява молодшого школяра переходить і в сферу навчальної діяльності. В умовах навчальної діяльності до уяви дитини пред'являються спеціальні вимоги, які спонукають її до довільних дій [16]. Педагогам пропонується на уроках застосовувати різні предмети, макети, графічні образи, схеми і т. ін. для того, щоб у дітей активно розвивалася уява. Такі дії в молодшому шкільному віці будуть сприяти постійному активному розвитку творчих здібностей.

До психологічних новоутворень дітей молодшого шкільного віку, як правило, відносять аналіз, планування і рефлексію, становлення конкретних операцій і перехід до розвитку формальних операційних структур, інтенсивний розвиток креативності. До молодшого шкільного віку накопичується великий досвід практичних дій і вмінь, достатній рівень розвитку сприйняття, пам'яті, мислення, що підвищує у дітей молодшого шкільного віку почуття впевненості в своїх силах. Виражається це в постановці все більш різноманітних і складних цілей, досягненню яких сприяє розвиток вольової регуляції поведінки.

Переважаючою функцією в молодшому шкільному віці стає мислення. Розвиток інших психічних функцій залежить від інтелекту. Молодший шкільний вік визначається в науковій літературі як сенситивний (чутливий), тобто найбільш сприятливий для розвитку уяви. Діяльність молодших школярів набуває усвідомлений, цілеспрямований характер, що обумовлюється включенням уяви в процес планування дій [27].

Особливий вид уяви – мрія. Мрія завжди спрямована на майбутнє, на перспективи життя і діяльності конкретної людини. Мрія дозволяє намічати майбутнє і організовувати свою поведінку для її здійснення. Мрія завжди є стимулом до реалізації задуманого, до діяльності. Ще один вид творчої уяви – фантазія чи мрійливість. До образів фантазії відносять казково-фантастичні і науково-фантастичні образи. У фантазії представлені об'єкти і явища, яких в природі немає. І казки, і наукова фантастика – результат творчої уяви, але автори не бачать шляхів досягнення того, що їм малює уява. Треба відзначити, що різкого розмежування між фантастичними і реальними рішеннями теж немає.

Таким чином, уява – психологічна основа творчості або універсальна здатність людини до побудови нових образів шляхом перетворення практичного, чуттєвого, інтелектуального, емоційно-сміслового досвіду. Вивчаючи праці Л. Виготського [14], можна відмітити, що у його працях сформульовано такі джерела творчої уяви: інтелектуальні здібності; знання; особистісні характеристики; мотивація; оточення; стилі мислення.

Сучасна педагогіка стверджує, що вчити творчості можливо. Необхідно лише знайти оптимальні умови для такого навчання. Для розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку необхідно систематично звертатися до їхніх емоційних переживань. Можливість висловити свої емоційні стани дає особистості відчуття втілення власної унікальної індивідуальності, що дозволяє їй скористатися всіма наявними в її розпорядженні потенційними можливостями. Творчо мисляча людина потребує здатності ризикувати і не боятися відповідальності за своє рішення. Це відбувається тому, що часто старі і звичні способи мислення більш зрозумілі більшості людей. Допомога педагога полягає в тому, щоб навчити дитину творити. В результаті такої допомоги дитина повинна навчитися:

- дивуватися всьому, ніби бачить усе в перший раз;
- бачити, чути, відчувати (здивувавшись, починає придивлятися, прислухатися);

- мріяти (фантазія з'єднує найрізноманітніші речі в одне дивовижне ціле) [23].

Обсяг творчих завдань, які потрібно вирішити на початковій ступені навчання, надзвичайно великий за складністю – від рішення головоломки до винаходу нової моделі машини або іншого продукту – але суть їх одна, при їх вирішенні відбувається розвиток творчості, виявляється новий шлях або створюється щось нове. У таких ситуаціях, моментах і потрібні особливі якості розуму, такі, як спостережливість, вміння співставляти і аналізувати, комбінувати, знаходити зв'язки і залежності, закономірності і т. ін. Все те, що в сукупності і складає творчі здібності.

В умовах навчання дитина починає використовувати набуті знання і вміння по відношенню до нових ситуацій і об'єктів, але лише з включенням розвиненої свідомості, в її діяльності з'являються здатність до конструктивної вибірковості, можливість власне творчої роботи з матеріалом минулого досвіду. У молодшому шкільному віці можна говорити про те, що співвідношення репродуктивного і продуктивного в творчій сфері збалансовано. Пряма залежність темпу формування творчого мислення від нагромадження потенційних засобів означає, що роль навчання в процесі творчого зростання досить велика. Таким чином, можна впливати на творче мислення дитини, прискорювати його розвиток і формувати за рахунок психолого-педагогічного навчання.

Співвідношення формування і саморозвитку творчих здібностей є внутрішнім фактором розвитку здібностей. На певному етапі розвитку дитина усвідомлює свою здатність самостійно формувати творчий потенціал. У цей момент творчий мотив стає домінуючим і інтегрує багато шарів і функцій психіки. Співвідношення сфер накопичення і активного функціонування творчого мислення у поєднанні із навчанням змінюється на користь саморозвитку. Ця закономірність цілком з'ясовна з урахуванням особливостей розвитку особистості дитини: особистість незмінно рухається від інтеграції, координації Я-образів до утворення Я-концепції.

Співвідношення процесуального та особистісного аспектів творчих здібностей є внутрішньою базою їх розвитку, яка впливає на становлення творчого мислення. Психолого-педагогічне формування творчого мислення безпосередньо залежить від розвитку психічних процесів особистості; у міру формування системи психічних функцій творчі здібності розвивають свій процесуальний компонент. Так, на основі інтелектуальних задатків у молодших школярів відбувається вдосконалення розумового апарату, створюються зв'язки творчого мислення з уявою, увагою, сприйняттям, пам'яттю, і з включенням інтегруючої функції особистості творчі здібності переходить на більш високий етап [15].

Учені так розкривають зовнішні умови, що впливають на психолого-педагогічний розвиток творчого мислення молодших школярів:

- сімейні фактори (тип сімейного виховання, тип батьківсько-дитячих відносин, ролі дитини в родині);
- освітні чинники (своєчасність і якість навчання і виховання, специфіка підходів в навчанні і вихованні, систематичність, інтенсивність, широта знань);
- соціальні і соціологічні чинники (об'єктивні умови життя, навчання та виховання, соціальна ситуація в суспільстві на момент дитинства, соціальна цінність творчого мислення);
- культурні фактори (загальна культурна орієнтація на знання, освіту, ціннісна вага адаптивності і успішності, етнічні особливості і традиції);
- соціально-психологічні фактори (соціальний статус дитини, її становище в групі, соціальні ролі, лідерські тенденції і т. ін.);
- об'єктивний рівень особистісної та когнітивної зрілості дитини, відповідність її актуального розвитку віковим нормам;
- успішність дитини в шкільному навчанні, рівень успішності;
- фактори супроводу творчої поведінки (умови, в яких проявляється творчий потенціал дитини, реакції середовища на творчі продукти дитини і її

творчу розумову діяльність, фактори схвалення-несхвалення, успіху-неуспіху в творчій діяльності) [26].

Навчальна діяльність у початковій школі сприяє гармонійній взаємодії чуттєвого і раціонального пізнання, що робить дитячу творчість цілісною, а творче мислення повноцінним, різнобічним і спрямованим на суб'єктивні відкриття. Крім того, навчальна діяльність привчає дітей до особливостей колективної праці, виховує основи продуктивної міжособистісної взаємодії і, таким чином, створює основу для нешаблонної групової творчості, а також творчого підходу в міжособистісних стосунках.

Творчі здібності пов'язані із особливостями розвитку психіки у молодшому шкільному віці і взаємодіють із специфікою розумової сфери. Мислення, як відомо, є провідним психічним процесом в період шкільного дитинства. Операційні аспекти мислення молодших школярів досить розвинені, і їх творче мислення в цей період ґрунтується на аналітико-синтетичній діяльності, яка розвивається по особливому шляху – операція аналізу у них рухається від дієвого типу до чуттєвого і розумового.

У цьому віці у дітей рух від простого до складного типу будується за принципом накладення, тобто чуттєве і дієве пізнання досить довго залишається актуальним поряд з абстрактним і цим збагачує досвід, необхідний для вирішення творчих завдань. Специфіка творчих здібностей у молодшому шкільному віці полягає в тому, що аналіз матеріалу дається їм легше, ніж синтез, тому творчі аналітичні завдання вирішуються молодшими школярами набагато успішніше, ніж синтетичні. Важливо відзначити в цьому зв'язку, що творче мислення молодших школярів часто розвивається за типом дивергентного, тобто спрямованого на пошук декількох варіантів. Тому у даній групі школярів спостерігаються схильність до аналітичного підходу і більш виражена здатність під час порівняння знаходити відмінності, а не схожості. Операція узагальнення у них також досить успішно розвивається. Вона сприяє швидкому розвитку здатності вирішувати

творчі завдання на узагальнення спочатку чуттєвого і практично дієвого плану, потім на образно-понятійному рівні.

Здатність дітей у початковій школі вирішувати досить складні творчі завдання абстрактного плану, оперувати широкими поняттями, усвідомлювати їх комплексні значення вказує на оволодіння операцією узагальнення. Учні засвоюють складні поняття і категорії методом «кружляння» і з'єднання звичної для них конкретики з родовими ознаками об'єктів. Творче мислення ґрунтується на теоретичному мисленні, яке включає в себе рефлексію, внутрішній план розумових дій і аналіз.

В кінці молодшого шкільного віку, у десяти-одинадцяти-річному віці особливу силу набирає емпіричне мислення, яке вносить у творче мислення функцію трансдукції, що є основою практичних висновків дітей. Гармонійне поєднання в творчому мисленні школярів елементів теоретичного та емпіричного мислення закладає основу здатності до виявлення нетрадиційних причинно-наслідкових зв'язків. Творче мислення зі вступом в цю двобічність має гнучкість, практичність і одночасно узагальненість оперування поняттями. Емпірична сторона творчого підходу забезпечує багатство досвіду і як наслідок конструктивність інтуїції. Молодші школярі починають використовувати для вирішення творчих завдань так зване «бічне» мислення, яке ґрунтується на інтуїції і сильній функції свідомого контролю: вони можуть відкладати матеріал завдання у внутрішній план і перемикатися на інші види діяльності, а рішення задачі може пізніше «прийти саме» [36].

Творче мислення молодших школярів відрізняється специфічною рисою – наявністю механізмів емоційного та інтелектуального передбачення. Емоційне передбачення властиве вже дошкільнятам і з розвитком дитини доповнюється інтелектуальним передбаченням, що робить цей процес повнішим. Роль передбачення в розумовому процесі велика, а в творчому мисленні має визначальне значення. Згодом творчі емоції як би відокремлюються і можуть вже не супроводжуватися ситуативними.

Інтелектуальне передбачення особливо важливо на етапах пошуку варіантів, відбору, зіставлення з метою. Воно є своєрідним продовженням творчого мислення, яке розвивається в міру підвищення рівня орієнтовних розумових дій. Орієнтування в завданні в будь-якому віці є початковим етапом рішення, але для молодшого шкільного віку характерний розширений орієнтовний етап. У школярів молодших класів тільки починається перехід від дієвого та практичного мислення до більш досконаліх його форм, вони застосовують властиві їм поки наочні форми орієнтування для вирішення проблем.

Особливу характеристику творчого мислення молодших школярів становить притаманна їм конкретна образність мислення. Її наявність вказує на перехід від емпірики до теорії і від чуттєвого до раціонального. У творчості конкретна образність проявляється в нездатності охопити об'єкт у цілому. Іншими словами, конкретна образність більше впливає на предметно-змістовну сторону творчого мислення, тобто на якість варіантів і рішення, ніж на творчий підхід як такий. Конкретність в розумовій діяльності проявляється в залученні для вирішення близьких і знайомих образів, звичних речей, вже відомих і багаторазово перевірених понять. Із включенням теоретичного мислення і з вдосконаленням функції абстрагування і узагальнення ця особливість слабшає [47].

Дітям означеного віку властива зацикленість на локальних зв'язках. Це означає, що вони в рішенні завдання спираються переважно на матеріал попередньої задачі або недавно засвоєної інформації. Їх семантичне поле надмірно пластично, і тому вона запам'ятовують результати недавнього досвіду занадто явно, що може заважати вирішенню наступних завдань. Можна також зазначити деяку підпорядкованість творчого мислення словесному у цьому віці, що проявляється в прагненні до трафаретних способів вирішення завдань. Слово для молодшого школяра як би само по собі вичерпує поняття. У творчому мисленні це проявляється їх нездатністю вийти за рамки даних в умові завдання понять, в одноманітному оперуванні

запропонованим матеріалом. Відомо, що таке мислення завжди відстає від абстрактного і понятійного в розвитку, тому нездатність молодшого школяра висловити словами своє творче рішення не завжди означає неможливість творчого підходу.

Особливе місце в міркуванні про творче мислення молодших школярів займає питання про співвіднесення творчого розвитку зі становленням сфери інтересів. З'ясовано, що на операційний компонент творчого мислення і на динаміку його подальшого розвитку не впливає сфера бажаних інтересів – головне, щоб у дитини зберігався і підтримувався інтерес до навчання, до пізнання, до розумової діяльності. Збереження інтересу тягне і збереження активності в мисленні і творчості, і цьому сприяє гармонійне співвідношення нового і вже відомого в процесі навчання [21].

Творчі здібності в період шкільного дитинства розвиваються як в якісно-змістовному, так і в процесуальному напрямках, і цей розвиток обумовлений, перш за все, новою для дитини навчальною діяльністю і змінами в психічних зв'язках. Можна виділити міжфункціональні зв'язки, зростаючий контроль свідомості і особистості, дозрівання більш продуктивних форм мислення. Ці та інші зміни в психічній реальності дитини служать фундаментом для утворення ще недосконалої, але досить повноцінної і гнучкої творчої діяльності, яка є, в свою чергу, рушієм подальшого розвитку усіх областей психіки.

Однак творче мислення знаходиться в сильній залежності від недосконалості психічних процесів і особистості молодшого школяра і перспективи її розвитку безпосередньо впливають з особливостей подальшого навчання і подальшого розвитку всіх психічних структур. На даному ж етапі найважливішими досягненнями в творчому розвитку є: оволодіння творчим методом мислення, оволодіння вільною аналітико-синтетичною діяльністю в руслі теоретико-емпіричної системи.

Наприкінці молодшого шкільного віку відбувається повне становлення психіки людини, тому що зміни, викликані початком переходу до

підліткового віку у всіх без винятку психічних сферах, переводять індивіда на якісно інший рівень. У цей період відбуваються сильні скачки в формуванні всіх сторін пізнавальної діяльності, в становленні особистості, в гармонізації індивідуальності, і все це в сукупності позначається на творчих здібностях дитини, змушують її творчо збагачуватися. Цей принцип виникнення нового на основі зміни старого в ході засвоєння змісту навчальної діяльності доречно розглядати і в зв'язку з творчим мисленням. Зміст навчальної діяльності зазнає істотних змін. Метою навчальної діяльності стає не тільки засвоєння навичок навчання і праці, а й вироблення навичок самостійного навчання. Діти, володіючи досить великими запасами знань і умінь, стають здатними активно застосовувати їх у творчій діяльності.

Шкільні завдання самі по собі вже мають на увазі творчу активність, формують відкритість в мисленні, швидкість в розумовій діяльності. Навчання чітко диференціюється і стає конкретно-предметним, причому предмети, яким навчаються школярі, складні, різноманітні, вимагають застосування достатніх психічних сил. Тому в особистісному аспекті творчі здібності розвиваються у самостійній і вільній активності, зростаючі вольові можливості особистості оптимізують локус-контроль, а операційно-розумова частина його отримує поштовх через стимульоване навчанням абстрактно-логічне мислення [87].

Творче мислення, засноване на абстрактно-логічній формі, відрізняється великою продуктивністю, хорошими показниками по дивергенції і з точки зору змістовної сторони. Згорнутість розумового процесу, узгодженість розумових операцій, опора на диференційоване сприйняття – все це забезпечує гнучкість генерування нових ідей. Крім того, творче мислення вдосконалюється за рахунок освоєної символічної функції. Основи символічного мислення, які були на початку навчання у молодшій школі під впливом арифметики і граматики, до кінця стають більш зрілими.

Символічне позначення понять і смислових конструкторів є однією з умов продуктивного творчого мислення, тому що символічна функція

супроводжує інтелектуальне перетворення даного в завданні матеріалу на етапі орієнтування, категоризації отриманої інформації, структурування генерованих ідей і т. ін. На цьому етапі розвитку відбувається зближення дитячого творчого мислення з дорослим типом, воно стає багатогранним і повнішим у всіх своїх проявах і формах. Воно починає ґрунтуватися на гармонійному поєднанні теоретичної, символічної, емпіричної, аналітико-синтетичної, абстрактно-логічної форм розумової діяльності, які були засвоєні в ході предметного навчання.

Різномічне становлення творчого мислення обумовлюється не тільки змінами в навчанні, а й особистісними змінами. Ці зміни є основою кризи переходу до підліткового віку, яка полягає у фундаментальній перебудові всіх особистісних сфер: мотиваційно-потребнісної, вольової, самосвідомості і ряду інших. Про позитивний вплив цих змін на творче мислення можна говорити лише при позитивному розвитку дитини.

Одна з основних змін в даний період – перехід до більш збалансованої й більш включеної в свідомість мотивації. Творча діяльність в цей період починає базуватися не тільки на спонтанних мотивах пізнання, а й значною мірою на творчих цілях. Звичайно, далеко не всі учні настільки успішні в своєму розвитку, далеко не у всіх творча мотивація є сформованою, але у більшості з них вона з'являється рано чи пізно. Творче пізнання стає значущим і підкріплюється позитивними емоціями. Цілі діяльності приймають статус цінностей, а творча активність часто приносить задоволення самим своїм процесом. Крім того, вже сформована до цього часу сфера інтересів, багатство особистого досвіду і об'єктивних знань роблять інформаційну основу творчого процесу міцнішою [56].

У розвитку творчого мислення відбувається еволюція суб'єктивної значущості творчості. Ці зміни можуть полягати в таких параметрах: творчий підхід до навчальних і життєвих завдань є єдиним тереном, на якому реалізується актуальна для цього віку потреба в самоствердженні, тобто творчість значуща не саме по собі, а в тому плані, що вона задовольняє

життєву потребу; у разі усвідомлення особистістю значущості творчого мислення воно для нього стає суб'єктивно важливим.

Особливим аспектом в творчому розвитку є те, що творчий потенціал розкривається на основі здібностей та приймає за їх рахунок специфічні риси. Наприклад, при наявності музичних здібностей більш імовірно, що загальні механізми творчого мислення рано чи пізно будуть спрямовані саме на музичну діяльність, втілену в ній; при просторових здібностях – на конструкторську; при образних – на художню і т. ін. Творче мислення більш результативне там, де тип завдання відповідає типу здібностей дитини [82].

Таким чином, творче мислення в своєму розвитку прямо пов'язане з формуванням особистісної цілісності, яка актуалізується тенденцією самовдосконалення. Крім того, вона розвивається відповідно до загальних законів педагогічного процесу і вікового розвитку, доповнює, ускладнює, інтегрує вже існуючі психічні зв'язки формує стійке зчленування психічних процесів і особистості дитини, виступає як своєрідна рушійна сила розвитку і може служити його індикатором. Особливості творчого мислення молодших школярів складаються під впливом змісту і форм навчальної діяльності, в яку включені школярі. Ці особливості творчого мислення полягають як в різних рівнях розвитку окремих функцій в структурі творчого мислення, так і в якісній своєрідності інтеграції цих функцій. Молодший шкільний вік є відповідальним і сприятливим етапом для розвитку творчих здібностей, у цьому віці закладається їх фундамент. Оскільки провідним видом діяльності в молодшому шкільному віці є навчальна, дитина цікавиться всім. Завдяки пізнавальній діяльності та бажанню фантазувати, дитина молодшого шкільного віку здатна мислити непересічно, висувати оригінальні, нестандартні та несподівані ідеї, їй подобається оригінально виконувати своє завдання.

1.3. Початкове технічне моделювання як засіб розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку

На сьогоднішній день розвиток творчих здібностей дитини є особливо актуальним завданням освіти. З розвитком творчих здібностей відбувається художньо-естетичний розвиток дитини. Саме він сприяє збагаченню чуттєвого досвіду, емоційної сфери особистості, впливає на пізнання моральної сторони дійсності, підвищує пізнавальну активність. Складовою цього процесу стає художня освіта – процес засвоєння мистецтвознавчих знань, умінь, навичок, розвитку здібностей до художньої творчості. Особливо сприятливим методом для розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку є розвиток через початкове технічне моделювання.

Початкове технічне моделювання – один із видів технічної діяльності, що полягає у відтворенні об'єктів навколишньої дійсності в збільшеному і зменшеному масштабі шляхом їх копіювання у відповідності зі схемами, кресленнями, без внесення істотних змін. Однією з умов розвитку творчих здібностей дітей під час застосування початкового технічного моделювання у гуртковій роботі є використання різноманітних технік. Техніка – сукупність спеціальних навичок, способів і прийомів, за допомогою яких виконується технічна модель [73].

Однією з основних особливостей початкового технічного моделювання є те, що воно дає можливість учням вільно планувати і проектувати, перетворюючи свої припущення в різних розумових, графічних і практичних варіантах. Заняття учнів в гуртках сприяють формуванню у них пізнавальної діяльності. У міру освоєння кожного етапу діти можуть об'єднуватися у групи і підгрупи для виконання колективної творчої роботи, мають можливість вибору матеріалів та імпровізації діяльності. Початкове технічне моделювання є мистецтвом виготовлення різних предметів, які мають певні художні якості. Кінцевим результатом стає продукт, представлений в певній формі вираження, з конструктивними характеристиками. Творчі здібності дітей обумовлені ступенем включеності дитини, проявом індивідуальної

активності при виконанні технічних завдань – підборі кольору, форми, композиції.

Початкове технічне моделювання – це практична діяльність дітей, спрямована на отримання певного, заздалегідь задуманого продукту. Конструювання в молодшому шкільному віці тісно пов'язане з грою і є діяльністю, що відповідає інтересам дітей. Продукти дитячого конструювання, як правило, призначаються для практичного використання в грі [46].

Техніка вторгається в світ уявлень і понять дитини вже з раннього дитинства, але в основному, як об'єкт споживання. Формування такого сучасного інженера-конструктора бажано починати вже з молодшого шкільного віку. Моделювання та конструювання сприяють пізнанню світу техніки і розширенню технічного кругозору, розвивають конструкторські здібності, технічне мислення, мотивацію до творчого пошуку, технічної діяльності. Робота в гуртку дозволяє виховувати у дітей дух колективізму, прищеплює цілеспрямованість, розвиває уважність, інтерес до техніки і технічне мислення. Готувати учнів до конструкторсько-технологічної діяльності – це значить вчити спостерігати, міркувати, представляти, фантазувати і припускати форму, конструкцію виробів; вчити дітей доводити доцільність і користь передбачуваної конструкції; прагнення навчитися самому будувати моделі з різних матеріалів, користуватися інструментом, вивчити основи машинобудування, відвернути від згубного впливу вулиці і асоціальної поведінки. Захоплення комп'ютером не завжди дає розвиток в творчому плані, пізнання технічної та конструкторської діяльності.

Важливим у початковому технічному моделюванні є й те, що, займаючись в колективі однодумців, виховується повага до праці, самодіяльність і відповідальність за власні дії та вчинки, підвищується самооцінка за рахунок можливості самоствердитися шляхом досягнення певних результатів у змагальній діяльності, діти можуть навчитися гідно сприймати свої успіхи і невдачі, що дозволить їм адекватно сприймати

навколишню дійсність. Крім цього заняття моделізмом дають уявлення про судо-, авто- і авіабудівні спеціальності, що є орієнтиром у виборі дітьми цікавої професії.

Діяльність із дітьми молодшого шкільного віку у гуртках відповідно предмету «Дизайн і технології» має свої характерні риси. Потрібно спрямовувати роботу на цілеспрямований розвиток креативності, працездатності і працьовитості. Адже сучасний світ диктує необхідність в новому інженерному мисленні. Ці прогнози кидають виклик освіті і вимагають акценти на розвиток технічного мислення. Початкове технічне моделювання має практичну спрямованість, тобто кінцевим результатом занять має стати створення нового продукту («корисні речі» з підручних матеріалів, «фантастичні істоти» з викидного матеріалу, вироби декоративно-прикладного мистецтва, українські народні іграшки, оформлення приміщень та підготовка до свята тощо) [19].

Працювати з талановитою дитиною слід починати якомога раніше, бо перші кроки учнів в конструкторсько-технологічній діяльності мають ту перевагу що, удосконалюючи і накопичуючи навички та вміння, можна благотворно впливати на формування характеру дитини. Важливо розвивати і відстежувати креативність дитячої траєкторії. З метою раннього виявлення таких дітей слід систематично відвідувати виставки робіт учнів, проводити бесіди з учителями та мати на контролі батьків таких дітей. На уроках із «Дизайну і технологій» важливо спостерігати за роботою учнів, проводити діагностичне тестування, створювати умови для зацікавленості дітьми. За результатами спостережень, анкетування, на уроках і гурткових заняттях виявляються талановиті школярі, які в майбутньому будуть долучатися до роботи над складними роботами.

Створення умов для формування в учнів навичок просторового мислення на гуртках із початкового технічного моделювання необхідні для успішного інтелектуального розвитку дитини. Цілеспрямовані технічні завдання і цікаві справи дозволяють формувати, розвивати, коригувати в

учнів просторові і зорові уявлення, наявність яких допоможе дітям легко включитися в процес навчання, долати труднощі, приймати самостійні рішення, знаходити більш продуктивний і дієвий спосіб досягнення навчальної мети. Оскільки основою цього напряму є орієнтація на особистісний потенціал дитини і її самореалізацію на заняттях активною технічною творчістю, діти можуть застосовувати отримані навички та практичний досвід при подальшому вивченні природничих наук.

Основним методом який використовується під час проведення гурткових занять - є метод проєктів. Діти розробляють індивідуальні та групові проєкти. Працюючи над проєктом, кожен учень проявляє активність та вносить свій внесок у спільну справу, несе відповідальність за кінцевий результат, отримує задоволення від почуття впевненості в собі, від спілкування один з одним і від того, що вони разом виконують проєктне завдання. В процесі роботи в учнів формуються дослідницькі та комунікативні вміння [12].

Завданням керівника є відібрати можливі моделі для втілення їх в матеріалі. Діти повинні опанувати алгоритми роботи, що і як можна зробити в тій чи іншій техніці. Для цього важливою стає наочність - зразки. Робота за зразками дозволяє на початковому етапі освоїти технологію, пізнати декоративні та технологічні можливості того чи іншого матеріалу. У практиці роботи керівника використовується велика кількість наочних засобів, оскільки без них неможливо розкрити зміст навчального матеріалу, створити в учнів необхідні уявлення, образи, розвинути їх просторову уяву і технічне мислення.

Для створення фонду натуральних наочних засобів керівники гуртків початкового технічного моделювання повинні використовувати кращі роботи учнів. Застосування зазначених об'ємних наочних предметів дає можливість учням розглядати об'єкт з усіх боків.

Важливим засобом наочності залишається використання вчителем малюнків на дошці під час занять. Основна перевага таких малюнків –

сприйняття учнями послідовності їх виконання. Готові зображення не можуть замінити малюнків, що виконуються вчителем у присутності учнів, у створенні яких вони беруть участь або виконують самостійно. Однак виконання малюнків у навчальному процесі займає більше часу, ніж використання готових зображень, причому якість виконаних малюнків, особливо на дошці, не завжди висока.

Особливе місце в початковому технічному моделюванні займають умовні графічні зображення: ескізи, креслення, діаграми, плани, графіки, схеми. Вони на відміну від реальних зображень, засобів натуральної об'ємної наочності, дозволяють передавати мовою умовних знаків недоступні для безпосереднього сприйняття інформації властивості об'єкта, який вивчається, його геометричну форму, просторове розташування окремих складових частин, їх взаємозв'язок і зробити узагальнення, систематизувати знання учнів [65].

Словесні методи використовуються в усіх видах діяльності. при розкритті образного змісту в ході бесіди, розповіді передається краса українського слова, його значимість, точність, алегоричність, поетичність. В ході заняття можуть бути озвучені легенди, казки, повір'я, які допомагають з'єднати предмети, природу, слово, зображення, дії. В залежності від поставлених завдань іноді доцільно застосовувати проблемно-пошукові форми роботи. Декілька учнів підбирають частину нового матеріалу і розповідають іншим учасникам гуртка про те, що вони дізналися з тієї чи іншої теми нового. Інші діти мають створити, передбачити і запрограмувати продовження і завершення почутого від товаришів.

Керівник повинен приділити багато уваги першому завданню на першому гуртковому занятті, від якого залежить подальше відвідування гуртка дітьми. Воно повинно бути зрозумілим, доступним для виконання, цікавим. Бажано, щоб перше завдання було невеликим за обсягом і щоб його можна було виконати за один-два заняття. Керівник гуртка повинен мати на увазі, що учням потрібен різний час, щоб виконати завдання за одним і тим

же зразком. Поки один ледве завершує першу композицію, інший встигне упоратися із двома-трьома роботами. Це є специфікою індивідуальної творчої діяльності в гуртку.

Є деякі основні принципи, про які слід пам'ятати під час гурткової роботи з дітьми: учні не можуть виконувати вправи для оволодіння певною технікою складною для них, в силу своїх вікових особливостей, відповідно підбираються два-три вироби приблизно однакових за складністю; під час підготовки до заняття необхідно враховувати бажання дітей терміново отримати закінчений і гарний виріб, їм важко чекати кілька днів, що змушує керівника гуртка підбирати розмір та вид матеріалу виробу так, щоб за одне, максимум два заняття у всіх дітей він був готовий; гра для дітей молодшого шкільного віку є головною рушійною силою психічного та психологічного розвитку, тому вироби, які можна використовувати в іграх, знаходять відгук у серцях дітей; враховуючи психологічні особливості учнів та знаючи, що вони вже вміють робити, якими техніками володіють, можна вибрати для них більш складні вироби [81].

Безперервність творчого процесу має велике значення у творчій діяльності. Практика показує, що епізодична творча діяльність неефективна. Вона може викликати інтерес до певної роботи, активізувати пізнавальну діяльність під час її виконання, може навіть сприяти виникненню проблемної ситуації, але вона ніколи не приведе до розвитку творчого ставлення до праці, прагнення до винаходів та раціоналізації, експериментальної та дослідницької роботи, тобто розвитку творчих якостей особистості. Постійна, систематична творча діяльність учнів протягом усього періоду навчання неминуче призведе до виховання стійкого інтересу до творчої роботи, а отже, і до розвитку творчого потенціалу.

Обов'язковою умовою розвитку творчого потенціалу є формування у дитини почуття успіху. Для цього необхідно проводити виставки творчих робіт учнів у школі, позашкільному закладі та запрошувати на них батьків, ровесників, громадськість. Кожна дитина повинна створити і зберігати своє

портфоліо успіхів та досягнень у паперовому та електронному вигляді; брати участь у різноманітних конкурсах, фестивалях. Публічність успіхів учнів має бути оформлена у вигляді стенду «Наші успіхи та досягнення», на якому потрібно постійно виставляти цікаві і досконалі роботи, а фотозвіти розміщені на веб-сайті школи або позашкільного закладу, що стимулюватиме учнів до подальшого розвитку творчої діяльності, підвищуватиме їх самооцінку та авторитет у шкільному середовищі [37].

Успіх дитини багато в чому залежить від того, який педагог з ним працює. Тому вчителю важливо бути обізнаному із особливостями роботи з творчими дітьми. З цією метою педагог повинен займатися самоосвітою та саморозвитком, користуватися Інтернет-ресурсами, обмінюватися досвідом у педагогічній спільноті, брати участь у конкурсах професійної майстерності, вивчати державні документи.

Позакласна та позашкільна робота в значній мірі сприяє розвитку індивідуальних здібностей учнів, викликає у них прагнення опановувати знання і вміння самостійно. Заняття не лише озброюють дітей навичками та вміннями, а й допомагають усвідомити свою силу творця. Вони пробуджують творчу активність, вчать вносити зміни в технологію виготовлення виробу, здійснювати власні задуми. Як результат, кожна робота має свою індивідуальну унікальність. Діти невичерпні на вигадку, вони відносяться до виготовлених речей з величезною душевною теплотою, їм весело й радісно фантазувати, а прагнення до втілення уяви в реальність і є справжньою основою і рушійним початком творчості [53].

Позашкільна робота – освітньо-виховна діяльність позашкільних закладів для дітей та юнацтва. Гурткова робота, яка може бути, як позакласною, так і позашкільною, спрямована на задоволення інтересів, потреб і запитів дітей, завдяки добровільній участі у різноманітній діяльності (обговорення книг, кінофільмів, екскурсії, змагання, конкурси, свята тощо). Обидва види роботи мають спільні завдання і передбачають застосування переважно однакових засобів, форм і методів виховання.

Завдання позакласної та позашкільної роботи полягає в закріпленні, збагаченні та поглибленні знань, набутих у процесі навчання, застосуванні їх на практиці; розширенні загальноосвітнього кругозору учнів, формуванні в них наукового світогляду, вироблення вмінь і навичок самоосвіти; формуванні інтересів до різних галузей науки, техніки, мистецтва, спорту, виявленні і розвитку індивідуальних творчих здібностей та нахилів; організації дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг; поширенні виховного впливу на учнів у різних напрямках виховання [53].

Зміст позакласної і позашкільної роботи визначається загальним змістом виховання учнівської молоді, який передбачає розумове, моральне, трудове, естетичне і фізичне виховання. Позакласна та позашкільна робота ґрунтуються на використанні загальних і специфічних принципів виховання серед яких виокремлюють:

а) добровільний характер участі. Учні можуть обирати профіль занять за інтересами. Педагоги за таких умов повинні ретельно продумувати зміст занять, використовуючи нові, ще не відомі учням факти, форми і методи, які б посилювали їх інтерес;

б) суспільна спрямованість діяльності учнів. Цей принцип вимагає, щоб зміст роботи гуртків, клубів та інших форм діяльності, відповідав загальносуспільним потребам, відображав досягнення сучасної науки, техніки, культури і мистецтва; .

в) розвиток ініціативи і самодіяльності учнів. У позакласній і позашкільній діяльності слід враховувати бажання школярів, їх пропозиції, щоб кожен із них виконував цікаву для себе роботу;

г) розвиток винахідливості, дитячої технічної, юннатівської та художньої творчості. Під час занять перед учнями слід ставити завдання пошукового характеру (створення нових приладів, удосконалення наявних) приділяти особливу увагу творчому підходу до справи тощо;

д) зв'язок з навчальною роботою. Позакласна та позашкільна робота повинна бути логічним продовженням навчально-виховної роботи на уроках.

Так, знання з природознавства можуть бути поглиблені й розширені на тематичному вечорі, а з літератури - під час обговорення кінофільму чи спектаклю за літературним твором;

ж) використання ігрових форм, цікавість, емоційність. Реалізація цього принципу передбачає використання пізнавальних та комп'ютерних ігор, демонстрування цікавих дослідів та ін. [14].

Специфічні принципи позакласної та позашкільної роботи спрямовані на пробудження ініціативності, творчості учнів, реалізації їх потреб у діяльності, яка становить для них непересічний інтерес. Основною ланкою шкільної роботи є навчання, яке організовується за планом, змістом навчання, навчальною програмою, які є документами державного значення, неухильне здійснення яких є обов'язком школи. Позаурочна робота є напрямом дещо іншого характеру. Однак вона рекомендована не лише як самостійний педагогічний напрям, а як система, що вдосконалює та розвиває навчально-виховний процес в школі [53].

Позакласна та позашкільна діяльність сьогодні розглядається як важливий фактор найповнішого розкриття здібностей школярів та розв'язання різноманітних освітніх проблем, створення цілісної системи пошуку та виховання творчо обдарованої особистості. Позакласна та позашкільна робота, які є не обов'язковими у навчальних планах, природно «добудовують» незаповнені проміжки соціального становлення особистості. Свобода і можливість вибору улюблених занять у позашкільний час благотворно впливає на молодших школярів. При цьому організація діяльності дітей у формі дозвілля сприяє вільному спілкуванню у середовищі ровесників, з якими дитина вважає себе найтісніше пов'язаною і авторитет яких для неї безперечний. У той же час, переживання успіху викликає позитивне ставлення до творчої діяльності, сприяє набуттю певного життєвого досвіду, навичок самостійної діяльності і поведінки, тобто поступово здійснюється становлення тих властивостей і якостей, які є складовими творчої особистості.

В своїх працях В. Сухомлинський зазначав, що завданням позакласної роботи є: збагачення й розширення знань учнів, створення інтелектуального фону, що сприяє свідомому і глибокому засвоєнню програмного матеріалу; поглиблення набутих на уроках знань, розвиток умінь і навичок усного й писемного мовлення; виховання ініціативи, самостійності, творчих здібностей учнів, їх пізнавальних інтересів; забезпечення виховної спрямованості предмета, що вивчається, формування почуття патріотизму [83].

Прагнення до творчої самореалізації й максимального прояву унікальних особистісних якостей закладено в людині самою природою, вона є спонукальним мотивом будь-якої діяльності. У силу об'єктивних причин (чіткого навчального плану) сьогодні найбільш сприятливі умови для розкриття й розвитку творчого потенціалу особистості школяра надаються при проведенні позакласної та позашкільної роботи. Різні форми регулярної позакласної та позашкільної роботи (наприклад, гуртки) – це «полігон для випробувань» різних можливостей дитини, своєрідний соціально-психологічний тренінг, постійний новий досвід, розширення уявлень про себе й інших людей, прекрасна можливість творчої самореалізації особистості.

Основний напрямом роботи гуртка з початкового технічного моделювання є залучення учнів до виготовлення технічних іграшок, в активні технічні ігри, конкурси, змагання, з метою формування у них захопленості працею, інтересу до техніки і розвиток елементів творчості. Під час підбору методів роботи з учнями слід віддавати перевагу методам і прийомам не просто навчальним, але таким, які стимулюють і розвивають самостійність, прагнення до пошуку оптимальних рішень проблем. Для стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності використовуються такі методи: пізнавальні ігри, участь в конкурсах, тематичні свята, бесіди, ситуації цікавості, ситуації пізнавальної новизни,

створення ситуації апперцепції (опори на життєвий досвід), переконання у важливості навчання, заохочення.

Отже, для розвитку творчих здібностей необхідно створити сприятливі умови, використовувати найбільш ефективні методи та враховувати можливості кожного. На жаль, навіть найсучасніші та найефективніші методики – це лише інструмент в руках педагога. Уміло використовуючи їх, можна досягти високих результатів. Завдання педагога - вибудувати свою педагогічну діяльність з гурткової роботи початкового технічного моделювання так, щоб створити умови при яких будь-яка дитина могла б просуватися по шляху до власної досконалості, була здатна мислити самостійно, нестандартно, відкриваючи та опановуючи свій власний потенційний дар.

Висновки за 1 розділом

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, ми виявили, що творчі здібності – це індивідуальні особливості людини, які визначають успішність виконання нею творчої діяльності різного роду. Основними компонентами творчих здібностей вважаються формулювання проблеми, знаходження потрібної інформації, перенесення її та застосування в умовах вирішення завдання; генерування ідеї і висунення гіпотези; вираз оціночних суджень; узагальнення і згортання розумових операцій; трансформація завдань; здійснення широкого переносу знань і умінь.

Можна визначити, що основними показниками розвиненості творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку є оригінальність мислення – здатність висувати нові, оригінальні та несподівані ідеї, які відрізняються від загальноприйнятих, всім добре відомих; гнучкість мислення – здатність швидко і легко знаходити нові рішення, проявляється в умінні знаходити альтернативні стратегії вирішення проблем, оперативно змінювати напрям для вирішення будь-якої проблеми; продуктивність мислення – здатність до генерування великого числа ідей; розробленість ідеї – здатність детально, творчо розробляти існуючі ідеї, здатність яскраво проявляється в деталізації і подробиці виконаної творчої роботи.

Метою гурткової діяльності із початкового технічного моделювання є засвоєння початкових технічних і технологічних знань, елементарних уявлень і понять, ознайомлення зі світом техніки, найпростішими технологічними процесами, елементарною електротехнікою, графічною грамотністю, технічним моделюванням, конструюванням і дизайном. На заняттях формуються графічна грамотність та вміння і навички роботи з різноманітними матеріалами та інструментами, із яких виготовляються іграшки, моделі машин і механізмів.

РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ГУРТКОВОЇ РОБОТИ З ПОЧАТКОВОГО ТЕХНІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

2.1. Діагностика по виявленню вихідного рівня розвиненості творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку

Моделювання – вид діяльності, який надає невичерпні можливості для різнобічного розвитку дитини. За допомогою моделювання дитина пізнає навколишній світ, підсумком її пізнання стає самостійність, вміння дитини усвідомлено застосовувати різні способи і прийоми пізнання: аналіз, синтез, побудова та використання наочних моделей. Так само відбувається розвиток просторової уяви і образного мислення. Моделювання вимагає від дітей досить складного просторового орієнтування – важливо уявляти майбутню модель в цілому, враховувати її просторові характеристики, взаємне розташування структурних одиниць. Саме в моделюванні формуються творчі здібності.

В процесі моделювання також відбувається виховання естетичних почуттів. При знайомстві дітей з архітектурою розвивається художній смак. Виготовлення моделей формує у дітей особливе творче ставлення до навколишнього світу – здатність бачити прекрасне в природних формах, відчувати красу і доцільність різних поєднань кольорів і фактур.

Під час діагностики було виявлено рівень розвитку творчих здібностей учнів. В експерименті взяли участь 56 учнів третіх класів ЗОШ I-III ступенів №30 м. Чернігова, з них: 28 учнів - експериментального класу та 28 учнів контрольного класу. Експериментально вирішувалися такі завдання:

- 1) визначити критерії і показники розвитку творчих здібностей;
- 2) підібрати діагностичні методики для визначення рівня розвитку творчих здібностей молодших школярів;
- 3) провести діагностику рівня розвитку творчих здібностей учнів.

Проаналізувавши педагогічну і методичну літературу, було виявлено такі критерії розвитку творчих здібностей молодших школярів:

- розвиток творчого мислення;
- розвиток творчої уяви;
- вміння конструювати.

Для діагностики розвитку творчих здібностей було виділено 3 рівня: високий, середній, низький (табл.2.1.).

Таблиця 2.1.

Рівні розвитку творчих здібностей

Рівні	Показники
Високий рівень	Дитині легко даються завдання на генерування ідей, асоціацій. Її творчість оригінальна, несе відбиток особистості творця. В роботі дотримується індивідуального темпу і стилю. Допомоги педагога не потребує. Образи незвичайні, велика увага до деталей. Творчий продукт має повністю завершений вигляд. Присутня адекватна самооцінка.
Середній рівень	Дитина продукує оригінальні ідеї, але не здатна вибрати найбільш вдалий варіант вирішення проблеми. За виконання творчих робіт береться з задоволенням, але продуктивність недостатньо висока. Образи цікаві, деталізовані. Дитина скоріше вибере легкі завдання, аніж складні, в їх вирішенні не завжди наполеглива. Найчастіше справляється із завданням самостійно. Творчий продукт має завершений вигляд, але не всі деталі опрацьовані.
Низький рівень	У дитини виникають труднощі з продукуванням оригінальних ідей. Вона не проявляє ініціативу, пасивно сприймає завдання. Образи не опрацьовані. Роботу виконує за шаблоном, потребує допомоги педагога. Творчий продукт має незавершений вигляд.

Для виявлення рівня розвитку творчого мислення школярів третього класу було використано тестову батарею Ф. Вільямса. Тест складається з трьох частин, в своєму дослідженні ми використовували «Тест дивергентного (творчого) мислення» (додаток А). У тесті описуються чотири когнітивних фактори дивергентного мислення, які тісно корелюють з творчим виявом особистості. Вони оцінюються разом з п'ятим фактором, що характеризує здатність до словникового синтезу. У тесті виділяються п'ять показників, за якими оцінюються результати виконання роботи: швидкість, гнучкість, оригінальність, розробленість, назва. Було виділено три рівні творчого мислення: 1) низький рівень – сума балів до 60; 2) середній рівень – сума балів від 61 до 80; 3) високий рівень – сума балів від 81 і вище. На виконання тесту відводилось 25 хвилин. Дітям була дана така інструкція: «На листочках намальовані незакінчені фігури, якщо ти домалюєш будь-які лінії, то у тебе можуть вийти цікаві предмети або історії. Придумай такі картинки, яких немає ні у кого. Придумай цікаву назву для кожного малюнка і напиши його внизу». До відведеного часу всі діти впоралися із завданням (табл.2.2.).

Таблиця 2.2.

Результати моніторингу рівня творчого мислення учнів
(експериментальна група, 3-Г клас)

№ з/п	Імена дітей	Швид- кість	Гнуч- кість	Оригі- нальн	Розроб- леність	Назва	Сума балів	Рівень
1	Бабич М.	18	16	23	17	21	95	В
2	Барановська А.	1	9	7	13	14	44	Н
3	Бахмат А.	19	16	11	14	13	73	С
4	Бондар П.	12	7	31	16	16	82	В
5	Гламазда Є.	2	5	9	6	11	33	Н
...
25	Усатюк Б.	17	15	13	10	22	77	С
26	Чернобаєва Д.	10	4	7	11	7	39	Н

27	Якубець К.	18	14	15	11	20	78	С
28	Ярема В.	16	3	14	14	20	83	В

Проаналізувавши результати дослідження ми виявили, що зі всією роботою впоралися не всі учні. Виконали всі завдання на високому рівні (В) 8 учнів: Бабич М., Бондар П., Куц О., Надточій А., Овчар Є., Савлук А., Тимофеев Т., Ярема В. Найвищі бали за всіма показниками у Бабич М. З низьким рівнем (Н) ми виявили 12 учнів, у них із 12 завдань не виконано по два і більше завдань. Учні, які не змогли виконати завдання до кінця: Барановська А, Гламазда Є., Довгопол К., Капшук С., Музиченко Ю., Проніна А., Репій Н., Самотяжко Н., Силенок Д., Скитер К., Твердовська К., Чернобаєва Д. (рис.2.1.).

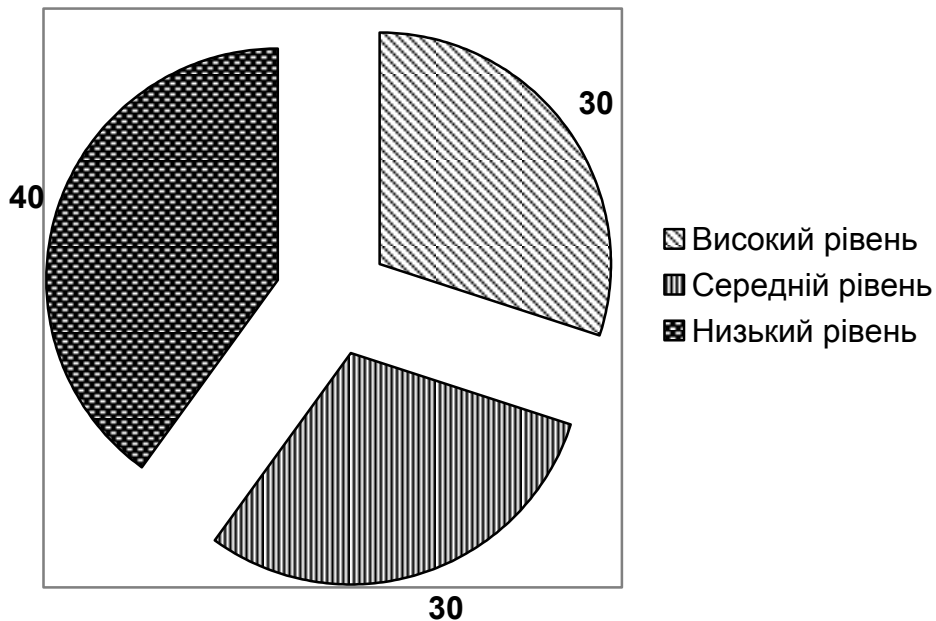

Рисунок 2.1. Результати діагностики творчого мислення у експериментальній групі, у відсотках

Роботи були виконані найбільш оригінально, не перегукувалися із роботами інших учнів у 6 учнів із контрольної групи – високий рівень (В): Вигівський Г., Горголь А., Дейнека Д., Куненко І., Мехтієв Р., Шипко І. Діти пропонували нестандартні рішення: об'єднували, перетворювали,

модифікували, створювали 8-10 оригінальних образів, промальовували деталі (табл.2.3.).

Таблиця 2.3.

Результати моніторингу рівня творчого мислення учнів
(контрольна група, 3-В клас)

№ з/п	Імена дітей	Швид- кість	Гнуч- кість	Оригі- нальн	Розроб- леність	Назва	Сума балів	Рівень
1	Баблюк Д.	12	14	15	13	14	68	С
2	Василенко Г.	13	15	10	14	19	71	С
3	Вигівський Г.	21	16	14	23	20	94	В
4	Войтенко Б.	14	19	12	9	20	74	С
5	Гавриленко В.	8	3	11	13	9	44	Н
...
25	Хрипко М.	9	12	14	19	3	57	Н
26	Шипко І.	14	16	19	16	21	86	В
27	Югай Я.	17	13	15	15	19	79	С
28	Фесенко В.	4	12	9	11	12	48	Н

Зобразимо результати дослідження графічно (рис.2.2.).

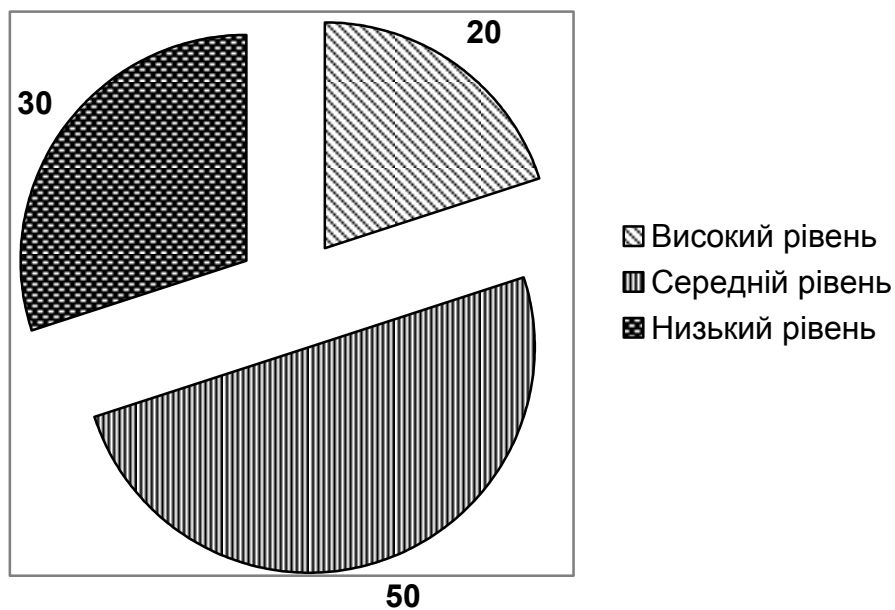

Рисунок 2.2. Результати діагностики творчого мислення у контрольній групі, у відсотках

Із середнім рівнем (С) творчого мислення найбільше дітей – чотирнадцять: Баблюк Д., Васленко Г., Войтенко Б., Гавриленко В., Єльцов А., Жукова А., Зінченко К., Ковальчук С., Коловерда Д., Корнєєв А., Радченко О., Славіцький В., Станкович І., Югай Я. Ці учні запропонували формальне рішення, створили 5-7 оригінальних образів. Рішення були оригінальні тільки в чомусь одному – деталях, кольорі, формі.

Розвиток творчої уяви і вміння конструювати було визначено у процесі роботи над аплікацією «Геометричний птах» (модифікована методика Т. Комарової).

Зміст: вирізаний з кольорового паперу набір геометричних фігур, клей, ножиці, альбомний аркуш, фломастери.

Інструкція: дитині пропонується набір вирізаних з кольорового паперу геометричних фігур, з яких потрібно скласти зображення птаха в техніці аплікація.

У методиці по визначенню рівнів розвитку образотворчих умінь і навичок дітей та їх творчих проявів Т. Комарової можна виділити такі критерії: зміст виконаного зображення; передача форми; будова предмета; колір; характер ліній. Використовується для перевірки вміння роботи з папером, вміння створювати образи, розвитку почуття композиції, вміння розробляти зміст зображення, його компоненти, їх різноманітність.

При діагностиці рівнів розвитку творчих здібностей можна розглядати такі критерії: розвиненість творчої уяви, володіння матеріалами і художньою формою і відповідні їм показники.

Критерії оцінювання:

1 бал – низький рівень. Геометричні фігури приклеєні неакуратно. Використана мала кількість фігур, частини зображення розрізнені. Дитина користувалася допомогою педагога.

2 бали – середній рівень. Геометричні фігури приклеєні неакуратно, але дитина впорався без допомоги педагога. Використано достатню кількість фігур.

3 бали – високий рівень. Робота виконана акуратно, дитина самостійно працює з матеріалами. Використано різноманітні фігури, образ пtiці оригінальний.

Пояснюючи завдання, не можна наводити приклади можливих варіантів, показувати аплікації, які були виконані кимось іншим. Перед виконанням діагностики педагогу слід чітко розкрити зміст завдання, уточнити, що саме слід зробити. На виконання діагностики дається 15 хвилин (табл.2.4.).

Таблиця 2.4.

Результати моніторингу рівня творчої уяви учнів і вміння конструювати
(експериментальна група, 3-Г клас)

№ з/п	Імена дітей	Творча уява		Вміння конструювати	
		Бали	Рівень	Бали	Рівень
1	Бабич М.	3	В	3	В
2	Барановська А.	2	С	1	Н
3	Бахмат А.	1	Н	3	В
4	Бондар П.	3	В	3	В
5	Гламазда Є.	2	С	1	Н
...
7	Усатюк Б.	1	Н	3	В
8	Чернобаєва Д.	1	Н	1	Н
9	Якубець К.	1	Н	2	С

10	Ярема В.	2	С	2	С
----	----------	---	---	---	---

Провівши діагностичне дослідження творчої уяви і вміння конструювати, було виявлено такі їх рівні у експериментальній групі: 20% показали високий рівень, 40% – середній рівень і 40% – низький рівень розвиненості творчої уяви; 40% учнів із високим рівнем, 30% – із середнім і 30% – із низьким рівнем вміння конструювати. Виявилось переважання середнього і низького рівнів розвиненості творчої уяви та високого рівня вміння конструювати у дітей.

Діти із низьким рівнем уяви і вміння конструювати не проявляли великого інтересу до завдань, придумували неоригінальні невиразні образи без детального опрацювання, використовували обмежену кількість кольорів або не могли створити оригінальний образ. Придумані образи не відрізнялися кольором, формою, композицією, діти потребували допомоги педагога. Діти із високим рівнем виконували завдання з великим інтересом, самостійно, ініціативно. Пропонували нестандартні рішення – переробити, доповнити, перетворити, модифікувати і т. ін., створювали оригінальні деталізовані виразні образи (рис.2.3.).

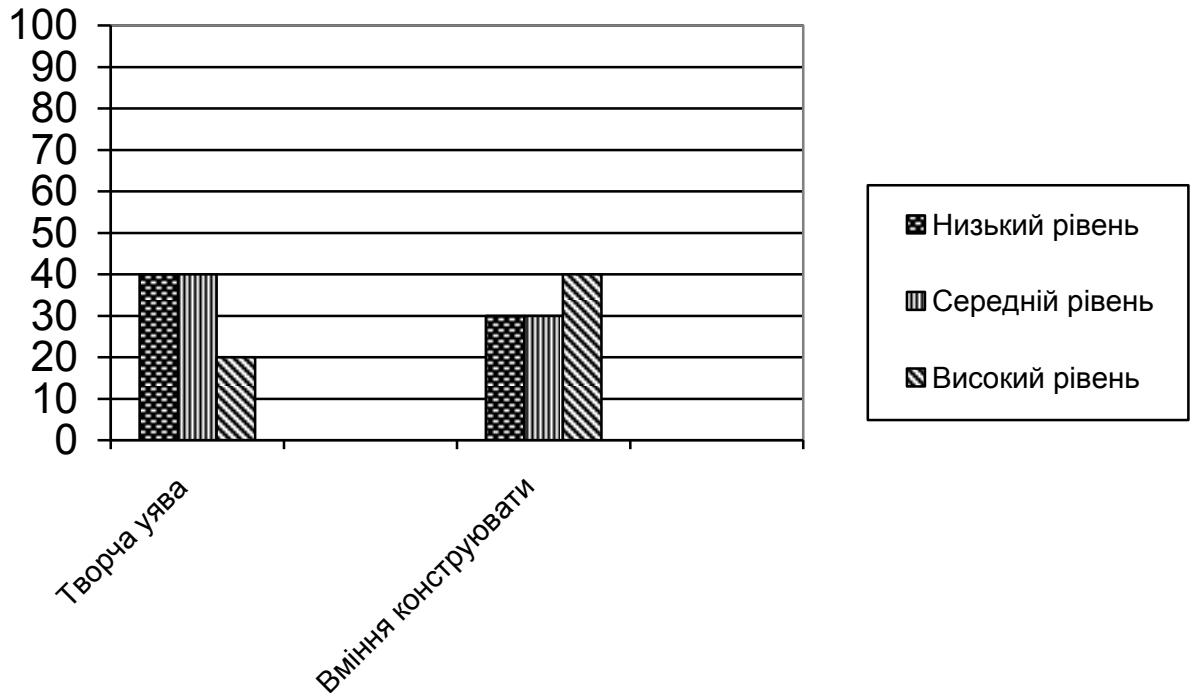

Рисунок 2.3. Результати діагностики творчої уяви і вміння конструювати у експериментальній групі, у відсотках

Діти із високим рівнем творчої уяви і вміння конструювати контрольної групи вміють самостійно виконувати завдання – 8 учнів із високим рівнем творчої уяви і 6 молодших школярів із високим рівнем вміння конструювати. Вони акуратно, без допомоги вчителя, самостійно виготовили виріб, правильно приєднали деталі, дотрималися усіх пропорцій. Діти із середнім рівнем також вміють виконувати завдання на конструювання. Вони виконали завдання акуратно, але з деякою допомогою вчителя, певною мірою дотримали пропорцій – по 8 учнів із середнім рівнем творчої уяви і вміння конструювати. Учні із низьким рівнем відчували труднощі у виконанні завдань на конструювання і творчу уяву – 12 учнів мають низьку уяву творчої уяви і 14 – вміння конструювати (табл.2.5).

Таблиця 2.5.

Результати моніторингу рівня творчої уяви учнів і вміння конструювати
(контрольна група, 3-В клас)

№ з/п	Імена дітей	Творча уява		Вміння конструювати	
		Бали	Рівень	Бали	Рівень
1	Баблюк Д.	3	В	2	С
2	Василенко Г.	1	Н	1	Н
3	Вигівський Г.	3	В	3	В
4	Войтенко Б.	2	С	1	Н
5	Гавриленко В.	1	Н	2	С
6
7	Хрипко М.	2	С	1	Н
8	Шипко І.	3	В	3	В
9	Югай Я.	1	Н	2	С
10	Фесенко В.	1	Н	1	Н

Діти контрольної групи у більшості виявили низький рівень розвиненості творчої уяви і вміння конструювати. Діти проявляли інтерес до завдань в разі, якщо завдання подобалося дитині. Для вирішення проблемної ситуації пропонували формальне рішення. Образи були недостатньо оригінальними, виразними тільки в деяких деталях, нецілісними. Діти із середнім та високим рівнями створювали кілька образів з деталями, використовували два-три і більше кольорів. Рішення відрізнялися оригінальністю в декількох виявах – в деталях, в кольорі, в формі.

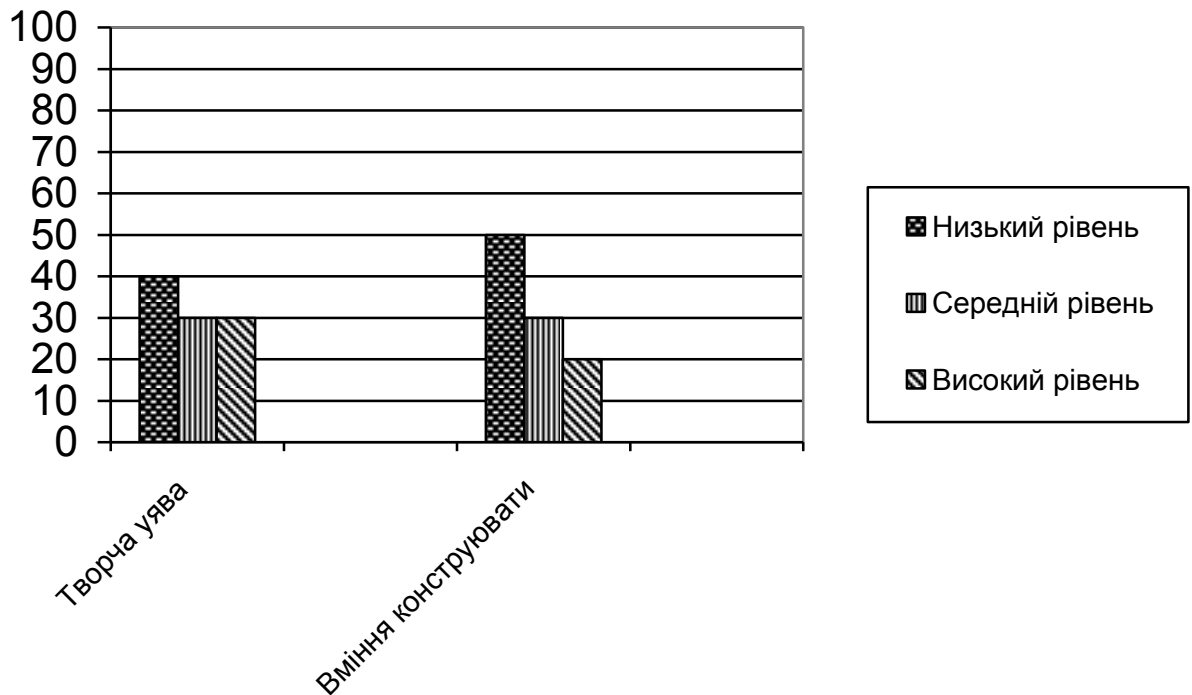

Рисунок 2.4. Результати діагностики творчої уяви і вміння конструювати у контрольній групі, у відсотках

Розвиток творчих здібностей під час гурткової роботи з початкового технічного моделювання дозволяє не тільки навчити дітей практичним операціям, а й безпосередньо розвинути їх творчі здібності, ознайомити з історією народів і техніки. Крім того, це дозволяє зробити процес шкільного навчання і більш цікавим і більш результативним, що для сучасної школи як раз і є одним з дуже важливих вимог, що пред'являються до процесу навчання.

Початкове технічне моделювання є особливим видом діяльності учнів, реалізованим в рамках урочної та позаурочної діяльності. В цій діяльності перед учнями стоїть певна мета, а для кожного етапу сформульовані конкретні завдання. Основна перевага моделювання в порівнянні з традиційними формами навчання полягає в тому, що засвоєння нових знань, умінь і навичок відбувається в ході спеціально організованої спільної діяльності учнів, в умовах якої розгортаються змістовна комунікація,

взаєморозуміння і рефлексія – процеси, завдяки яким відбувається позиціонування молодших школярів у ситуації спільної дії.

В рамках гурткової роботи з початкового технічного моделювання можна виокремити такі етапи:

- організаційно-підготовчий (визначення мети і завдань щодо створення конкретного виробу, розробка плану реалізації ідеї, визначення загального напрямку і головних орієнтирів роботи);
- пошуковий (збір, аналіз і систематизація необхідної інформації, обговорення плану роботи в мікрогрупах);
- власне практична робота (безпосередня робота по створенню виробу);
- підсумковий (підготовка виставок, робота над презентацією виробу, рефлексія, постановка нових цілей).

Аналіз результатів гурткової роботи з початкового технічного моделювання показує, що на першому етапі, коли відбувається вироблення стратегії створення продукту, інформаційна підготовка до його виконання і формування задуму розгортаються практично одночасно.

При цьому засвоєння загальних способів аналізу предмета діяльності аналогічно засвоєнню навчальних ситуацій в психологічній структурі навчальної діяльності [94].

На другому етапі реалізації проекту відбувається вироблення рішення, створення композиції: перетворення загального задуму в послідовну сукупність проектно-конструкторських дій, що відповідає виконанню навчальних дій в складі навчальної діяльності. Крім того, навчальні дії реалізуються і на інших етапах, там, де здійснюються дії з моделлю майбутнього виробу [13].

Найважливішою складовою гурткової діяльності є виявлення учнями деякого протиріччя, яке може виникнути самостійно, а може бути створене учителем. Учень усвідомлює і констатує наявність якої-небудь невідповідності (технічної), формулює проблему. Потім за допомогою порівняння сторін суперечності відбувається локалізація області пошуку.

Учень формулює сенс завдання. При цьому в процесі роботи індивід виступає в якості повноцінного учасника роботи, він в рівній з учителем мірі відповідає за свої успіхи, промахи і недоліки. Він сам аналізує кожен крок своєї діяльності, визначає своє незнання, шукає причини і шляхи виправлення помилок. Його участь в технічній діяльності полягає не в прийнятті готового зразка, а у виробленні гіпотез, в знаходженні найбільш доцільних шляхів вирішення. Саме завдяки цьому в процесі роботи створюються умови, сприятливі для розвитку рефлексії та комунікативних навичок. В цілому теорія і практика організації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку показують, що початкове технічне моделювання здатне забезпечити цілісність педагогічного процесу, дозволяючи одночасно вирішувати завдання розвитку, навчання і виховання.

У той же час необхідно розуміти, що досягнення позитивних результатів під час гурткової роботи з початкового технічного моделювання передбачає, що вироби повинні відповідати певним вимогам, таким як: творча, гуманістична спрямованість; формування активної життєвої позиції; науковість; соціальна значимість; зв'язок теорії з практикою; спадкоємність і, в той же час, різноманітність тематики; профорієнтаційна спрямованість; врахування регіональних, національних та інших особливостей; доступність і реальність виконання, що забезпечуються врахуванням вікових особливостей, наявністю необхідної навчально-матеріальної бази і високою кваліфікацією керівника гуртка [48].

Стосовно до аудиторії – дітей початкової школи, то необхідно підкреслити, що їх залучення в початкову технічну діяльність передбачає, що поставлене перед ними завдання повинне їм сподобатися, бути особистісно значущим, тобто знаходити не тільки інтелектуальний, але і афективний відгук. Тільки в цьому випадку воно набуде якісно розвиваючий характер, а рішення поставленої проблеми буде направлено не тільки на перетворення зовнішньої наявної ситуації, а й на внутрішні психічні процеси учня.

Ще один важливий аспект організації гурткової роботи з початкового технічного моделювання пов'язаний з урахуванням потреби учнів молодшого шкільного віку у грі, що відіграє найважливішу роль в розвитку особистості на даному віковому етапі. Ефективна організація діяльності повинна створювати умови для реалізації «рольової проби» так, щоб учні могли не тільки експериментувати з різними видами робіт і матеріалів, але також пробувати себе в різних ролях і позиціях, задовольняючи тим самим потребу в рольовому переживанні. Потреба в емоціях, грі, казці, вживанні в те, що створюється набуває характеру гострої необхідності, що легко пояснює прагнення спробувати на собі якомога більшої кількості різноманітних ролей.

На гурткових заняттях велика увага приділяється вивченню основ технічних дисциплін, технологічної культури виготовлення моделей з різних матеріалів, розвитку у дітей навичок практичного застосування теоретичних знань, отриманих на шкільних уроках і заняттях гуртка. Але при цьому навчання не робиться примусовим, дітям дається можливість спостерігати, експериментувати, міркувати і фантазувати, щоб краще можна було спостерігати природні схильності кожного з них і розвивати їх. Якщо заняття приносять радість дитині, значить вона буде успішною.

Отже, ми можемо зробити висновок, що учні молодшого шкільного віку мають середній рівень розвитку творчих здібностей. Можемо припустити, що в роботі з учнями недостатньо використовуються завдання творчого характеру. Виходячи з цього, ми вважаємо, що необхідно розробити зміст роботи з розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку під час гурткової роботи з початкового технічного моделювання.

2.2. Зміст роботи з розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку під час гурткової роботи з початкового технічного моделювання

Робота з розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку під час гурткової роботи з початкового технічного моделювання проводилася протягом половини навчального року, було проведено двадцять занять. Заняття проводилися один-два рази на тиждень по сорок п'ять хвилин. У змісті роботи було враховано виявлені критерії та показники розвитку творчих здібностей.

Мета – розробити комплекс занять, спрямованих на розвиток творчих здібностей молодших школярів (3-Г клас) з початкового технічного моделювання під час гурткової роботи.

Завдання:

- розробити зміст занять з моделювання;
- формувати оригінальність творчих здібностей – здатність придумувати образи, їх деталі, нові структури цих образів, надавати їм нові функції;
- розвивати гнучкість творчих здібностей - здатність генерувати велику кількість ідей для вирішення поставленого завдання або проблеми;
- навчити різним способам творчої діяльності: створення нових комбінацій з засвоєних раніше елементів; доповнення, зміни, перетворення знайомого матеріалу, знаходження оригінальних прийомів зображення;
- розвивати творчу самостійність дітей в знаходженні оригінальних виразно-образотворчих засобів і композиційних рішень для створення образів.

Комплекс занять з початкового технічного моделювання складався з двох модулів: модуль 1 присвячений вивченню базових кольорів, головних фігур, простих об'ємів і технік; модуль 2 – складним кольорам, фігурам, об'ємам, конструкціям (додаток Б).

Для вирішення проблеми формування творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку під час гурткової роботи з початкового технічного моделювання були відібрані такі педагогічні принципи:

- принцип взаємозв'язку сенсорного, розумового і мовного розвитку дітей. Він базується на розумінні мови як мовномисленнєвої діяльності, становлення і розвиток якої тісно пов'язані з пізнанням навколишнього світу. Мова спирається на сенсорні уявлення, що становлять основу мислення, і розвивається в єдності з мисленням, уявою та іншими психічними процесами. Тому роботу з розвитку мовлення не можна відривати від роботи, спрямованої на розвиток творчих здібностей. Необхідно збагачувати свідомість дітей уявленнями і поняттями про навколишній світ, розвивати їх на основі розвитку змістовної сторони мислення. Формування мови здійснюється в певній послідовності з урахуванням особливостей мислення: від конкретних значень до більш абстрактних; від простих структур до більш складних [54]. Засвоєння мовного матеріалу відбувається в умовах рішення розумових завдань, а не шляхом простого відтворення. Дотримання цього принципу зобов'язує педагога широко залучати наочні засоби навчання, використовувати такі методи і прийоми, які б сприяли розвитку всіх пізнавальних процесів;

- принцип комунікативно-діяльнісного підходу до розвитку творчих здібностей. Даний принцип ґрунтується на розумінні технічного моделювання як діяльності, що полягає у використанні мови для комунікації [69]. Він впливає з мети розвитку дітей і вказує на практичну спрямованість процесу розвитку творчих здібностей;

- комунікативний принцип є одним з головних, оскільки визначає стратегію всієї роботи з розвитку творчих здібностей. Його реалізація передбачає розвиток мови у дітей як засобу спілкування в процесі створення моделей. Спеціально організовані гурткові заняття повинні проводитися з урахуванням цього принципу. Це означає, що і основні напрями роботи з

дітьми, і підбір матеріалу, і весь методичний інструментарій повинні сприяти розвитку творчих здібностей у процесі комунікації [2].

Загальнодидактичні принципи, які стали теоретико-методологічними засадами авторського підходу до розвитку творчих здібностей під час гурткової роботи з початкового технічного моделювання: принцип виховуючого навчання: виховання моральних якостей особистості і волевих рис характеру, формування почуттів і емоцій; принцип науковості навчання: правильне відображення дійсності; принцип систематичності: відображення навколишнього світу в навчальному матеріалі визначає систему його вивчення; принцип доступності: навчання повинно бути доступним даній групі, віку, рівню розвитку; принцип наочності навчання: на всіх етапах навчання необхідною є сторона пізнавальної діяльності, в яку включається чуттєвий досвід дитини; принцип свідомості і активності: формування у дитини свідомого розуміння навчального матеріалу, свідомого ставлення до навчання, пізнавальної активності; принцип індивідуалізації: відповідність індивідуальним особливостям школярів.

Програма першого року навчання в гуртку розрахована на навчання дітей необхідним для виготовлення найпростіших моделей знань, умінь, навичок, розвитку у них творчих здібностей. В процесі виготовлення моделей, учні вивчають не тільки назви елементів конструкцій моделей, які вони створюють, а й технології виготовлення цих елементів, властивості різних матеріалів. Гуртківці дізнаються назву інструментів і набувають навичок роботи з ними. На цьому етапі накопичення елементарних знань, мабуть, найбільш ефективний «метод проб і помилок», як метод технічної творчості та метод розвитку «технічної» уяви.

Застосування проблемного методу під час початкового технічного моделювання розвивають технічне мислення учнів. Процес відображення дійсності і діяльності людей називається мисленням, отже, для того, щоб успішно виконати завдання, необхідно для початку відобразити цей предмет в собі. В ході мислення відбувається взаємодія людини і предмета, а також

виникає розумове поглиблення в технологію, в якій здійснюється виправлення певного образу, тобто відбувається уточнення структури цілісності предмета, а також його властивостей. Діяльність, в ході якої створюються оригінальні, які раніше не існували предмети, прийнято називати творчістю. У творчості можливо самостійне застосування раніше засвоєних знань і умінь.

Для розвитку технічно-творчих здібностей можна застосовувати методи порівняння і протиставлення, завдання на розрахунок ефективності роботи будь-якого пристрою або обладнання. Важливою ознакою цього методу є знаходження учнями різних протиріч технічного характеру. Важливо пам'ятати, що при цьому учні розуміють сенс технічних невідповідностей, погоджуються з наявністю різних рис, де учні розуміють сенс поставленої перед ними завдання [3].

До найефективніших методів використання у гуртковій діяльності із початкового технічного моделювання відносяться конструювання і моделювання різних виробів, складання технічної документації, розробка проектів. Використання всіх цих методів на практиці дозволяють розвивати технічну творчість учнів і пробуджувати в них інтерес до науки і техніки.

Отже, в процесі обліку всіх можливостей творчого розвитку у кожного учня, педагогам необхідно розробляти шкалу рівнів творчої готовності учнів:

- на початковому рівні учні можуть виготовити будь-який продукт за певною документацією з внесенням часткових змін в креслення, схеми, спрямовані на удосконалення виробів;
- на другому рівні учні вже займаються виготовленням виробів з можливістю самостійного внесення змін;
- на третьому рівні діти вдосконалюють свої вироби і вже самостійно вносять різні зміни;
- на четвертому етапі школярі вже можуть самостійно виконувати технологічну розробку оригінальної конструкторської ідеї свого виробу. На

фінальному етапі вони здатні самостійно сформулювати і обґрунтувати свою ідею і розробити її.

Ігрові прийоми навчання застосовувалися всередині всіх методів. Один з основних елементів гри – дидактична задача, яка визначається метою навчання і виховного впливу. Наявність дидактичної задачі або декількох задач підкреслює навчальний характер початкового технічного моделювання, спрямовує навчальний зміст на процеси пізнавальної діяльності дітей. Ігрові дії – основа гри. Чим різноманітніші ігрові дії, тим цікавіше для дітей сама гра і тим успішніше вирішуються пізнавальні і ігрові завдання. Ігрові дії сприяють пізнавальній активності учнів, дають їм можливість проявити свої здібності, застосувати знання і вміння для досягнення цілей гри [92].

Зміст і спрямованість правил гри обумовлений загальними завданнями формування особистості дитини, пізнавальним змістом, ігровими завданнями і ігровими діями в їх розвитку та збагаченні. У дидактичній грі правила є заданими. За допомогою правил педагог управляє грою, процесами пізнавальної діяльності, поведінкою дітей. Правила гри мають навчальний, організаційний, формуючий характер, і найчастіше вони різноманітно поєднуються між собою. Правила впливають і на рішення дидактичної задачі – непомітно обмежують дії дітей, направляють їх увагу на виконання конкретного завдання.

Підведення підсумків – результат підводиться відразу після закінчення гри. Це може бути підрахунок очок; виявлення дітей, які краще виконали ігрове завдання; визначення команди-переможниці. При цьому необхідно відзначити досягнення кожної дитини, підкреслити успіхи відстаючих дітей. Перед проведенням гри треба доступно викласти сюжет, розподілити ролі, поставити перед дітьми пізнавальну задачу, підготувати необхідне обладнання. В процесі підготовки та проведення дидактичної гри кожен учень повинен мати можливість для самоствердження та саморозвитку. Педагог зобов'язаний допомогти учневі стати в грі тим, ким він може стати, показати йому самому його кращі якості, які можуть розкритися в динаміці

спілкування. Успіх в імітованій рольовій діяльності викликає у виконавців віру в свої сили і можливості, бажання знову пережити ігрові ситуації, щоб знайти в собі щось нове, професійно важливе.

Дидактична гра особливо необхідна в навчанні і вихованні дітей початкового технічного моделювання. У ній вдається сконцентрувати увагу навіть самих інертних школярів. Спочатку вони проявляють інтерес тільки до гри, а потім і до того навчального матеріалу, без якого гра неможлива. Поступово у дітей пробуджується інтерес. При підборі ігор необхідно пам'ятати про те, що вони повинні сприяти повноцінному всебічному розвитку психіки дітей, їх пізнавальних здібностей, мови, досвіду спілкування з однолітками і дорослими, прищеплювати інтерес до навчальних занять, формувати вміння і навички навчальної діяльності, допомогти дитині оволодіти вмінням аналізувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати. В процесі проведення ігор інтелектуальна діяльність дитини повинна бути пов'язана з його діями по відношенню до предметів, які вона створює [34].

У більшість ігор треба вносити елементи змагання, що також підвищує активність дітей в процесі гурткової роботи. В кінці заняття педагог разом з дітьми, підбиваючи підсумки змагання, звертає увагу на дружню роботу учасників команд, що сприяє формуванню почуття колективізму. Необхідно поставитися з великим тактом до дітей, що припустилися помилок. Педагог може сказати дитині, що допустив помилку, що він ще не став «капітаном» у грі, але якщо буде намагатися, то неодмінно їм стане. Помилки учнів треба аналізувати не в ході гри, а в кінці, щоб не порушувати враження від гри. До розбору помилок треба залучати найслабших учнів.

Педагогічний процес творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку спрямований на розвиток творчих здібностей школярів:

- зміст занять спрямований на розвиток основних показників творчих здібностей молодших школярів;

- процес освітньої діяльності має творчу основу з використанням різних засобів художньої виразності;

- заняття спрямовані на розвиток самовираження, самоконтролю і гармонізації особистості кожної дитини.

Завдання спрямовані на розвиток творчого мислення, творчої уяви, володіння матеріалами, образотворчими засобами і художньою формою. Протягом усіх занять перед дитиною виникали творчі завдання [63].

При створенні умов, що сприяють розвитку творчих здібностей молодших школярів під час гурткової діяльності з початкового технічного моделювання, необхідно враховувати психолого-педагогічні та індивідуальні особливості дитини. Необхідною умовою є організація поліфункціонального, насиченого освітнього середовища. Освітнє середовище аудиторії гуртка повинне мати можливість різноманітного використання, трансформації, бути придатним для різних видів активності. Також це має на увазі насиченість матеріалами для початкового технічного моделювання дітей молодшого шкільного віку, до яких можна віднести:

1. Канцелярські речі для творчості (фарби акварельні, гуашеві, акрилові і т. ін.; кольоровий і білий папір, кольоровий і білий картон, пластилін, тканина та ін.);

2. Природні матеріали (листя, гілки, мох, насіння рослин, пісок і т. ін.);

3. Покидьковий матеріал (картон, пластик, дрiт, волосiнь i т. iн.).

На гурткових заняттях з розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку педагог виконує ряд ролей:

- інформатора-експерта. Педагог викладає текстовий матеріал, демонструє відеоряд, відповідає на запитання учасників, відстежує результати процесу і т. ін.;

- організатора-фасилітатора. Він налагоджує взаємодію учнів з соціальним і фізичним оточенням (розбиває на підгрупи, спонукає їх самостійно збирати дані, координує виконання завдань, підготовку міні-презентацій і т. ін.);

- консультанта. Педагог звертається до професійного досвіду учнів, допомагає шукати рішення вже поставлених завдань, самостійно ставити нові і т. ін. [5].

Педагог може дати рекомендації, направити, але не вирішувати ситуацію самостійно, пропонуючи свої варіанти відповідей. Також педагог є ініціатором створення проблемної ситуації, що активізує взаємоспрямовані потоки інформації. Учень є активним учасником освітнього процесу, він залучений в процес пізнання, робить свій індивідуальний внесок, бере участь в процесі обміну досвідом, ідеями.

Необхідною умовою є створення сприятливого мікроклімату в дитячому колективі. Для цього організовується попередня робота зі створення сприятливого емоційно психологічного мікроклімату в навчальній групі. Основними показниками сприятливого соціального клімату в гуртку є збереження психічного, фізичного і соціального здоров'я учнів; встановлення дружніх взаємин з учасниками колективу і контакту з учителем; формування адекватної поведінки; освоєння навчальної діяльності [6].

Підготовча робота по організації сприятливого адаптаційного середовища повинна носити планомірний характер, в якому бере участь весь склад педагогічного колективу. Робота над цією проблемою повинна бути узгоджена з усіма педагогічними працівниками і відображена в спільних зусиллях щодо вирішення даної проблеми. Дана робота знаходить своє відображення в таких діях: створення комфортних умов для навчання; педагогічні наради з організації виховної роботи; створення системи єдиного психолого-педагогічного контролю над динамікою розвитку емоційних особливостей; організація предметно-розвиваючого середовища; планування гурткової діяльності; методрозробки динамічних пауз і розвиваючих ігор; аналіз забезпеченості учнів навчально-методичним комплексом.

Оптимізація гурткової діяльності вимагає поетапного включення школярів в навчальний процес. Діяльність з початкового технічного моделювання є новим видом діяльності, з яким учень ще не стикався, тому

важливо організувати діяльність таким чином, щоб дитина поступово входила в нове для неї середовище. Поступове занурення в навчальну діяльність можливо при дотриманні ряду заходів: проведення вступного заняття «Гурткове життя»; зменшення навчального навантаження в перший місяць роботи в гуртку; додавання в навчальну діяльність елементів гри, практичного змісту, візуального представлення речей [62].

Гурткова робота в першу чергу будується відповідно до потреб учнів і їх батьків і повинна носити виховний характер. Вона розвиває творчі здібності і комунікативні навички учнів і допомагає адаптуватися до нового соціального середовища. Можливість створення неформальної обстановки, в якій діти можуть розслабитися, поспілкуватися один з одним, продемонструвати свої здібності є головною перевагою позанавчальної діяльності. У позанавчальну діяльність має бути включено: ігрові елементи діяльності в організації гуртка; проведення різних заходів: день іменинника, класний годинник, дискусії; участь в спортивних святах, концертах, святкових заходах; залучення до відвідування художніх виставок і виставок дитячої творчості [31].

Початкове технічне моделювання молодших школярів знаходить різноманітні форми вираження:

- зображення на площині і в обсязі (з натури, по пам'яті, за зразком);
- декоративна і конструкторська робота;
- сприйняття явищ дійсності і творів мистецтва;
- обговорення робіт товаришів, результатів колективної творчості і індивідуальної роботи на уроках;
- вивчення мистецької спадщини.

Гурткове заняття початкового технічного моделювання з розвитку творчих здібностей має таку структуру:

1. Привітання та мотивація учнів. На даному етапі проводяться ігри та вправи на підтримку емоційного стану навчальної групи; ігри та вправи на

подолання скутості, емоційної напруги; створення настрою на продуктивну діяльність, активізація уваги; створення проблемної ситуації.

2. Оголошення теми заняття.
3. Подання необхідної інформації:
 - представлення та обговорення теоретичного матеріалу;
 - вибір і обґрунтування техніки виконання роботи;
 - безпосередньо творча діяльність.
4. Подання роботи, обговорення.
5. Підведення підсумків роботи [33].

Відмінною особливістю гурткового заняття є те, що включатися в творчу роботу дитина буде через емоційні реакції: вміння розуміти завдання, твори мистецтва, співпереживати і т. ін. У процесі такої реакції відбувається активізація уяви дитини через її емоційний стан [80].

Для цього можна провести:

1. Бесіди про роль і значення кольору, ритму, композиції та їх ролі при втіленні технічного задуму.
2. Створити спільно з дітьми натюрморту з предметів, аналогічних тим, які ми бачимо на ескізі твору, обговорення ролі кольору і освітлення, ритм моделі.
3. Вивчення композиційних прийомів технічних моделей за допомогою перекладки фігур з паперу, графічних і мальовничих засобів: побачити і зобразити на аркуші ключові моменти композиції за допомогою ліній і плям, знайти якими засобами можна передати спокій або напругу в роботі [51].

Комплекс заходів щодо розвитку творчих здібностей у молодших школярів в гуртковій роботі з початкового технічного моделювання може включати в себе такі теми:

1. Усе на світі різне (знайомство з пропорціями моделей).
2. Фентезі-ленд (знайомство з палітрою і змішанням квітів, створення міста майбутнього).
3. Осінні фантазії (знайомство з палітрою і змішанням кольорів).

4. Зимова казка (створення зимового пейзажу).
5. Такі різні емоції (передача емоцій в моделі).
6. Фантастика (створення неіснуючих моделей, тварин, рослин);
7. Театральне життя (створення декорацій і костюмів до казок).
8. Народне ремесло (знайомство з народними ремеслами, створення народної іграшки).
9. Ми – чарівники (підведення підсумків, виставка робіт) [66].

У процесі роботи нами застосовувалися такі прийоми і методи для розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку:

1. Асоціації.
2. Мозковий штурм.
3. Творчі перетворення.
4. Інтерпретація сюжету зображення (ожила картина).
5. Рольові та дидактичні ігри.
6. Метод проєктів.
7. Написання оповідань, казок та ін. [74].

Формою підведення підсумків є виставки творчих робіт учнів. Робота здійснювалася як індивідуально із кожним учнем, так і в парах, і колективно.

Проведення гурткових занять, спрямованих на розвиток творчих здібностей в початковому технічному моделюванні, включає в себе етапи, які постійно змінюють один одного, види діяльності, що дозволяють розвивати у дітей молодшого шкільного віку різні творчі здібності: розширення кругозору, словникового запасу, розвиток мови, розвиток комунікативних здібностей, вміння виступати, розповідати про свою роботу, розвиток особистісних якостей через психолого-педагогічні ігри, програвання ситуацій, співпереживання герою, створення образу, розвиток уяви, окоміру, моторики і т. ін.

Також одним з напрямів діяльності з розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку є спільна діяльність всіх учасників освітніх відносин: дітей, педагогічних працівників та батьків. В даній діяльності

батьки не є пасивними спостерігачами, а активними учасниками початкового технічного моделювання своїх дітей.

Спільна діяльність включає в себе:

- сімейні свята в умовах гуртка та підготовка до них (виготовлення декорацій, атрибутів, подарунків);
- дні відкритих дверей, що супроводжуються виставками робіт учнів;
- майстер-класи для батьків з виготовлення будь-яких виробів, які проводять діти [79].

Базовими завданнями гурткової роботи з початкового технічного моделювання є: духовно-моральний розвиток учнів, освоєння морально-етичного і соціально-історичного досвіду людства, відображеного в матеріальній культурі, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до соціального світу і світу природи через формування позитивного ставлення до праці і людей праці, знайомство з сучасними професіями; формування цілісної картини світу (образу світу) на основі пізнання світу через осмислення духовно-психологічного змісту предметного середовища і його єдності зі світом природи, освоєння трудових умінь і навичок, осмислення технології процесу виготовлення виробів у проєктній діяльності; розвиток пізнавальних мотивів, інтересів, ініціативності, допитливості на основі зв'язку трудової і технологічної освіти з життєвим досвідом і системою цінностей дитини; на основі мотивації успіху готовність до дій в нових умовах і нестандартних ситуаціях; формування на основі оволодіння культурою проєктною діяльністю [9].

Перше заняття «Головні кольори і фігури». Об'ємна фарба для дітей від 1,5 років. Для зацікавленості дитини молодшого шкільного віку в малюванні, що сприятиме розвитку творчих здібностей, пропонується використовувати об'ємну фарбу (рис. 2.2).

Рисунок 2.5. Ефект від малювання об'ємною фарбою

Такий спосіб малювання підходить для малювання з дітьми, починаючи з півторарічного віку.

Для створення такої диво-фарби будуть потрібні: 1 склянка солі; 1 склянка борошна; 1 стакан води; різнобарвна гуаш або акварель; картон; пластикова пляшка для видавлювання фарби (можна взяти з-під кетчупу).

Потрібно змішати сіль, борошно і воду, розлити отриману рідину у три ємності і додати потрібний колір у кожну. Дітям дуже подобається видавлювати таку масу на картоні, створюючи мерехтливі малюнки.

Варіант з використанням воскових олівців. Цей спосіб «Малюємо аквареллю з сіллю» передбачає додатково використання воскових олівців. Матеріали: білий восковий олівець; фарби акварельні; щільний аркуш А4; вода; кам'яна сіль; розмальовка.

Підготувати весь необхідний матеріал, а потім можна починати саме малювання сіллю і акварельними фарбами.

Необхідно роздрукувати малюнок або намалювати ескіз самостійно (наприклад, лисиця взимку). Восковим олівцем провести сніжинки і контур лисички на білому папері. Далі намочити лист і аквареллю заповнити небо, місяць, хмари. Можна використовувати різні відтінки, щоб малюнок вийшов більш насиченим.

Під час практичного втілення методики «Малювання сіллю» використовувалися два способи малювання сіллю (на першому занятті з малювання сіллю використовувався спосіб, при якому діти посипали сіллю малюнок, намальований клеєм, а потім розфарбовували його фарбами). В першому випадку для проведення заняття необхідними матеріалами були акварель, сіль і канцелярський клей. На аркуші паперу олівцями малювали квітку, за допомогою води, пензлика і акварельних фарб покривали поверхню, змішуючи кольори на свій смак. Поки фарби не висохли, додавали краплі прозорого клею, а потім посипали малюнок кам'яною сіллю. Сіль створює цікавий ефект, вбираючи пігмент з фарби при висиханні. Крім того, вона красиво іскриться. У другому випадку необхідними матеріалами були кольорова сіль і клей ПВА. Такий спосіб відрізняється, адже на першому занятті використовували білу сіль, а в цьому разі малювали кольоровою сіллю.

На занятті «Макет дитячого ігрового майданчика» було запропоновано учням виступити в ролі майстрів, які займаються виготовленням макетів. Разом із учнями розтлумачили значення дефініції «Макет», і також розглянули презентацію «Різні види ігрових майданчиків». Далі учні познайомилися із планом виконання роботи. Завдання виконувалося у вигляді групового проєкту. Проєкт виконувався в п'ять етапів: 1) визначення теми і цілей проєкту; 2) виконання ескізу виробів; 3) розподіл ролей, вибір матеріалів, необхідних для роботи; 4) заповнення технологічної карти, складання плану і виконання роботи над проєктом; 5) захист проєкту і його оцінка.

На цьому занятті учні були залучені в проєктну діяльність, самостійно, спираючись на власні знання і уявлення, виготовляли макет дитячого ігрового майданчика (конструювання за заданими умовами). Даний вид роботи дозволяє розвивати в учнів творчі здібності, оскільки діти самостійно створювали ескіз ігрового майданчика, вибирали колір, форму виробу, з яких матеріалів виріб буде виконано, а потім за ескізом діти виготовляли макет

ігрового майданчика. В ході роботи розвивалися творче мислення і уява, вміння конструювати.

На наступному занятті «Упаковка для подарунків» учні розглядали різні види упаковок для подарунків (трикутна, квадратна, прямокутна і ін.), аналізували конструкцію і форму подарункової упаковки, з якого матеріалу зроблені деталі, яким чином можна виготовити цю подарункову упаковку, як з'єднані деталі та ін. Також учні розглядали варіанти оформлення і прикрашання упаковки. Після розгляду зразків подарункових упаковок діти приступили до виконання практичної роботи. Цей урок безпосередньо спрямований на розвиток творчих учнів, бо основна практична робота на уроці побудована на уяві і мисленні, оскільки учням не дається конкретний приклад, спосіб або завдання щодо прикрашання подарункової упаковки, вони повинні самостійно придумати свою подарункову упаковку.

На наступному гуртковому занятті ми використовували конструювання за зразком «Вантажівка». Цей вид конструювання передбачає розвиток саме вміння конструювати. Спочатку відбулося колективне обговорення із учнями, як виглядає вантажівка і які бувають вантажівки. Учні пропонувалось виконати завдання в парі, познайомитися з деталями конструктора, інструментами та планом виконання роботи. Діти познайомилися з деталями конструктора, а також з видами з'єднання деталей, виконували завдання «збери рухомі і нерухомі з'єднання». Виявивши відмінності рухомих і нерухомих з'єднань, вони приступили до виконання завдання – зібрати автомобіль за моделлю. Учні самостійно без допомоги вчителя збирали машину. По закінченню роботи була організована виставка робіт учнів та їх оцінка. На даному уроці ми використовували конструювання за моделлю. Даний вид конструювання сприяє розвитку конструкторських умінь дітей. Також даний вид конструювання спрямований на розвиток творчих здібностей – творчого мислення і творчої уяви.

Рисунок 2.6. Робота учня початкової школи на занятті «Вантажівка»

На занятті по темі «Міст» діти після визначення теми уроку обговорили, що таке мости, дізналися трохи про історію їх створення, які бувають мости, згадали, що таке макет і для чого він служить. Потім розглянули завдання за презентацією вчителя і рисунки поетапного виконання макета. Діти за планом під керівництвом вчителя виготовляли макет моста (конструювання за зразком). В кінці уроку учні представляли свої роботи, розповідали, який це міст, для яких машин він призначений (вантажних, легкових і т. ін.).

Рисунок 2.7. Робота учня початкової школи на заняттях «Міст» і «Геометричне місто»

На наступному уроці ми використовували такий вид конструювання як «конструювання за зразком». Цей вид конструювання так само спрямований на розвиток творчих здібностей і уміння конструювати – «Ляльковий театр». Діти активно були включені в проектну діяльність. На початку гурткового заняття учні розглянули види ляльок для лялькового театру, визначили матеріали і інструменти, які знадобляться при виконанні проекту. Потім була організована робота за технологічною картою проекту «Готуємо спектакль», де діти виготовляли ляльки Червоної Шапочки і Сірого Вовка. Над проектом учні працювали в парах.

План включав такі етапи: 1) розподілити в групі обов'язки під час виготовлення ляльок для вистави; 2) самостійно вибрати способи оформлення виробів, створити ескізи ляльок; 3) створити моделі пальчикових ляльок для спектаклю, оформити їх за власним ескізом; 4) оцінити якість виконаної роботи.

В ході заняття учням була надана допомога, яку вони потребували під час виконання виробу. В кінці заняття учні захищали свої проекти. Таким чином, дане заняття було спрямоване на розвиток творчих здібностей учнів: вони самостійно виконували проекти, тобто продумували, як буде виглядати пальчикова лялька, це завдання активізує творчу уяву і мислення дітей.

Під час впровадження у гурткову роботу з початкового технічного моделювання авторського підходу ми проводили педагогічне спостереження, тест Вартега «Кола», методику О. Дьяченко «Домальовування фігур», опитування.

Творче мислення та уяву учнів ми оцінювали за такими показниками:

високий рівень – дитина має високу спрямованість на творчість, має потребу в створенні творчого продукту, самостійна в виборі задуму творчого продукту і виконання завдання, образ несхожий на всіх, виражений у

творчому продукті, уміє працювати за власним задумом, ініціативою, кмітлива в передачі художньої виразності;

середній рівень – бажання дитини розширити свій кругозір, оволодіти новими знаннями, вміннями і навичками, уміє із деякою допомогою педагога створити виріб, прагне виразити індивідуальність і неповторність, потребує вмілого керівництва під час втілення образу в продукт;

низький рівень – учень не завжди має позитивні емоції, почуття радості і задоволення від досягнення конкретного суб'єктивно значимого результату, не вносить раціональне удосконалення в організацію і створення творчого продукту, не здатна до вирішення нестандартних завдань.

У технічному моделюванні особлива роль відводилася виробам, під час роботи над якими діти можуть яскраво проявити своє мислення, уяву і вміння конструювати, адже саме в них особливо яскраво проявляється дитяча творчість. У цьому виді діяльності відбувається спрямування на створення ситуації, де можна у поєднанні із грою точно і емоційно втілити своє бачення, взятої на себе ролі, перейматися почуттями і переживаннями своїх друзів.

На занятті «Макет дитячого ігрового майданчика» був проведений тест Вартега «Кола». При проведенні даної методики дітям пропонувався матеріал у вигляді 20 однакових кіл (додаток В). Дітям пояснювалося, що одне коло використовується як основа для одного малюнка, малювати можна всередині і зовні кола, олівці можна використовувати будь-якого кольору, який необхідний для задуму. Час на виконання завдання 20 хвилин. У даній методиці оцінювалися такі показники творчого мислення, як: швидкість мислення – загальна кількість намальованих малюнків; гнучкість мислення – кількість категорій, які використовувалися при виконанні завдання; оригінальність – кількість малюнків, які рідко зустрічалися (рис.2.8.).

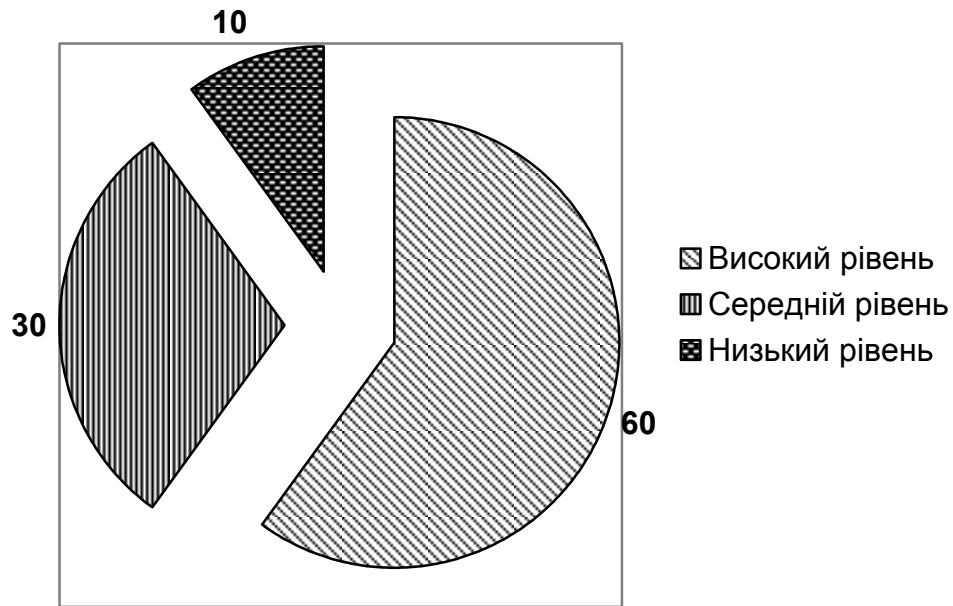

Рисунок 2.8. Результати діагностики творчого мислення у експериментальній групі під час формувального етапу, у відсотках

Дані, представлені на рис. 2.8., показують, що високий рівень творчої уяви під час формувального етапу виявився у 17 дітей (60%). Учні швидко і без пропусків відтворили малюнки на усіх двадцяти колах. У них виявилися дуже різноманітні оригінальні малюнки, методика ретельно опрацьована; спостерігається практична значущість об'єкта, тобто діти у подальшій роботі використали створені візерунки у прикрашанні ігрового майданчика (додаток Г). У дітей, у яких був високий рівень творчого мислення під час творчого мислення, залишився високий рівень – Бабич М., Бондар П., Куц О., Надточій А., Овчар Є., Савлук А., Тимофєєв Т., Ярема В. Також до них долучилося вісім дітей, у яких раніше був середній рівень – Бахмат А., Дерба К., Дубина А., Ключко К., Примоченко К., Тавакол А., Усатюк Б., Якубець К. та один учень Гламазда Є. із низьким рівнем на констатувальному етапі (рис.2.9.).

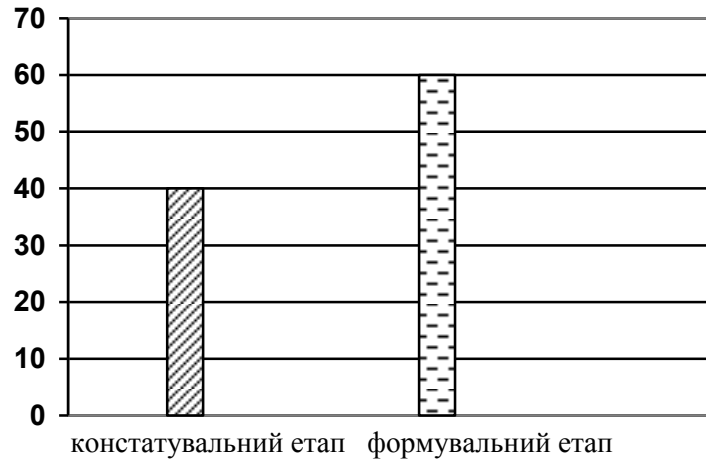

Рисунок 2.9. Порівняльний аналіз результатів високого рівня творчого мислення експериментальної групи на констатувальному і формувальному етапах експерименту, у відсотках

Діти з середнім рівнем розвитку творчого мислення домальовували два-три малюнки оригінальними образами (сумка, дах, птиця, трава та ін.), давали їм оригінальні назви (дах ракети, трава на іншій планеті, ракета на дитячому майданчику і т.д.). У своїх малюнках вони використовували два-три різних кольори, штрихування, промальовували деталі. На заняттях вони зазвичай можуть сконструювати копію виробу, але вона не несе в собі елементи творчої фантазії; деталі опрацьовані середньо, однак спостерігається практична значущість об'єкта. Учні, у яких був середній рівень Бахмат А., Дерба К., Дубина А., Ключко К., Примоченко К., Тавакол А., Усатюк Б., Якубець К. перейшли у високий рівень. Тепер серед дітей із середнім рівнем творчого мислення виявилися діти, у яких раніше був низький рівень – Барановська А, Капшук С., Музиченко Ю., Репій Н., Силенок Д., Твердовська К., Чернобаєва Д. (рис.2.10.).

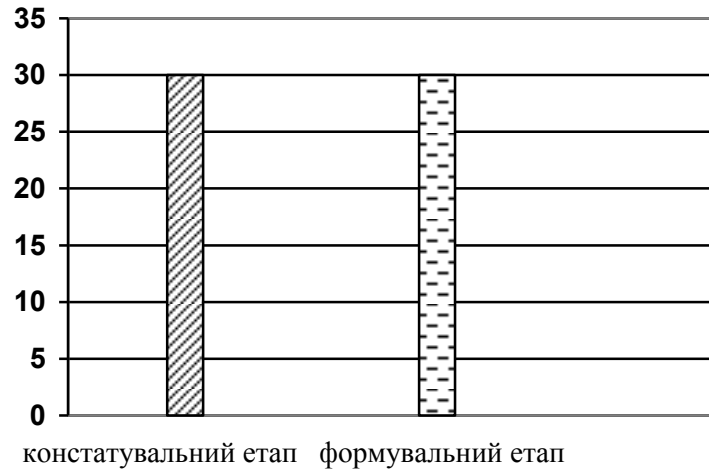

Рисунок 2.10. Порівняльний аналіз результатів середнього рівня творчого мислення експериментальної групи на констатувальному і формувальному етапах експерименту, у відсотках

Учні Довгопол К., Проніна А., Самотяжко Н., Скитер К. залишилися із низьким рівнем творчого мислення. Вони зуміли домалювати тільки одне оригінальне зображення, інші малюнки були стандартними (рис.2.11.).

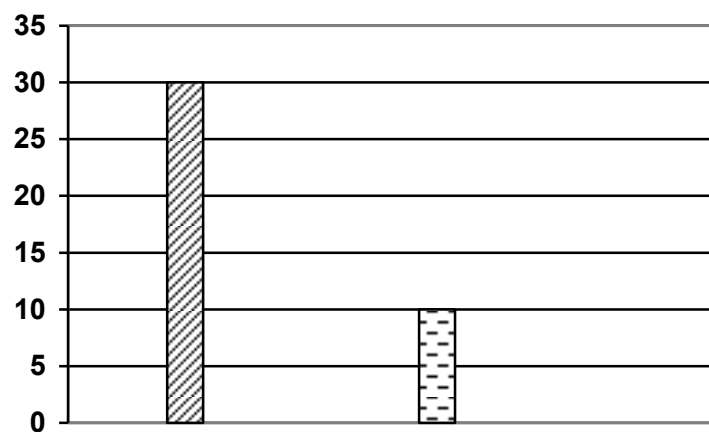

Рисунок 2.11. Порівняльний аналіз результатів низького рівня творчого мислення експериментальної групи на констатувальному і формувальному етапах експерименту, у відсотках

Під час заняття «Упаковка для подарунків» нами була застосована методика О. Дьяченко «Домальовування фігур» задля виявлення творчої уяви

дітей під час формувального експерименту. В якості стимульного матеріалу використовувалися два рівнозначних комплекти карток, на кожній з яких намальована одна фігурка невизначеної форми. Всього в кожному наборі по 10 карток (додаток Д). Ці малюнки ми використовували під час створення упаковки для подарунків. Експериментатор давала кожній дитині інструкцію: «Зараз ти будеш домальовувати чарівні фігурки. Чарівні вони тому, що кожна фігурку можна домалювати так, що вийде якась картинка, будь-яка, яку ти захочеш». Дитині дають простий олівець, гуаш, об'ємну фарбу і картку з фігуркою. Після того, як дитина домалювала фігурку, її запитують «Що у тебе вийшло?», відповідь дитини фіксується. Потім послідовно (по одній) пред'являються інші картки з фігурками. Якщо дитина не зрозуміла завдання, то дорослий може на першій фігурці показати кілька варіантів домальовування (рис. 2.12).

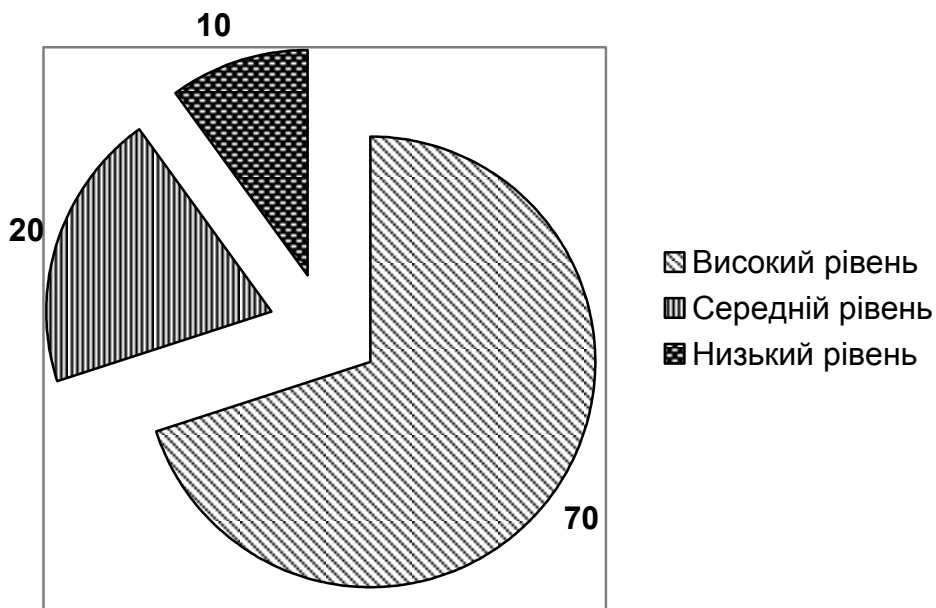

Рисунок 2.12. Результати діагностики творчої уяви у експериментальній групі під час формувального етапу, у відсотках

Ми бачимо збільшення кількості учнів із високим рівнем творчої уяви – 21 особа (70%), низький рівень тільки у 2 учнів (10%), відповідно

середнього рівня – 5 (20%). Усі показники змінилися у кращу сторону, що також підтверджує актуальність нашої авторської моделі (додаток Е).

Кількість дітей із високим рівнем після проведення нашої експериментальної роботи значно збільшилася – було 8 дітей, стала 21: Бабич М., Барановська А., Бахмат А., Бондар П., Гламазда Є., Дерба К., Ключко К., Куц О., Надточій А., Овчар Є., Примоченко К., Проніна А., Репій Н., Савлук А., Самотяжко М., Тавакол А., Тимофеев Т., Усатюк Б., Чернобаєва Д., Якубець К., Ярема В. Більшість цих дітей були із високим і середнім рівнем під час констатувального етапу, але у Бахмат А., Усатюк Б., Чернобаєва Д., Якубець К. був низький рівень. Молодші школярі із високим рівнем проявили високі здібності по внесенню в знайомі образи елементів новизни, використовуючи свої задуми і домальовуючи фігури (рис.2.13.).

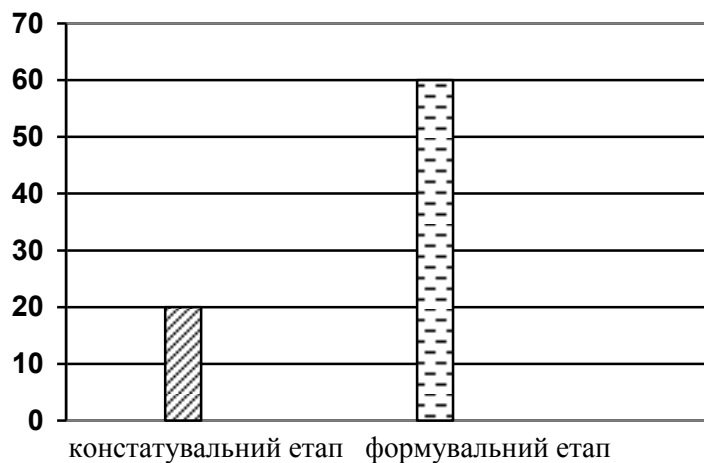

Рисунок 2.13. Порівняльний аналіз результатів високого рівня творчої уяви експериментальної групи на констатувальному і формуальному етапах експерименту, у відсотках

Діти із середнім рівнем творчої уяви проявили здатності по вираженню деяких ідей, у них існували труднощі в ході виконання завдань, але образи в цілому були сформовані. Більше дітьми із середнім рівнем було виявлено здібностей до переключення із однієї діяльності до іншої – вони, не

закінчивши один малюнок, переходили уже до іншого. Дітей із середнім рівнем творчої уяви на завершальному етапі залишилося тільки 5 (2.14).

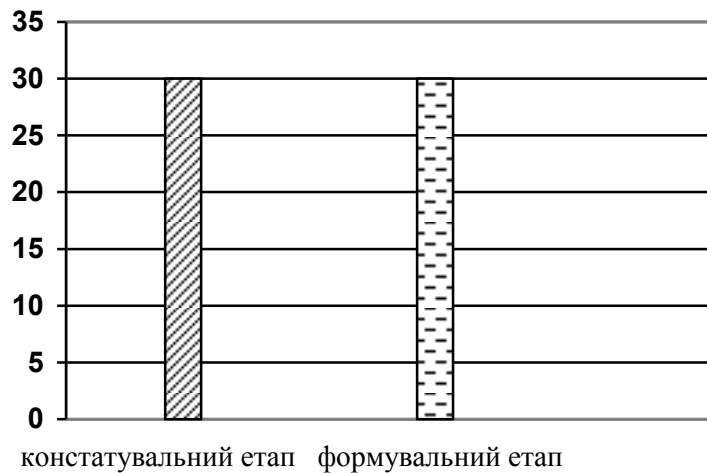

Рисунок 2.14. Порівняльний аналіз результатів середнього рівня творчої уяви експериментальної групи на констатувальному і формуальному етапах експерименту, у відсотках

Залишилося тільки 2 дітей із низьким рівнем творчої уяви – Довгопол К., Капшук С. Ці діти відчувають особливі труднощі в схематичності зображень, копіюють готові образи у однолітків. Діти відчувають особливі труднощі при виконанні завдань діти відчувають, чимало труднощів зі зміною малюнку (рис.2.15.).

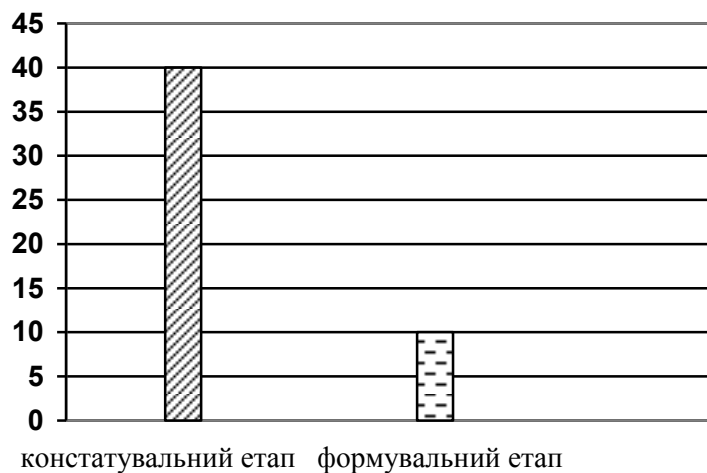

Рисунок 2.15. Порівняльний аналіз результатів низького рівня творчої уяви експериментальної групи на констатувальному і формувальному етапах експерименту, у відсотках

Можемо відмітити тенденцію, що у Довгопол Кіри також низький рівень творчого мислення. Але дівчинка, окрім гуртка початкового технічного малювання, відвідує декілька гуртків, серед яких танцювальний і східних єдиноборств, можливо, це є причиною того, що вона стомлена і не може сфокусуватися на цих заняттях, а, можливо, у неї зовсім інші інтереси і їй нецікаво.

Задля виявлення рівня вміння конструювати на останньому заняття «Будинок в ландшафті» було проведено опитування дітей (додаток Є). Дітям було запропоновано відповісти на запитання «Так», «Ні» чи «Не впевнений». Відповідь «Так» було віднесено до високого рівня, «Не впевнений» до середнього» і «Ні» до низького. Розгорнуті відповіді також зараховувалися до високого рівня (рис.2.16.).

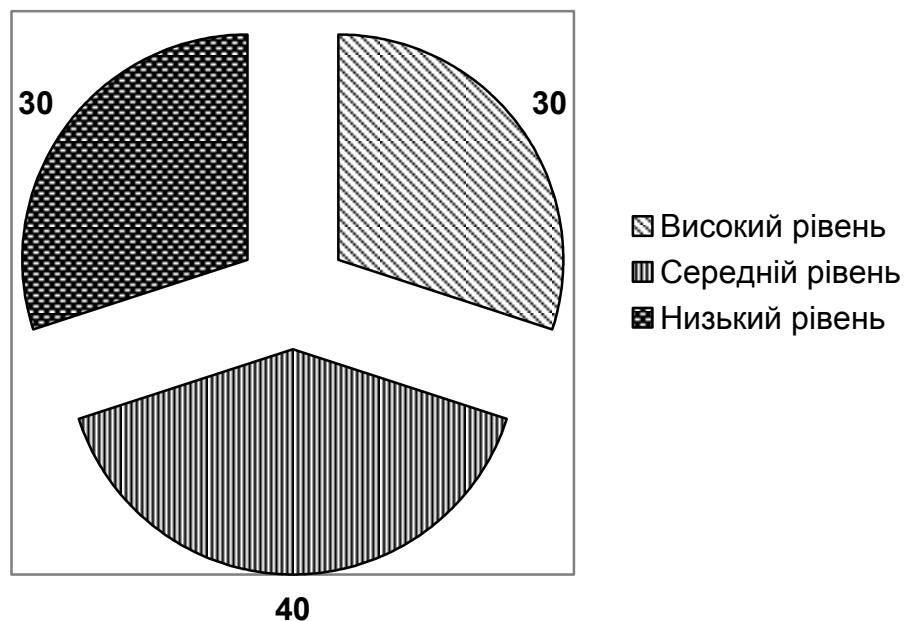

Рисунок 2.16. Результати діагностики вміння конструювати у експериментальній групі під час формувального етапу, у відсотках

Діти, які із задоволенням і радістю ходять на гурткові заняття із початкового технічного моделювання також позитивно і розгорнуто відповіли на питання анкети. Це такі учні – Бабич М., Бахмат А., Бондар П., Куц О., Надточій А., Овчар Є., Савлук А., Усатюк Б (додаток Ж). Учні третього класу почали після нашої експериментальної роботи більш цілеспрямовано експериментувати із новим і знайомим матеріалом, навчилися впевнено комбінувати матеріал, змінювати просторове розташування деталей, навчилися планомірно і послідовно працювати, доводити почату справу до кінця (рис.2.17.).

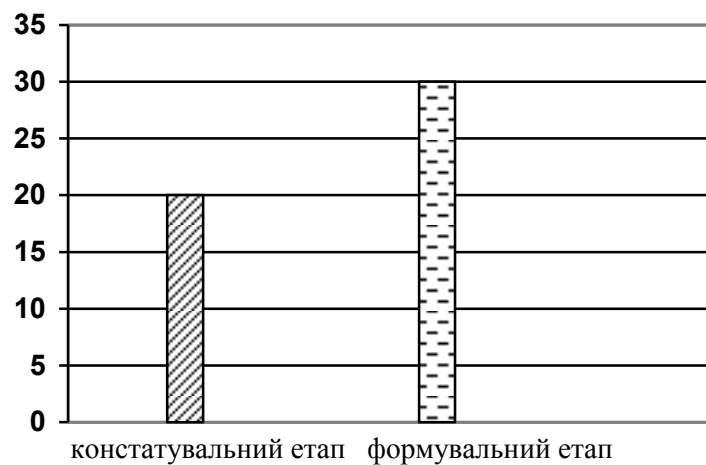

Рисунок 2.17. Порівняльний аналіз результатів високого рівня вміння конструювати експериментальної групи на констатувальному і формуальному етапах експерименту, у відсотках

Барановська А., Гламазда Є., Дерба К., Довгопол К., Дубина А., Музиченко Ю., Примоченко К., Репій Н., Якубець К., Ярема В. мають дещо нижчі показники вміння конструювати, що було виявлено під час опитування і педагогічного спостереження, тобто середній рівень вміння конструювати. Під час конструювання, яке відбувається на основі усвідомлення дітьми майбутнього образу, вони потребують допомоги і керівництва педагога. Діти дещо повільно вчать способам і прийомам початкового технічного моделювання та добудовування. Вони вміють прибрати зайве, змінити

просторове положення, але самостійно не завжди вміють комбінувати. З ними потрібно спочатку безпосередньо працювати під час спільної діяльності дітей і дорослого, а потім організовувати їх роботу, де педагог виконує роль консультанта, помічника (2.18).

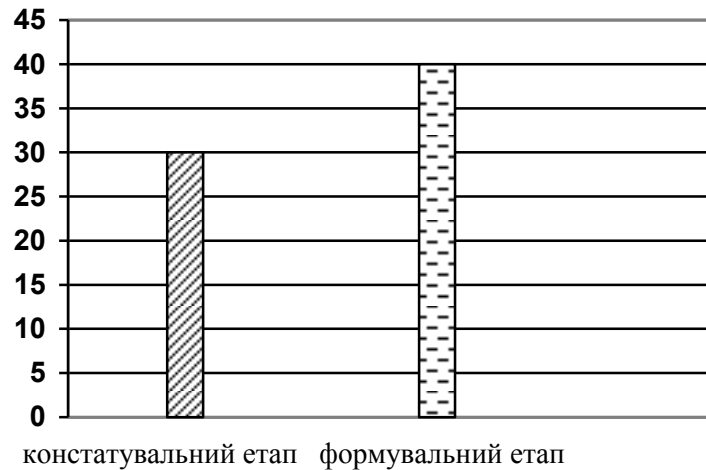

Рисунок 2.18. Порівняльний аналіз результатів середнього рівня вміння конструювати експериментальної групи на констатувальному і формуальному етапах експерименту, у відсотках

Результати виконання завдання показали, що дитячі уміння конструювати значно покращилися майже у всіх дітей. Тільки 7 дітей (30%) залишилося із низьким рівнем (рис.2.19.).

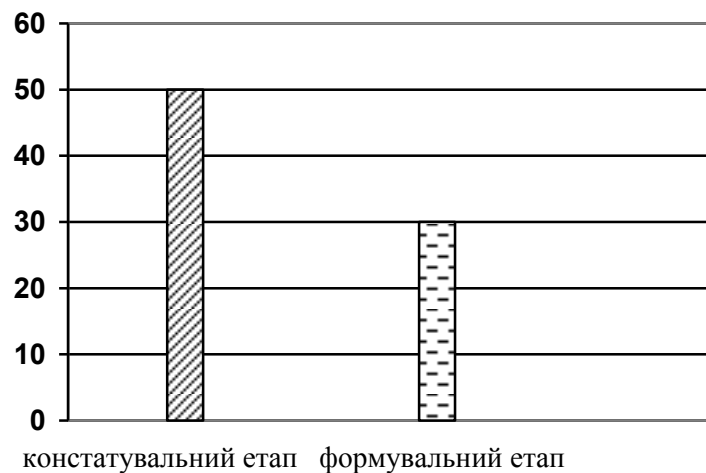

Рисунок 2.19. Порівняльний аналіз результатів низького рівня вміння конструювати експериментальної групи на констатувальному і формувальному етапах експерименту, у відсотках

У цьому напрямі є куди прагнути, над чим працювати, але хотілося б сказати, що карантинні умови навчання дещо завадили більш високим показникам у цьому напрямі. Із визначення творчого мислення і уяви ми бачимо, що усі діти прагнуть творити, пізнавати і діяти, а це є головним і тому вміння конструювати будуть покращуватися у процесі практичних занять.

В результаті експериментальної роботи було виявлено, що Бабич М., Бахмат А., Бондар П., Куц О., Надточій А., Овчар Є., Савлук А., Усатюк Б. мають високий рівень із усіх напрямів дослідження – творчого мислення, творчої уяви і вміння конструювати. Ці діти мають знання із високим рівнем щодо основ початкового технічного моделювання та вміють працювати у різних видах творчої, естетичної діяльності, що дає можливість для розвитку таких якостей особистості, як комунікативність, здатність до навчання; креативність; дає можливість формувати у дитини соціальну компетентність.

У контрольній групі під час формувального етапу були також проведені тест Вартега «Кола», методика О. Дьяченко «Домальовування фігур», опитування (2.20).

Рис.2.20. Порівняльний аналіз даних контрольної групи під час констатувального і формувального етапів експерименту

У контрольній групі було виявлено, що результати залишилися такими самими або незначно підвищилися за рахунок того, що у віці семи-дев'яти років дитина переживає в своєму розвитку стадію активного конкретно-чуттєвого прагнення творити. У цей період закладаються основи конструктивного мислення, об'ємно-просторових уявлень.

Задля виявлення ефективності запропонованого змісту роботи з розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку під час гурткової роботи з початкового технічного моделювання ми зобразили результати констатувального і формувального етапів експериментальної групи (рис.2.21.).

Рис.2.21. Порівняльний аналіз даних експериментальної групи під час констатувального і формувального етапів експерименту

Отримані дані говорять про позитивну динаміку розвитку творчих здібностей у процесі гурткової роботи із початкового технічного моделювання. Кількість дітей із високим рівнем творчого мислення, уяви і вміння конструювати у експериментальній групі збільшилися, а із низьким рівнем – зменшилася. Під час виконання завдань діти вибирали в основному більш складні шляхи виконання, виконували їх на високому і достатньому рівні творчих здібностей, що свідчить про високу ефективність нашого авторського підходу. Діти уже відчули смак початкового технічного моделювання, оцінили себе як творців і прагнули працювати у цьому напрямі і надалі. Ми бачимо, що багато дітей із низьким рівнем перейшли у середній рівень, частина середнього – у високий рівень.

Під час роботи учні виділяли і узагальнювали основну думку своєї роботи, вказували на те, що головне у житті – це розвивати свій талент, бути талановитим, мати гідну ціль і прямувати до неї. Зазвичай гуртківці узагальнено передавали суть своєї роботи, вірно визначали її кордони, зберігали логіку, послідовність у викладі. Дівчаткам особливо подобалося прикрашати квіточками і візерунками усі свої роботи.

Початкове технічне моделювання дає можливість формувати на його основі навчально-пізнавальну діяльність учнів, оскільки структурно ці види діяльності подібні. Значення моделювання для всебічного розвитку учнів дуже велике. Світ техніки дуже великий і різноманітний. Моделювання дозволяє краще пізнати її, розвивати конструкторські здібності, технічне мислення і сприяє пізнанню навколишньої дійсності. Займаючись технічною творчістю, учні можуть практично застосовувати і використовувати отримані знання в різних областях техніки, що в майбутньому полегшить їм свідомий вибір професії та подальше оволодіння спеціальністю [41].

Не можна забувати і про те, що початкове технічне моделювання – це не тільки вид діяльності, спрямований на розвиток їх здібностей, ознайомлення учнів зі світом техніки, а й один з ефективних способів виховання. За допомогою технічної творчості формуються такі якості особистості як працьовитість, дисциплінованість, культура і естетика праці, творче ставлення до праці, вміння працювати в колективі. В умовах науково-технічного прогресу, що відбувається в суспільстві, не можна бути всебічно розвиненою людиною, не маючи уявлення про досягнення науки, техніки, виробництва незалежно від сфери діяльності індивіда. Шкільні гуртки початкового технічного моделювання – перші кроки до цього.

Педагог на заняттях з початкового технічного моделювання повинен розвивати і направляти технічні інтереси учнів. Заняття в гуртку дають можливість познайомити учнів з різними технічними об'єктами, загальними принципами і дією машин і механізмів, з основними законами, покладеними в основу технічних пристроїв [60].

Таким чином, на всіх заняттях ми створювали умови для розвитку творчих здібностей молодших школярів: учні були залучені в проєктну діяльність; на гурткових заняттях з початкового технічного моделювання пропонувалися різні види конструювання з урахуванням програмних вимог. За результатами діагностики у процесі гурткової роботи у дітей підвищився рівень творчих здібностей. Можна зробити висновок, що проведена робота

виконала свою мету і сприяла вирішенню завдань, поставлених на початку експериментальної діяльності.

Висновки за 2 розділом

У процесі роботи відбувався розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку за усіма формами роботи із початкового технічного моделювання: за зразком, за моделлю, за схемами, за задумом, за темою. До умов, що сприяють розвитку творчих здібностей відносяться: спеціальні умови (матеріально-технічне забезпечення, дотримання структури гурткового заняття); соціально-емоційні (роль педагога і учня, емоційний відгук у процесі діяльності); психологічні умови (комфорт учня у процесі занять). Організація гурткової роботи здійснюється з допомогою дотримання структури заняття, реалізації тематичного плану, застосування прийомів і методів для розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. Важливим фактором розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку є спільна діяльність усіх учасників освітніх відносин (дітей, батьків, педагогічних працівників) в закладі освіти.

Виконання завдань початкового технічного моделювання було націлене на розвиток творчих здібностей, розвиток уяви, об'ємного сприйняття, творчого мислення, вміння конструювати. Початкове технічне моделювання є важливою областю розвитку творчих здібностей дітей, воно дає свободу творчого самовираження. Моделювання надає дітям можливість оперувати наявними у них знаннями, сприяючи їх уточненню, закріпленню і узагальненню. Побудова процесу гурткової роботи забезпечує комплексний вплив на емоційну, когнітивну, мотиваційну сфери дитини, дозволяє успішно розвивати логічне мислення школярів. Початкове технічне моделювання є значущим, оскільки є чудовим засобом для творчого розвитку учнів, що забезпечує інтеграцію освітніх областей; дозволяє педагогу поєднувати освіту, виховання і розвиток дітей; формує пізнавальну активність, сприяє вихованню соціально активної особистості, формує навички спілкування та співтворчості; об'єднує творчість із дослідницькою та експериментальною діяльністю, надає дитині можливість експериментувати і творити свій власний світ.

ВИСНОВКИ

Проведене у роботі дослідження розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі гурткової роботи з початкового технічного моделювання дало змогу нам відзначити:

1) творчість – це діяльність, спрямована на отримання чогось нового, неповторного. Тому основним показником творчості є новизна створюваного продукту – художнього твору, картини, механічного приладу. Творчість є необхідною умовою розвитку особистості, це творча діяльність, яка веде до появи нових ідей, продуктів і відкриває нове в самому суб'єкті і вже існуючих формах культури. Творчий процес неможливий без участі пізнавальних здібностей індивіда, його мотиваційної і ціннісної сфер. Здібності виникають на основі задатків, вроджених особливостей індивідуума, вони не можуть виникнути поза діяльністю. Творчі здібності – це здатність людини реагувати на мінливі умови життя, прагнення створювати щось нове. Творчі здібності властиві кожній дитині, проте рівень їх розвитку залежить від індивідуальних особливостей, середовища, виховних впливів і самої особистості. Творчі здібності – синтез індивідуально-психофізіологічних особливостей особистості і нових якісних станів (змін у мисленні, сприйнятті, досвіді життєдіяльності, мотиваційній сфері), що виникають в процесі нової для індивіда діяльності, що веде до її успішного виконання або появи нового продукту (ідеї, предмета, художнього твору і т. ін.);

2) початкове технічне моделювання відноситься до продуктивних видів діяльності, оскільки спрямоване на отримання певного продукту. У цьому виді діяльності діти в основному відображають реально існуючі об'єкти, а також створюють вироби по асоціації з образами з казок, фільмів. При цьому вони моделюють їх основні структурні та функціональні ознаки: будинок з дахом, вікнами, дверима; корабель з палубою, кормою, штурвалом і т. ін. До моделювання відносяться: конструювання з будівельного матеріалу (дерев'яні забарвлені або незабарвлені деталі геометричної форми); робота з

деталлями конструкторів, що мають різні способи кріплення; конструювання з великогабаритних модульних блоків; робота з папером. Дитяче технічне моделювання пов'язане з ігровою діяльністю – діти споруджують будівлі (гараж для машини, лицарський замок і т. ін.) і грають з ними, неодноразово перебудовуючи їх по ходу гри. У початковому технічному моделюванні виділяються два взаємозалежних етапи: створення задуму і його виконання, які у своїй основі мають розвиток творчих здібностей. Ця практична діяльність, спрямована на виконання задуму і саму технічну роботу, не є чисто виконавською. Особливістю початкового моделювання є безперервне поєднання і взаємодія розумових і практичних актів у процесі творчості і розвитку творчих здібностей.

Форми роботи у гуртках з початкового технічного моделювання: за зразком – полягає в тому, що дітям пропонують зразки будівель, виконаних з деталей будівельного матеріалу і конструкторів, виробів з паперу і т. ін. і, як правило, показують способи їх відтворення; за моделлю – дітям в якості зразка пред'являють модель, в якій обрис окремих складових її елементів приховано від дитини (в якості моделі може виступати конструкція, обклеєна щільним білим папером); за умовами – дітям не дають зразка споруди, малюнків і способів її зведення, визначають лише умови, яким споруда повинна відповідати і які, як правило, підкреслюють практичне її призначення (наприклад, звести через річку міст певної ширини для пішоходів і транспорту, гараж для легкових або вантажних машин і т. ін.); за простими кресленнями чи схемами – моделювання характеру діяльності, в якій з деталей будівельного матеріалу відтворюються зовнішні і окремі функціональні особливості реальних об'єктів, створюються можливості для розвитку внутрішніх форм наочного моделювання; за замислом – у порівнянні з моделюванням за зразком має великі можливості для розгортання творчості дітей, для прояву їх самостійності, учень сам вирішує, що і як він буде конструювати; за темою – дітям пропонують загальну тематику конструкцій («птахи», «місто» і т. ін.), і вони самі створюють

задуми конкретних будівель, виробів, вибирають матеріал і способи їх виконання; каркасне моделювання передбачає початкове знайомство дітей з простим за будовою каркасом як центральною ланкою споруди (його частинами, характером їх взаємодії) і подальшу демонстрацію педагогом різних його змін, що призводять до трансформації всієї конструкції, в результаті діти легко засвоюють загальний принцип будови каркаса і вчаться виділяти особливості конструкції, виходячи із заданого каркаса, дитина повинна домислити, як домалювати його, додаючи до одного і того ж каркасу різні додаткові деталі. Початкове технічне моделювання є хорошим засобом формування творчого мислення, творчої уяви, узагальнених способів конструювання;

3) під час діагностики по виявленню вихідного рівня розвиненості творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку були визначені такі рівні і показники: низький рівень – дитина постійно потребує уваги і допомоги вчителя, присутня пасивність у роботі, створені образи недосконалі, незавершені; середній рівень – під час генерування оригінальних думок не завжди може вибрати найкращий варіант вирішення завдання, творить із задоволенням, хоча не досить швидко, вироби привабливі і детальні, допомоги педагога потребує рідко; високий рівень – дитина без вагань продукує різнопланові ідеї, асоціації, які є неповторними, оригінальними, творчими, індивідуальними, допомоги педагога не потребує. Для визначення початкового рівня творчих здібностей учнів початкової школи нами були застосовані перша частина тестової батареї Ф. Вільямса «Тест дивергентного (творчого) мислення» для виявлення творчого мислення дітей та модифікована методика Т. Комарової – аплікація «Геометричний птах» – для виявлення рівня творчої уяви і вміння конструювати. Були отримані такі результати – творче мислення у експериментальній групі на високому рівні у 8 дітей (30%), на середньому рівні також у 8 дітей (30%), на низькому – у 12 осіб (40%); творча уява на високому рівні у 4 учнів (20%), на середньому рівні у 12 (40%), на низькому – у 12 школярів (40%); вміння

конструювати на високому рівні у 12 дітей (40%), на середньому рівні у 8 гуртківців (30%), на низькому – у 8 осіб (30%); у контрольній групі творче мислення на високому рівні у 5 гуртківців (20%), на середньому – у 14 осіб (50%) і на низькому – у 9 (30%); творча уява на високому і середньому рівнях по 8 учнів (по 30%) і, відповідно, на низькому – у 12 (40%); вміння конструювати на високому рівні у 5 учнів (20%), на середньому – у 9 (30%) і на низькому рівні у 14 гуртківців (50%);

4) комплекс заходів з розвитку творчих здібностей у молодших школярів включав організацію гурткових занять, спрямованих на розвиток творчого мислення, творчої уяви та вміння конструювати на основі початкового технічного моделювання. За результатами проведеного спостереження, тесту Вартега «Кола», методики О. Дьяченко «домальовування фігур», опитування було з'ясовано, що рівень творчого мислення у експериментальній групі став таким: 17 дітей (60%) із високим рівнем, 8 учнів (30%) із середнім, 3 особи (10%) із низьким рівнем, рівень творчої уяви: 11 дітей (70%) із високим рівнем, 5 (20%) – із середнім, 2 (10%) – із низьким рівнем; вміння конструювати: по 9 дітей (30%) із високим і низьким рівнем, 10 учнів молодшого шкільного віку (40%) мають середній рівень. Під час порівняльної роботи було виявлено, що кількість дітей із високим рівнем збільшилася, а із низьким – зменшилася. Також було виявлено під час повторного дослідження, що розподіл дітей за рівнями у контрольній групі майже не змінився. Отже, можемо сказати, що зміст роботи з розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку під час гурткової роботи з початкового технічного моделювання, розроблений і впроваджений нами, був ефективним і результативним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артамонова О. Предметно-пространственная развивающая среда: ее роль в развитии личности. Москва: Просвещение, 2015. 240 с.
2. Барна О. В. Початки робототехніки на уроках інформатики у 4 класі. Освітня робототехніка: зб.наук.пр. за матеріалами І-ї Всеукраїнської наук.-практ. конф. «Освітня робототехніка» (01 квітня 2021 р.). Дніпро: Ліра, 2021. С. 14-18.
3. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей: навч. посіб. 2-е вид., переробл. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. 64 с.
4. Беземчук Л. В., Мартем'янова А. В. Вплив дидактичної творчої тріади на процес конструювання змісту мистецької освіти. Час мистецької освіти: зб. наук. праць за матеріалами І Міжнар. наук. практи. конф., Харків, 11-12 квітня 2013; ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків: Федорко, 2013 316 с.
5. Березовська Л. І., Смоляк М. А. Психологічні особливості адаптації школярів до навчання. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 4 (41). С. 162-167.
6. Бех І. Д. Виховання особистості: навч.-метод. посібник: у 2 кн. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. Кн. 1. 280 с.
7. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2014. 137 с.
8. Білик В. Проектна діяльність – основа розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. № 5. С. 6-8.
9. Білошапка Н. М. Візуалізація як провідна ідея сучасного навчального процесу в умовах інформатизації світу. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький. 2017. Випуск 159. С. 167–173.
10. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. Москва: ВЦ «Академия», 2002. 320 с.
11. Боринець Н. Метод проектів у викладанні трудового навчання. *Трудове навчання*. 2011. № 9 (45). С. 8–15.

12.Вауліна О., Бурилова Є. Закордонний досвід у роботі з обдарованими дітьми. *Початкове навчання та виховання*. 2015. № 31. С.36-39.

13.Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: психологические очерки. 3-е изд. Москва: Просвещение, 2011. 520 с.

14.Віннічук І. П. Розвиток творчої уяви молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва (засобами психологічного тренінгу КАРУС): автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2020. 22 с.

15.Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 308 с.

16.Волобуєва Т. В. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків: Основа, 2005. 112 с.

17.Гилфорд Дж. Структурная модель интеллекта. Психология мышления. 2-е изд. Москва: Прогресс, 2000. 456 с.

18.Годорожа І. В., Стьопкін А. В., Турка Т. В. Використання засобів 3D моделювання на уроках трудового навчання. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 4. С. 33-39.

19.Горальський А. Теорія творчості. Львів; Warszawa, 2002. 144 с.

20.Грушко О. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі мовленнєвої діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2005. 20 с.

21.Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів. *Рідна школа*. 2002. №6. С. 18-19.

22.Демченко І. І. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. *Початкова школа*. 2003. №7. С. 22-23.

23.Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). Київ: Райдуга, 1994. 61 с.

24.Джевага Г., Гетта В. Стан формування вмінь дослідницької діяльності учнів сільських шкіл. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2009. №1. С. 12-14.

25.Дмитрієва С., Кашуба Л. Стратегія розвитку творчості молодшого школяра за технологією ТРВЗ: теорія розв'язання винахідницьких задач. Київ: Слово, 2020. 108 с.

26.Эльконин Д. Б. Психология развития. Москва: Академия, 2001. 140 с.

27.Заїр-Бек Є. С. Основи педагогічного проектування: навч. посібник. Київ, 2000. 163 с.

28.Зданевич Л. Професійна підготовка майбутніх вихователів до організації конструктивної діяльності дітей різновікової групи. Підготовка вчителя нової української школи: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали міжвузівської (заочної) науково-практичної конф. (Хмельницький, 28 лютого 2017 року). Хмельницький : ХГПА, 2017. С. 98-102.

29.Золотарьова О. В. Педагогічна підтримка обдарованих дітей в загальноосвітніх школах Ізраїлю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2017. 21 с.

30.Капська А. Й., Ковальчук О. В. Особливості виховання гуманістичних цінностей у молодших школярів : метод. рекомендації. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Каліграф», 2012. 87 с.

31.Климчук В. О. Творча особистість: дослідження ціннісного рівня внутрішньої мотивації навчання. Психологія: зб. наук. праць. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2002. Вип. 18. С. 236-240.

32.Козирод О., Титаренко В. Вітчизняний досвід діяльності закладів позашкільної освіти з науково-технічної творчості учнів. *Українська професійна освіта*. 2020. № 8. С. 19-28.

33.Колесник Н. Є. Технологія поетапної підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів. *Вісник*

Житомирського державного університету. Педагогічні науки. 2009. Випуск 43. С. 74-77.

34. Комарівська Н. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 46. С. 30-33.

35. Коновальчук М. Розвиток творчості молодших школярів: система літературних завдань. Київ: Шкільний світ, 2010. 120 с.

36. Костюкевич Д. Я., Кух А. М. Елементи технології наочного навчання: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського держ. ун-ту: Серія педагогічна: Проблеми дидактики фізики та шкільного підручника фізики в світлі сучасної освітньої парадигми. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2006. Вип. 12. С. 209–213.

37. Кочерга О. В. Психофізіологія творчості дітей. Київ: Шк.світ, 2011. 118 с.

38. Кудрявцев В. Т. Воображение ребенка: природа и развитие. *Психологический журнал. 2001. № 5. С. 67-68.*

39. Кульчицька О. І., Чорна Л. Г. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей. Обдарована дитина. 2003. №4. С. 13-28.

40. Лаврентьева О. Застосування методу проектів на заняттях гуртка закладу позашкільної освіти технічного спрямування: навч.-метод. посіб. Кривий Ріг, 2010. 45 с.

41. Леонтьев А. А. Психология общения: пособие для доп. образования. 3-е изд., испр. и доп. Москва: Смысл, 2007. 365 с.

42. Лимар Ю. М., Чекан Ю. М. Нові професійні ролі вчителя в умовах Нової української школи. *Інноваційна педагогіка. 2019. Вип. 15. Т. 2. С. 100-103.*

43.Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. *Педагогічні науки*. 2006. №3. С. 215-219.

44.Марусинець М. М., Іванова В. Динаміка розвитку творчого мислення у дошкільному та молодшому шкільному віці. *Вісник післядипломної освіти*. 2010. Вип. 1 (2). С. 232-240.

45.Мелентьев О. Методика організації творчої діяльності учнів: навч. посіб. Умань: АЛМІ, 2013. 156 с.

46.Мелик-Пашаев А. А. Психологические проблемы эстетического воспитания и художественно-творческого развития школьников. *Вопросы психологии*. 2011. № 1. С. 1-18.

47.Мірошник С. І. Проблемне навчання як засіб формування творчої активності й самостійності старшокласників. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2003. № 4. С. 5-9.

48.Міхеєва О. В., Якушкін П. А. LEGO: середа, іграшка, інструмент. *Інформатика та освіта*. 2006. № 6. С. 54-56.

49.Моляко В. О. Психологічна теорія творчості. *Обдарована дитина*. 2004. № 6. С. 2-9.

50.Назаренко І. М. Творчий потенціал особистості: зміст та структура. URL: <http://intkonf.org/nazarenko-im-tvorchiy-potentsial-osobistosti-zmist-ta-struktura/> (дата звернення 3.08.2021).

51.Накладова М. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів через використання ігрових завдань та інтерактивних технологій. *Метод. посіб. для вчителів початкових класів*. Київ: Полонне, 2013. 92 с.

52.Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення 4.07.2021).

53.Осадченко І. І. Стимулювання творчої активності молодших школярів засобами поетичного слова: автореф. дис. ... канд. пед. наук:

13.00.09 / Волинський державний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2005. 19 с.

54.Павелко В. Теоретичний аспект наочного навчання на різних етапах його розвитку. *Науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка»*. 2014. № 4. С. 48–57.

55.Падалка Г. М. Концептуальні засади мистецької педагогіки. Художньо-освітній простір України в контексті новітньої історії конференції: матеріали Всеукр. наук.-практ. Конф. (м. Київ, 22-23 лист. 2007 р.). Київ, 2007. С. 48-61.

56.Пазиненко С. М. Розвиток творчих здібностей. Харків: Основа, 2007. 104 с.

57.Пастух Е. В. Методична розробка «Нестандартні форми заняття в практиці роботи гуртків ПТМ». Бердянськ, 2014. 28 с. URL: http://club-zoryanyi.ucoz.ua/Pastuh/metodichna_rozrobka_pastukh_e.v..pdf. (дата звернення 20.07.2021).

58.Перепелиця Н. В. Загальна педтехнологія роботи гуртків та інших творчих об'єднань у позашкільних навчальних закладах: навч.-метод. посіб. Суми, 2004. 90 с.

59.Петько Л. В. Гурток Мандрівники та формування соціальної активності молодших школярів. *Педагогічний альманах*. 2018. № 37. С. 34-39.

60.Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. Індивідуальність учителя і освітні технології. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ: Вид-во А.С.К., 2004. 256 с.

61.Пиаже Ж. О природе креативности. Теория, эксперименты, дискуссии: сб. статей. Москва, 2001. 624 с.

62.Писарева Н. В. Розвиток творчих здібностей учнів шляхом застосування інноваційних технологій на уроках трудового навчання. *Педагогічні науки*. 2018. Випуск 151. С. 113-117.

63.Практичний довідник керівника гуртка. Укл. Дрянева С. О., Олексенко Д. М. Бердянськ: КДЮТ «Зоряний», 2014. 25 с.

64. Прибега Л. Формування культури митця через осяння традицій етнотворчості. Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст : зб. наук. праць. Кн. 3. Полтава: Арта, 2015. С. 3-4.

65. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. Наказ МОН № 641 від 16.06.2015 року. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/list/1/. (дата звернення 24.07.2021).

66. Равлюк Т. Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів Вісник Львів. ун-ту. 2005. Вип. 20. С. 112-118.

67. Роджерс Н. Творчество как усиление себя. *Вопросы психологии*. 2000. № 1. С. 164-167.

68. Роменець В. А. Психологія творчості. Київ: Либідь, 2004. 288 с.

69. Рошчін І. Фізіологічне підґрунтя підготовки дитини до взаємодії з навколишнім світом. *Педагогічний дискурс*. 2015. Випуск 19. С. 160-168.

70. Сабох А. Організація занять на гуртках початкового технічного моделювання. *Магістерський науковий вісник*. 2015. № 23. С. 44-46.

71. Савенков А. И. Современные концепции одарённости. Обдарована дитина. 2001. № 6. С. 2-10.

72. Сенько Ю. М. Особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи. Матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 17 жовтня 2019 р. Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2019. С. 208-210.

73. Сібек В. В. Використання методу проектів у початковій школі. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 1 (45). Частина 1. С. 245-249.

74. Слюсаренко Н. В. Місце гри в структурі сучасних освітніх технологій та її сутність. Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика: матеріали II Всеукр. наук.-метод. конф. (м. Херсон,

8-9 лист. 2012 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. С. 195-199.

75. Сова М. О. Пропедевтика розвитку інноваційної діяльності учнів початкової школи засобами освітньої робототехніки. *Вісник післядипломної освіти*. 2018. № 3. С. 133-141.

76. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології: навч.-метод. посіб. для керівників шкіл, вчителів, класних керівників, вихователів. Харків: Ранок, 2002. 128 с.

77. Струс О. О. Розвиток літературних творчих здібностей молодших школярів. Кам'янець-Подільський: Абетка-нова, 2002. 40 с.

78. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Історія вітчизняної педагогіки : Тексти до вивчення курсу. 2-ге вид., доп. і випр. Ніжин: НДУ, 2005. 243 с.

79. Сухопара І. Чинники розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у контексті нової української школи. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2019. № 2 (65). С. 296-300.

80. Тамберг Ю. Развитие творческого мышления ребенка. Санкт-Петербург: Речь, 2002. 176 с.

81. Тарасенко Г. С. Розвиток художньо-творчого потенціалу обдарованої дитини (аспект дослідження методологічних засад і методичних шляхів). Теорія і методика навчання й виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: від історії до інновацій: монографія. Суми: Мрія, 2016. С. 325-342.

82. Титаренко В. Розвиток дизайн-освіти у вищих навчальних закладах України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка*. Серія: педагогіка. 2016. № 1. С. 287-290.

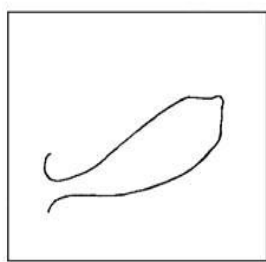
83. Тітов І. Г. Розвиток творчої уяви молодших школярів як компонент становлення їхньої суб'єктності: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2007. 20 с.

- 84.Цимбалюк І. М. Підвищення професійної кваліфікації: психологія педагогічної праці: навч.-метод. посіб. 2-ге вид. Київ: ВД «Професіонал», 2004. 150 с.
- 85.Чорноус В. Творчі здібності особистості: визначення, сутність, структура. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 5 (Ч. 1). С. 82-87.
- 86.Шутяк В.Г. Методика трудового навчання в початкових класах: посіб. для студ. пед. ф-тів. Рівне: РДГУ, 2001. 278 с.
- 87.Яланська С. П. Психологія творчості: навч. посіб. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. 180 с.
- 88.Gifted and talented education. Guidelines and procedures. Northern Territory Government: Department of Education. 2016. 9 p.
89. Giza T. Socjopedagogiczne uwarunkowania procesów identyfikowania oraz rozwoju zdolności uczniów w szkole. Kielce: Wydaw. Akademii Świętokrzyskiej, 2006. 359 s.
90. Nęcka E. Psychologia twórczości. Gdańsk: GWP, 2001. 238 s.
- 91.Torrance E. P. Teaching creative and gifted learners. Handbook of Research on Teaching. 4-th ed. New York: Macmillan, 2000. 84 p.

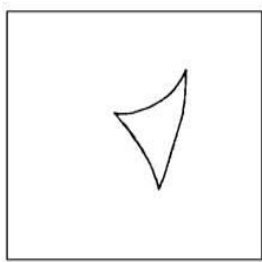
ДОДАТКИ

Додаток А.

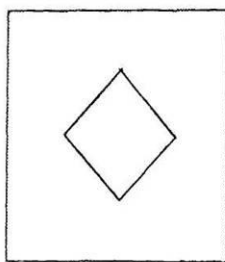
Матеріал до тесту Ф. Вільямса

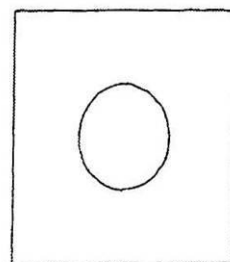
1 _____

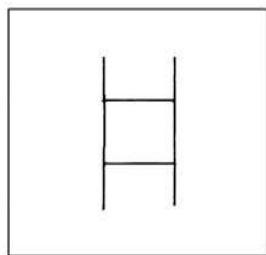
2 _____

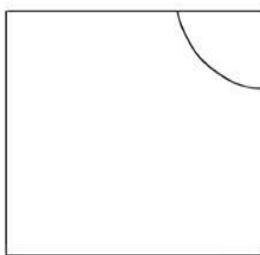
5 _____

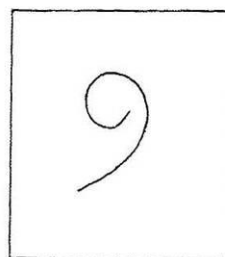
6 _____

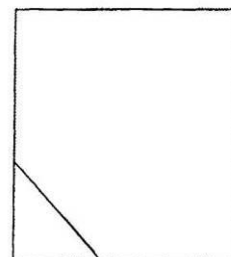
3 _____

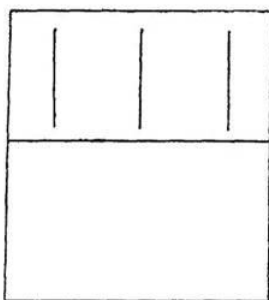
4 _____

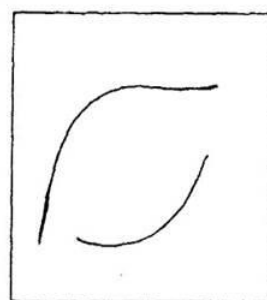
7 _____

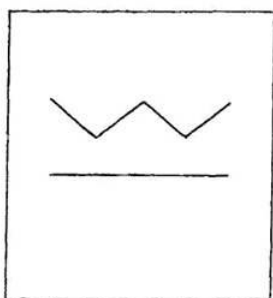
8 _____

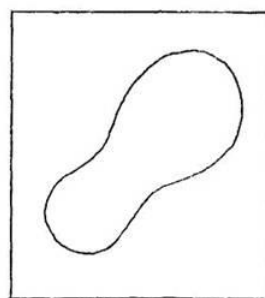
9 _____

10 _____

11 _____

12 _____

Тематичний план гурткових занять з початкового технічного моделювання
для дітей молодшого шкільного віку

Модуль 1. Базові кольори, головні фігури, прості обсяги і техніки

1) Тема «Головні кольори і фігури». Матеріали, техніка виконання: малювання гуашшю, об'ємною фарбою, змішання кольорів; вирізання з паперу геометричних фігур; аплікація. Зміст заняття: знайомство з базовими кольорами (червоний, жовтий, синій), правилами їх змішування і фігурами (круг, квадрат, трикутник); отримання нових форм шляхом зміни і доповнення головних фігур; створення персонажів і їхніх будиночків з геометричних фігур; вправи спрямовані на розвиток колірної сприйняття, моторики, емоційної і чуттєвої сфери, уваги і пам'яті.

2) Тема «Трикутник». Матеріали, техніка виконання: техніка колажу; створення конструкції з об'ємних трикутників. Зміст заняття: вивчення геометричної фігури Трикутник; візуальне сприйняття фігури через творчість і об'ємно-просторові композиції; робота зі світлом.

3) Тема «Плоскі та об'ємні фігури». Матеріали, техніка виконання: вирізання фігур за шаблоном, склеювання; побудова конструкцій. Зміст заняття: розвиток об'ємно-просторового і творчого мислення, візуального сприйняття, знайомство з поняттями «плоский», «об'ємний»; вивчення об'ємних фігур: куб, куля, піраміда / тетраедр, паралелепіпед; створення візерунка з плоских фігур, з об'ємних фігур; побудова конструкцій об'ємних фігур.

4) Тема «Колаж. Переpletіння». Матеріали, техніка виконання: колаж. Зміст заняття: колаж методом переpletіння; створення зі смужок паперу об'ємних фігур, з фігур – об'ємних композицій.

5) Тема «Геометричне місто». Матеріали, техніка виконання: робота з папером, наклеювання елементів на основу. Зміст заняття: на аркуші-основі створення ландшафту за допомогою різнокольорових фігур і смужок (застосування методу перетворення з плоскої фігури в об'ємну); будинків з

таких фігур, як куб, тетраедр, паралелепіпед; доріг (наземні, підземні, естакади); придумати назву та історію цього міста.

6) Тема «Малювання сіллю». Матеріали, техніка виконання: акварель, сіль, канцелярський клей. Зміст заняття: закріплення раніше отриманих результатів; розвиток уяви, моторики, візуального і просторового сприйняття; оформлення малюнків за допомогою приклеювання солі, малювання акварельними і гуашовими фарбами.

7) Тема «Форми із гіпсу». Матеріали, техніка виконання: відливання форм з гіпсу і цвяхів; робота з гуашшю, акриловими фарбами. Зміст заняття: знайомство з матеріалом – гіпсом, його властивостями, застосування гіпсу в створенні форм; розпис фарбами отриману скульптуру; розвиток уяви, об'єму, композиції; розвиток емоційної сфери, візуального сприйняття.

8) Тема «Арт-дерево». Матеріали, техніка виконання: кольоровий папір, клей-олівець. Зміст заняття: розвиток образного та творчого мислення, моторики, візуального сприйняття кольору, об'єму і форми; знайомство з фігурами незвичайної форми; на початку заняття використовується метод візуалізації; створення композиції довільної форми та об'єму з обрізків кольорового паперу за допомогою клею-олівця.

9) Тема «Архітектурний об'єкт». Матеріали, техніка виконання: губки для миття посуду в якості деталей конструктора; зубочистки для з'єднання елементів. Зміст заняття: створення деталей конструктора різної форми з губок для миття посуду; створення з конструктора будівлі або споруди; скріплення деталей за допомогою зубочисток; конструкція повинна мати закінчений вигляд, бути цілісною; придумати назву конструкції і історію; розвиток моторики, візуального і тактильного сприйняття кольору, об'єму і форми.

10) Тема «Паперовий конструктор». Матеріали, техніка виконання: вирізання із паперу, робота акварельними фарбами. Зміст заняття: створення конструктора – на паперових картках виконати довільні візерунки за допомогою акварельних фарб; обрізати краї паперу, повторюючи контур

акварельного малюнка; зробити надрізи на картках 1-1,5 см; створення архітектурного об'єкта – шляхом з'єднання надрізами частин конструктора, створити об'ємну стійку форму; придумати назву та історію; розвиток моторики, візуального і тактильного сприйняття кольору, об'єму і форми; колористика і композиція.

Модуль 2. Складні кольори, фігури, об'єми, конструкції і техніки

1) Тема «Макет дитячого ігрового майданчика». Матеріали, техніка виконання: склеювання фігур із паперу. Зміст заняття: основи конструювання і моделювання; знайомство з тетраедром; склеювання тетраедрів з шаблонів і заготовлених смужок паперу, повторення геометричної фігури «Коло».

2) Тема «Конструктор із тетраедрів». Матеріали, техніка виконання: конструктор із паперу, робота фломастерами. Зміст заняття: конструктор – склеювання декількох тетраедрів між собою під час створення деталей; склеювання складної форми із отриманих деталей; розфарбовування конструкції фломастерами.

3) Тема «Упаковка для подарунків». Матеріали, техніка виконання: різні за текстурою предмети і матеріали; робота з папером. Зміст заняття: знайомство з поняттям «текстура» і різновидом матеріалу; пошук предметів білого кольору, різних за текстурою і матеріалу; характеристика знайдених матеріалів; створення різних текстур з паперу, експерименти з формою (згинання, перфорація і т. ін.), малювання об'ємною фарбою.

4) Тема «Шар». Матеріали, техніка виконання: пошарове пап'є-маше; «рідке» пап'є-маше; кулі з ниток і ПВА. Зміст заняття: знайомство з об'ємною фігурою – кулею; створення куль з пошарового пап'є-маше, «рідкого» пап'є-маше, з ниток і ПВА; виконання конструкції з куль; обговорення архітектури круглої форми.

5) Тема «Вантажівка». Матеріали, техніка виконання: конструктор, проволока, пластилін. Зміст заняття: знайомство з поняттям конструкція; створення замкнутої і не замкнутої конструкцій з деталей конструктору, дроту і пластилінових кульок.

6) Тема «Міст». Матеріали, техніка виконання: робота з папером. Зміст заняття: поняття «глибина»; заняття спрямоване на закріплення і розвиток об'ємно-просторового мислення, почуття композиції, уяви; створення багатопланової картини за допомогою задекорованих вирізками з журналів рамок.

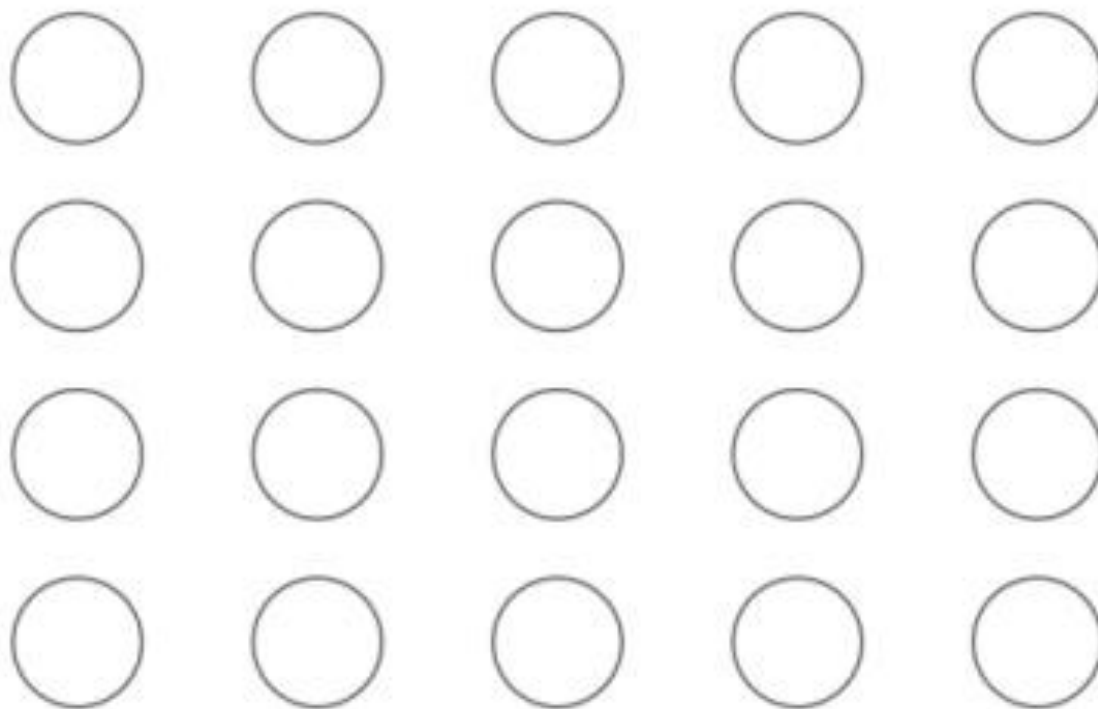
7) Тема «Пластилінова буква». Матеріали, техніка виконання: ліпка із пластиліну. Зміст заняття: створення картини за допомогою м'якого пластиліну; створення мозаїки з пластилінових квадратиків; виконання букви з пластиліну за допомогою пластиліну і зубочисток.

8) Тема «Ляльковий театр». Матеріали, техніка виконання: робота з дротом, тканинними клаптями, різними дрібними предметами; пап'є-маше. Зміст заняття: створення різних інсталяцій, ляльок із дроту, кубиків, тканинних обрізків, дрібних предметів, світла і т. ін., експериментуючи з композицією і елементами.

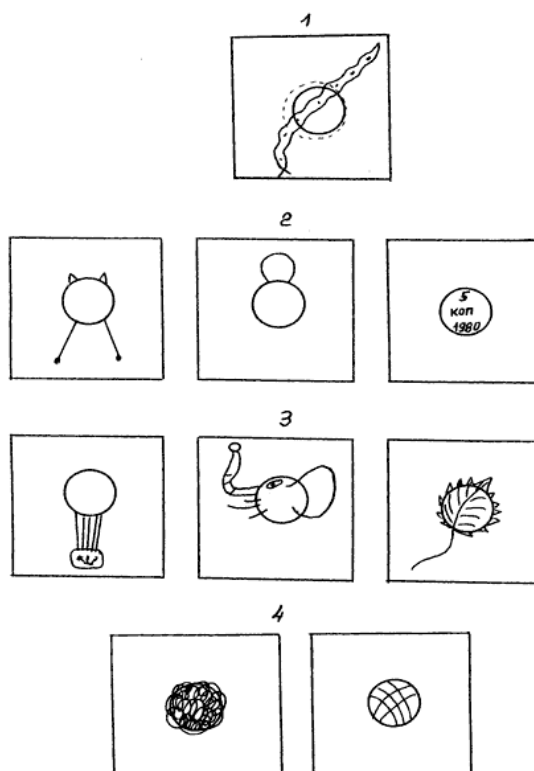
9) Тема «Будинок в ландшафті». Матеріали, техніка виконання: робота з папером. Зміст заняття: для роботи заготовлюються деталі конструкції – куби з паперу (порожністі і цільні); куби оформляються і декоруються за допомогою текстури і округлих деталей; складаються різні комбінації з заготовленого будівельного матеріалу (кубів різного виду); створення макета будинку за допомогою кубів і двостороннього скотча з урахуванням орієнтації на ландшафті.

Додаток В.

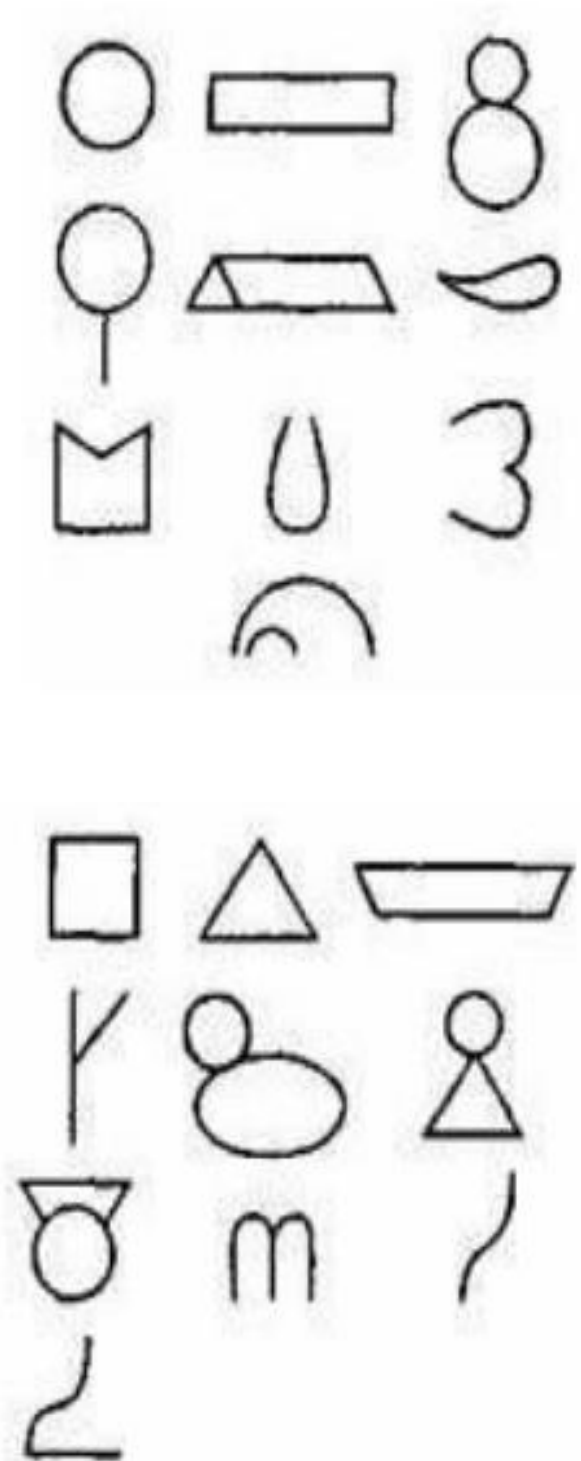
Матеріал до тесту Вартега «Кола»

Малюнки дітей у результаті проведення тесту Вартега «Кола»

Матеріал до тесту О. Дьяченко «Домальовування фігур»

Малюнки дітей у результаті проведення тесту О. Дьяченко

«Домальовування фігур»

Опитувальник дітей щодо вміння конструювати

1. Чи подобається тобі гурток «Початкове технічне моделювання»?
2. Чи стало за останні місяці у тебе краще виходити малювати?
3. Чи стало за останні місяці у тебе краще виходити вирізати та склювати?
4. Чи стало за останні місяці у тебе краще виходити створювати різні фігури та образи?
5. Чи стало тобі простіше за останні місяці придумувати нові деталі до заданої конструкції?
6. Чи стало тобі простіше взаємодіяти із дрібними деталями?
7. Чи хотів би ти, щоб гурткове заняття йшло довше і ти встигав більш детально пропрацювати виріб або зробити два?
8. Що тобі подобається на занятті найбільше, найменше?
9. Чи корисними є вміння, які були отримані на гуртку, на інших уроках?
10. Чи відчуваєш ти радість від створення виробів на гуртку?

Додаток Ж.

Результати опитування дітей щодо вміння конструювати

№ питань	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
№ з/п учнів																
1	в	в	в	в	в	в	в	в	в	в	в	в	в	В	в	в
2	в	с	с	с	в	в	в	с	с	с	с	в	в	В	с	с
3	в	в	в	с	в	в	в	с	в	в	в	в	в	В	в	в
4	в	в	в	в	в	в	в	в	в	в	в	в	в	В	в	в
5	с	в	в	в	в	с	в	с	с	в	в	с	в	С	с	с
6	в	с	с	в	с	в	с	с	в	в	с	с	в	В	н	с
7	с	с	в	с	н	н	с	с	с	в	с	с	с	С	с	с
8	с	с	с	с	с	в	с	с	с	н	с	с	с	С	с	с
9	с	с	с	н	н	с	с	с	н	н	н	н	н	Н	н	с
10	н	с	с	с	с	с	с	н	н	н	н	с	с	С	с	с
11	в	в	в	с	в	в	в	в	с	в	в	в	в	В	в	в
12	с	с	с	с	н	н	н	н	с	с	с	с	н	Н	н	с
13	в	с	в	в	в	в	в	в	в	в	в	в	в	В	в	в
14	в	в	в	в	с	в	в	в	в	в	в	в	в	В	в	в
15	с	с	с	с	в	с	с	с	с	с	н	н	н	Н	н	н
16	с	с	с	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	Н	н	с
17	с	с	с	в	с	с	в	с	с	с	с	в	в	С	с	с
18	в	в	в	в	в	в	с	с	в	в	в	в	в	В	в	в
19	с	с	с	с	н	н	н	н	н	н	с	н	н	Н	н	н
20	с	н	н	н	н	н	н	н	с	н	н	н	н	С	с	с
21	н	н	н	н	н	н	с	н	н	н	н	н	с	Н	с	с
22	с	с	с	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	Н	с	с
23	н	н	н	н	н	н	н	н	н	с	с	н	н	Н	н	н
24	с	с	с	с	н	н	н	с	с	с	с	с	н	Н	н	н
25	в	в	в	с	в	в	в	в	в	в	с	в	в	В	в	в
26	с	с	с	с	н	н	н	н	с	с	с	с	с	С	с	с
27	в	с	с	с	с	в	в	в	с	с	с	с	с	С	с	с
28	с	с	с	с	с	с	с	в	с	с	с	с	с	С	с	с

Примітка: В – високий рівень, с – середній рівень, н – низький рівень.